

Boekmansichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

**Kunst-
historisch
Onderzoek
in
Nederland**

**Kunst-
historisch
Onderzoek
in
Nederland**

Rapport van de Verkenningscommissie voor de Kunstgeschiedenis

Colofon

samenstelling:

B.W. Meijer en Ch.E. van Rappard-Boon

redactie en productiebegeleiding:

D'ARTS, W.P. Spies en C. Berenschot

research:

S. Mulder

dataverwerking:

C. Rensen

vormgeving en lay-out:

D. Oud

druk:

Van Werkhoven b.v., Maarssen

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Meijer, Bert W.

Kunsthistorisch onderzoek in Nederland:

rapport van de Verkenningcommissie voor de Kunstgeschiedenis/Bert W.

Meijer, Charlotte E. van Rappard-Boon ; [red. Paul Spies ... et al.] -

Zoetermeer ; Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. - Ill.

ISBN 90-9005847-8

Trefw.: kunsthistorisch onderzoek.

Prijs: f 20,-.

Exemplaren van deze publicatie zijn uitsluitend schriftelijk te bestellen bij

Distributiecentrum D.O.P., onder vermelding van het ISBN-nummer.

Distributiecentrum D.O.P.

Postbus 1366

3202 BJ Leiden

Inhoud

1. Inleiding	6
2. Kunstgeschiedenis	9
2.1.1 Wat is kunstgeschiedenis?	9
2.1.2 Kunsthistorisch onderzoek: een nationaal belang	9
2.2 Korte historische schets van de kunsthistorische discipline in Nederland	10
3. Het kunsthistorisch onderzoek aan de Nederlandse universiteiten	13
3.1.1 Veld: omvang	13
3.1.2 Leerstoelen en specialismen	13
3.1.3 Aandachtsgebieden	16
3.1.4 Instrumentarium	19
3.1.5 Personele bezetting en financiering	23
3.2 Hoe functioneert de kunsthistorische onderzoeker in Nederland?	25
3.3 Enkele algemene problemen bij alle vakgroepen	27
3.3.1 Studentenaantallen en werklust	27
3.3.2 Hoeveelheid onderzoekstijd	28
3.3.3 Tweede fase	29
3.3.4 Publikatiemogelijkheden	30
4. Omgeving	33
4.1 Onderzoek aan niet-universitaire instellingen	33
4.2 Buitenland	34
4.3 Samenwerking	35
4.3.1 Samenwerking onderling, SKO, netwerken.	35
4.3.2 Samenwerking met musea, monumentenzorg en andere instellingen	36
4.3.3 Buitenlandse samenwerking	37
5. De Nederlandse onderzoeksbijdrage: materiaal voor een evaluatie	39
5.1 Output	39
5.2 Impact	41
5.2.1 Maatschappelijke impact	41
5.2.2 Wetenschappelijke impact	41
5.2.3 Impact in het buitenland	42
6. De toekomst	45
6.1 Vooraf: aangaande keuzen	45
6.2 Een taak voor de toekomst	45
6.3 De onderzoekschool	46
6.4 Aanbevelingen	47
7. Summary	51
Bijlagen	55
Bijlage 1 Specialisaties en samenwerkingsverbanden	57
Bijlage 2 Publicaties van de kunsthistorische vakgroepen in 1986-1990, met een overzicht van de situatie per faculteit	61
Bijlage 3 Overzicht gesprekken commissie	74
Bijlage 4 Haalbaarheidsstudie bibliometrische methodes	75
Bijlage 5 Instellingsbesluit Verkenningcommissie voor de Kunstgeschiedenis	78
Bijlage 6 De OCV-aanpak voor verkenningen	82
Lijst van afkortingen • Fotoverantwoording	83

1. Inleiding

Cultuur geeft mensen identiteit en zelfvertrouwen

H. M. De Koningin
kerstrede 1991

De verkenningcommissie kunstgeschiedenis is op 5 december 1991 ingesteld door de Minister van Onderwijs en Wetenschappen, op initiatief van de gezamenlijke kunsthistorische hoogleraren. Al enige tijd bestond binnen deze groep de behoefte het universitaire en niet-universitaire kunsthistorische onderzoek te belichten, en daarmee een beter inzicht te krijgen in een aantal tendensen waarop in hoofdstuk 3 nader wordt ingegaan. Eén daarvan willen wij hier al noemen: het universitaire kunsthistorisch onderzoek dreigt als zelfstandige discipline te weinig tot zijn recht te komen. Op verschillende bestuurlijke niveau's is men ten onrechte geneigd kunstgeschiedenis als vakgebied samen te hopen met geheel anders gearde disciplines, zoals cultuurgeschiedenis, cultuur en beleid, kunstmanagement, theaterwetenschappen en dergelijke. Over het algemeen wordt er te weinig rekening gehouden met de eigen specificiteit van het kunsthistorisch onderzoek. Ook is het de vraag of in de interdisciplinaire onderzoeksinstituten en netwerken, die sinds enige tijd aan de universiteiten bestaan, de kunsthistorische discipline als zodanig genoeg aan bod komt.

Deze materie gaf vooral in universitaire kring stof tot discussie over de vraag hoe de kunstgeschiedenis beter kan floreren: ingebed in grotere, interdisciplinaire verbanden, als onafhankelijke zelfstandige discipline of in een combinatie van beide mogelijkheden.

De verkenningcommissie bestond uit Prof.dr. B.W. Meijer, directeur van het Nederlands Interuniversitair Instituut te Florence (voorzitter), drs. R.E.O. Ekkart, directeur Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te 's-Gravenhage, Prof.dr. P.W.M. de Meijer, hoogleraar Italiaanse Letterkunde alsmede Italiaanse Cultuurgeschiedenis, Universiteit van Amsterdam (leden) en drs. Ch. E. van van Rappard-Boon, hoofd Inspectie van de Rijksdienst Beeldende Kunst te 's-Gravenhage (secretaris).

De volledige tekst van de opdracht die de commissie kreeg van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en die verwoord is in het instellingsbe-

sluit, is opgenomen in bijlage 5.

Hierin werd de commissie gevraagd om bij de beschrijving van het kunsthistorisch onderzoek speciaal te letten op:

- de functie ten aanzien van het nationale culturele erfgoed in verhouding tot de aandacht voor de buitenlandse cultuur;
- de (internationale) profilering van het wetenschappelijk kunsthistorisch onderzoek binnen en buiten de wetenschappelijke wereld;
- de wetenschappelijke factoren en de diverse externe invloeden die bepalend zijn voor de ontwikkeling van het kunsthistorisch onderzoek in Nederland.

Op basis van deze opdracht heeft de commissie de huidige toestand van het kunsthistorisch onderzoek in Nederland beschreven en suggesties gedaan aangaande toekomstig onderzoek en onderzoeksbeleid.

Het voorliggende rapport is o.a. gebaseerd op een enquête gehouden onder alle kunsthistorische vakgroepen en op gesprekken die de commissie heeft gevoerd met deze vakgroepen en andere belanghebbenden (zie bijlage 3). In een gesprek met de commissie heeft een aantal vooraanstaande buitenlandse collega's, te weten Prof.dr. E. Haverkamp Begemann, University of New York, Prof. J. Onians, University of Norwich en Prof.dr. H.J. Raupp, Universiteit te Münster een oordeel gegeven over het Nederlandse kunsthistorisch onderzoek en de daarvoor bestaande en noodzakelijke voorzieningen.

De aanbevelingen van het rapport geven echter in de eerste plaats de mening van de commissie zelf weer.

Verder is gebruik gemaakt van rapporten en adviezen van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, de Raad voor Advies voor Wetenschap en Technologie, de Overlegcommissie Verkenningen, de European Science Foundation, de Sectie Kunstmusea van de Nederlandse Museum Vereniging, de Stichting Postdoctoraal Kunsthistorisch Onderzoek en de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. Kwantitatieve analyses en de eindredactie zijn uitgevoerd door het kunsthistorisch advies- en organisatiebureau d'Arts.

Bij het cijfermateriaal is een enkele kanttekening noodzakelijk. Ten tijde van het schrijven van het rapport verscheen er in de dagbladen een personeelsadver-

tentie van een grote universiteit die vermeldde dat de vakgroep waarvoor een hoogleraar werd gevraagd ca. 7 formatieplaatsen had. Deze onzekerheid over het eigen personeelsbestand was bij de commissie inmiddels bekend geworden, omdat opgaven over de omvang van de formatie konden variëren naarmate zij van de vakgroep zelf of van de faculteit afkomstig waren. Deze afwijkingen waren soms groter als werd gevraagd naar beschikbare onderzoekstijd en dergelijke gegevens. Bovendien verschilt de manier van berekenen per universiteit, zoals men ook bij de rapportering over wetenschappelijk onderzoek verschillende maatstaven lijkt te hanteren bij het bepalen van wat wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke publikaties zijn.¹⁾ Er is door navragen zoveel mogelijk getracht de discrepanties te elimineren, maar dat neemt niet weg dat de cijfers met een zekere reserve moeten worden gelezen (zie ook de uiteenzetting in bijlage 2 dienaangaande).

Het rapport is als volgt ingedeeld. Na deze inleiding wordt een beschrijving gegeven van het kunsthistorisch onderzoek in het algemeen, het belang daarvan voor Nederland en de geschiedenis daarvan hier te lande. De hoofdstukken 3 en 4 bevatten een beschrijving en analyse van het universitaire en niet-universitaire onderzoek in Nederland. Bij ieder onderwerp volgt een conclusie en/of een aanbeveling. Een algemene evaluatie wordt gegeven in hoofdstuk 5. Tenslotte wordt in hoofdstuk 6 een visie op de toekomst gegeven, aangevuld met een overzicht van de elders in het rapport gedane aanbevelingen.

¹⁾ In ander verband is al op hetzelfde feit gewezen door R.P. Hagendijk, H. Schaapman en A.A.M. Prins in hun rapport 'Internationalisering van de Nederlandse sociologie', Amsterdam, september 1992. Ook de Overleg Commissie Verkenningen wijst in *Kompas of Kijker, kader voor verkenningen van wetenschap en technologie*, pag. 30, op het ontbreken van toegespitst cijfermateriaal.

Le Chef-d'Œuvre.

— Celui-là l'a fait, celui-ci l'a signé....

A Monsieur X..., amateur et cher maître.

2. Kunsthistorisch onderzoek

2.1.1

Wat is kunstgeschiedenis?

Kunstgeschiedenis is de discipline die door het opbouwen van kennis en door analyse en interpretatie in staat stelt beeldende kunst, architectuur en kunstnijverheid²⁾ te ordenen en te begrijpen. Mede hierdoor kan kunst op verantwoorde wijze worden bewaard voor en getoond aan het nageslacht.

Het onderzoek van kunstwerken en gebouwen beoogt onder meer het vaststellen van het auteurschap, van de authenticiteit, de functie en de betekenis. Daarbij wordt het kunstwerk of gebouw in een breder verband geplaatst. Dit verband kan van artistieke, literaire of anderszins culturele aard zijn. Ook de sociale, economische en politieke context kan hierbij een rol spelen, evenals een (algemeen) historische of eigentijdse. Omgekeerd draagt de kunstgeschiedenis materiaal aan dat van belang is voor de andere disciplines, zoals andere takken van geschiedenis en sociologie. Kortom, naast de eigen specifieke aandachtsvelden, vraagstellingen en methoden heeft zij raakvlakken met vele en zeer uiteenlopende disciplines.

Op dit moment hanteert de kunstgeschiedenis ruwweg twee hoofdmethoden van onderzoek en beschrijving die we gemakshalve als uitersten tegenover elkaar kunnen stellen. Enerzijds is er een objectgerichte methode, waarbij technische, formele en inhoudelijke eigenschappen van het kunstwerk worden onderzocht en beschreven. Ook worden hierbij de overeenkomsten en verschillen tussen afzonderlijke of groepen kunstwerken en monumenten blootgelegd en ontwikkelingen gereconstrueerd. Daarbij worden deze werken (van één of meer auteurs) chronologisch geordend en, als ware het logisch op elkaar volgend, achter elkaar geplaatst.

Anderzijds kent de kunstgeschiedenis een benadering waarbij niet zozeer wordt uitgegaan van individuele kunstobjecten, maar waarin architectuur en beeldende kunst, c.q. de individuele objecten en hun produktie worden gezien als onderdelen van een meer algemene geschiedenis van gebeurtenissen en ideeën.

In de praktijk komen de beide werkwijzen niet alleen in gescheiden, maar tevens in meer of minder met elkaar verweven vorm voor.

2.1.2

Kunsthistorisch onderzoek: een nationaal belang.

Tegenwoordig ligt in het onderwijs- en onderzoeksbeleid een zekere nadruk op de sociale omgeving van het wetenschappelijk onderzoek. Dit is zonder meer belangrijk, maar het neemt niet weg dat kunstgeschiedenis net als elke andere tak van wetenschap ook een eigen, intrinsiek belang heeft dat niet in eerste instantie bepaald wordt door maatschappelijke vraag en/of het maatschappelijke draagvlak. Dit intrinsieke belang dient in het bijzonder te worden gekoesterd door die landen, zoals Nederland, waar juist nu een groot aantal segmenten van de maatschappij baat heeft bij een belangrijk en omvangrijk nationaal ergoed.

Zoals de in Antwerpen gevestigde Florentijn Lodovico Guiccardini al in zijn in 1567 gepubliceerde *Beschrijving van de Nederlanden* opmerkte, werd het schildersvak, behalve in Italië, ook in de Nederlanden van zijn tijd en daarvoor bedreven door een uitzonderlijk groot aantal meesters. Alleen in deze contreien, zo schreef hij, zijn al meer schilders actief dan in vele andere landen tezamen, en daar hun aantal groot en hun vaardigheid navenant is, zijn er heel veel grote kunstenaars.

Al ver voor onze Gouden Eeuw waren de Nederlanders bij uitstek een volk van schilders. Het werk van de tienduizenden beeldende kunstenaars en architecten die Nederland tot op heden heeft voortgebracht, en waarvan Rembrandt, Van Gogh, Berlage, Rietveld en Mondriaan de meest geliefde zijn, vormt de kern van het Nederlandse kunsthistorisch onderzoek.

Daarnaast zijn ook het buitenlands patrimonium en de internationale (context van de) beeldende kunst en architectuur belangrijke componenten van het Nederlands kunsthistorisch onderzoek.

Zoals in 1989 in de Sectornota Kunstmusea is omschreven vormt de beeldende kunst één van de duidelijkste banden met het verleden. Ook is het één van de meest continue vormen van ons cultureel bewustzijn, want uit vrijwel iedere periode van de geschiedenis kunnen wij ons beeldende kunstwerken en architectuur voor de geest roepen. Voor de gemiddelde

²⁾ Waar in het vervolg van de tekst wordt gesproken over beelden- de kunst wordt mede kunstnijverheid bedoeld.

Nederlander is Rembrandt een begrip, meer dan Vondel, Sweelinck of Spinoza dat zijn.³⁾ Kunstenaarschap en beeldende kunst zijn aldus vaste componenten van onze nationale identiteit. Hetzelfde geldt uiteraard voor de gebouwde omgeving die tal van stedenbouwkundige en architectonische elementen bevat die -soms al eeuwen- als identificatiepunt dienen voor land en regio.

Vreemd genoeg zijn we daar in Nederland maar weinig van doordrongen. In tegenstelling tot wat elders in Europa het geval is - zowel in landen met een vergelijkbare artistieke traditie als in landen die niet kunnen bogen op een dergelijk erfgoed - heeft kunstgeschiedenis bij ons geen vaste plaats gekregen in het lager en voortgezet onderwijs.

Wel is er in Nederland - net als elders - een onder meer door de media gestuurde, massale aandacht voor tentoonstellingen van beeldende kunst, architectuur en de gebouwde omgeving. Voor de daarin verwerkte kennis vormen de resultaten van het kunsthistorisch onderzoek de basis.

Kunsthistorisch onderzoek is kortom essentieel voor het begrip en de kennis van de eigen culturele identiteit. Het draagt bij aan het imago, de plaats en het prestige van Nederland in de wereld. Kunst bekijken en begrijpen is een verrijking van de kwaliteit van het bestaan.

De belangstelling voor beeldende kunst en architectuur is in ons land nog steeds groeiende. Dit blijkt uit het voortdurend stijgend museumbezoek en het toenemend aantal tentoonstellingen. 'De industrie van de kunstbeleving', zoals een hoogleraar het noemde, kent nog geen recessie.

De geschiedenis van de beeldende kunst, architectuur en stedenbouw vertegenwoordigt voor Nederland ook een economisch belang.⁴⁾ Uit diverse onderzoeken is gebleken dat de culturele component één van de belangrijkste is bij het toerisme naar Nederland. Dit geldt zowel voor de vaste 'collectie Nederland' als ook voor incidentele presentaties zoals de grote Van Gogh- en Rembrandt- tentoonstellingen. Toch lijken andere landen met een belangrijk cultureel erfgoed ook aan dit facet meer aandacht te besteden. In Italië of Japan bijvoorbeeld speelt het eigen patrimonium een centrale rol in het internationale imago van het eigen land.

Kunsthistorisch onderzoek is ook fundamenteel voor andere maatschappelijke en sociaal-economische activiteiten. Zo speelt het architectuurhistorisch onder-

zoek een belangrijke rol bij de instandhouding van de historische omgeving en bij de eigentijdse bebouwing. Er is daarnaast een sterke natuurlijke binding met de kunsthandel en het veilingbedrijf, met uitgeverijen en de media, en met verzamelende particulieren en bedrijven. De maatschappelijke verankering is daardoor groot en hecht.

De ook in financieel en economisch opzicht bloeiende tentoonstellingscultuur en het massale monumentenbezoek maken op intensieve wijze gebruik van kunsthistorisch onderzoek.

Ondanks deze grote belangstelling in de maatschappij voor beeldende kunst en architectuur heeft het universitaire kunsthistorische onderzoek te kampen met een aantal structurele problemen. Deze worden beschreven in hoofdstuk 3.

2.2

Korte historische schets van de kunsthistorische discipline in Nederland

Kunstgeschiedenis is een vak dat antecedenten heeft in de klassieke oudheid, maar dat men meestal laat beginnen bij Giorgio Vasari's *Vite dei piu celebri Pittori, Scultori ed Archittettori*, 1550.⁵⁾

In vergelijking tot bijvoorbeeld Duitsland en Frankrijk is in Nederland de universitaire kunstgeschiedenisbeoefening laat gestart. Wel werd het vak kunstgeschiedenis al in 1877 opgenomen in de leeropdracht van een hoogleraar in Amsterdam, samen met moderne talen, letterkunde en esthetiek. Vanaf 1896 besteedde aan dezelfde universiteit Prof.dr. J. Six bij zijn buitengewone leeropdracht in de esthetiek en kunstgeschiedenis, die gericht was op klassieke kunst, ook aandacht aan latere kunst. In 1907 werd in Utrecht de eerste afzonderlijke leerstoel kunstgeschiedenis ingesteld, met Prof.dr. W. Vogelsang als gewoon hoogleraar. Vrijwel tegelijkertijd werd in Leiden Prof.dr. W. Martin als buitengewoon hoogleraar benoemd. De leeropdracht van Vogelsang bevatte naast de kunstgeschiedenis tevens

³. *Sectornota Kunstmusea*, WVC, 1989, p. 8.

⁴. zie hiervoor ook Winkelman & Van Hessen, *Masterplan cultuurhistorisch toerisme*, Den Haag 1989 en diverse rapportages hierover van het Nederlands Research Instituut voor Recreatie en Toerisme.

⁵. Zie voor een discussie van het ontstaan van de kunstgeschiedenis E.H. Gombrich, *Art and Scholarship in Meditations on a Hobby Horse and other essays on the theory of art*, London 1963.

de esthetiek. Het duurde nog tot de invoering van het Academisch Statuut in 1921 voordat de kunstgeschiedenis de status van hoofdvakstudie kreeg.

In deze jaren werd in Nederland niettemin al kunsthistorisch onderzoek verricht dat op hoog niveau stond.

Men denke aan het werk van een museumdirecteur als dr. A. Bredius en aan dr. C. Hofstede de Groot.

In Groningen werd in 1918 een lectoraat in de kunstgeschiedenis ingesteld, dat vervuld werd door dr. E.

Neurdenburg. Dit lectoraat werd in 1948 omgezet in een buitengewoon hoogleraarschap. In 1928 kreeg

Amsterdam een buitengewoon hoogleraar in de kunstgeschiedenis van de middeleeuwen en de nieuwere tijd.

In Nijmegen werd vrijwel onmiddellijk na de stichting van de universiteit in 1923 Gerard Brom benoemd tot

hoogleraar kunstgeschiedenis. In 1939 kwam daar een lector in de oudchristelijke en middeleeuwse kunstge-

schiedenis bij, dr. F. van der Meer, die na de Tweede Wereldoorlog hoogleraar werd. In 1946 werd de buiten-

gewone leerstoel in Leiden uitgebreid tot een gewoon hoogleraarschap.

In 1964 werd ook aan de Vrije Universiteit in Amsterdam een studierichting kunstgeschiedenis inge-

steld. Intussen werd aan de Technische Hogeschool te Delft, waar al sinds de 19de-eeuw een leerstoel

geschiedenis van de bouwkunst van kracht was, sinds 1949 architectuurgeschiedenis onderwezen en vanaf

1979 werd de leerstoel stedenbouwgeschiedenis ingesteld.

Na de Tweede Wereldoorlog vindt bij de meeste vakgroepen, te beginnen in Utrecht, uitbreiding plaats van het aantal leerstoelen via de benoeming van een tweede of derde hoogleraar, veelal voor de geschiedenis van de bouwkunst.

In de decennia na 1950 kende Nederland enige kunsthistorische hoogleraren van grote internationale faam, zoals Prof.dr. J.G. van Gelder te Utrecht en Prof.dr. I.Q. van Regteren Altena, Prof.dr. H.C.L.H. Jaffé te Amsterdam, Prof. Th.H. Lunsingh Scheurleer te Leiden en Prof.dr. H. Gerson te Groningen.

De aantrekkingskracht op buitenlandse studenten, jonge onderzoekers en ook internationale coryfeeën binnen de kunstgeschiedenis om enige tijd in Nederland te werken en onderzoek te doen is al deze jaren dan ook groot geweest.

Na 1960 is het kunsthistorisch onderzoek in Nederland een aantal nieuwe richtingen ingeslagen. Daarbij zijn methodische benaderingen ontwikkeld,

die een veel rijker en breder begrip van de inhoudelijke en artistieke kanten van het kunstenaarsvak en het kunstwerk mogelijk hebben gemaakt.

Men denke bijvoorbeeld aan het iconologisch onderzoek in Utrecht, dat nieuwe kaders heeft geboden aan

de studie van de Hollandse schilderkunst van 1600 tot 1800, het stedenbouwkundig-historisch onderzoek naar

de Nederlandse stad van Stevin tot Koolhaas in Groningen, de 19e-eeuwse architectuur en stedenbouw

en de tuin- en landschapsarchitectuur aan de Vrije Universiteit, het (natuurwetenschappelijk) onderzoek

naar kunstvoorwerpen in Groningen, het onderzoeksprogramma 'Cuypers-Berlage-Van Eesteren' aan de

Universiteit van Amsterdam en de bewoningsgeschiedenis te Leiden, het zogenaamde Rapenburgproject.⁶⁾

In al deze richtingen is Nederlands onderzoek niet alleen toonaangevend geweest, maar heeft het in bin-

nen- en buitenland ook aanleiding gegeven tot soms zeer heftige discussies.

Het universitaire kunsthistorische onderzoek heeft zowel een didactische als een paradigmatische functie.

Het is enerzijds leerschool, anderzijds staat het aan de basis van het onderzoek in eigen huis en van het

onderzoek dat door andere instellingen, zoals musea en documentatie-instituten wordt verricht.

De universiteit is de enige plaats waar het gehele scala van methodische diversiteit en van verschillende wij-

zen van aanpak binnen de kunstgeschiedenis aan de orde kan komen. Het universitaire onderzoek is ook in

dat opzicht essentieel voor de facetten van onderzoek die worden beoefend in niet-universitaire instellingen.

⁶⁾ Typierend voor de Nederlandse kunsthistorische wetenschap is dat deze zeer weinig schoolvorming kent. Zij deelt deze eigenschap trouwens met veel andere geesteswetenschappen in ons land. Ondanks hun grote reputatie en internationale bekendheid heeft Nederland nimmer een Huizinga-, Geyl- of Romein-school gekend.

3. Het kunsthistorisch onderzoek aan de Nederlandse universiteiten

3.1.1

Veld: Omvang

Op universitair niveau wordt kunsthistorisch onderzoek verricht door de kunsthistorische vakgroepen van de zes Universiteiten waar kunstgeschiedenis hoofdvakstudie is:

Amsterdam: Universiteit van Amsterdam

Amsterdam: Vrije Universiteit

Groningen: Rijksuniversiteit

Leiden: Rijksuniversiteit

Nijmegen: Katholieke Universiteit

Utrecht: Rijksuniversiteit

Voorts wordt onderzoek verricht door:

Delft: de vakgroep Geschiedenis, Media en Theorie van de Architectuur en Stedebouw van de Technische Universiteit

Eindhoven: de faculteit Bouwkunde van de Technische Universiteit

Florence: het Nederlands Interuniversitair Kunsthistorisch Instituut (ressortierend onder de Rijksuniversiteit Utrecht)

Heerlen: de faculteit Cultuurwetenschappen van de Open Universiteit

Rotterdam: de vakgroep Kunst en Beleid van de Erasmusuniversiteit

Eindhoven: Kunstgeschiedenis⁷⁾

3.1.2

Leerstoelen en specialismen.

Universiteit van Amsterdam

Prof.dr. M. Bock -Geschiedenis van de bouwkunst.

Prof.dr. E. van Uitert -Kunstgeschiedenis, in het bijzonder van de nieuwste tijd.

Prof.dr. E. van de Wetering -Algemene kunstgeschiedenis, in het bijzonder van de nieuwere tijd.

Prof.dr. C.A. Chavannes-Mazel -Kunstgeschiedenis, in het bijzonder van de middeleeuwen.

Vrije Universiteit, Amsterdam

Prof.dr. C.H. Blotkamp -Kunstgeschiedenis i.h.b. de moderne kunst(deeltijd).

Prof.dr. I.M. Veldman -Kunstgeschiedenis i.h.b. de geschiedenis van de beeldende kunst tot ca. 1850.

Prof.dr. A. van der Woud -Kunstgeschiedenis i.h.b. de geschiedenis van de bouwkunst.

Delft

Prof.dr. Fr. Bollerey

-Architectuur- en kunstgeschiedenis (0,6)

-Geschiedenis van de stedebouw (0,4)

Groningen

Prof.dr. J.R.J. van Asperen de Boer -bijzonder hoogleraar vanwege de stichting Groninger Universiteitsfonds in het materieel onderzoek van kunstvoorwerpen

Prof.dr. E.R.M. Taverne -Geschiedenis van architectuur en stedebouw.

vacature -Kunstgeschiedenis: geschiedenis van de beeldende kunsten sedert de middeleeuwen tot aan ca. 1850.

Leiden

Prof.dr. J. Bolten -bijzonder hoogleraar vanwege het Leidse universiteitsfonds in de geschiedenis van de prent- en tekenkunst.

Prof.dr. A.W.A. Boschloo -Kunstgeschiedenis, in het bijzonder de geschiedenis van de beeldende kunst.

Prof.dr. C.W. Fock -Kunstgeschiedenis, in het bijzonder de geschiedenis van de kunstnijverheid.

Prof.dr. A.J.J. Mekking -Geschiedenis van de bouwkunst.

Vacature -Geschiedenis van de beeldende kunst van de nieuwste tijd en de nieuwe media.

Nijmegen

Prof.dr. C. Tümpel -Kunstgeschiedenis der nieuwere tijden in het bijzonder ikonologie en ikonografie.

Prof. Dr. A.M. Koldewij -Kunstgeschiedenis in het bijzonder van de vroeg-christelijke tijd en de middeleeuwen.

Utrecht

Prof.dr. P.A. Hecht -Geschiedenis van de beeldende kunst van de renaissance en de nieuwere tijd.

Prof.dr. J.C.J.A. Klamt -De middeleeuwse kunst tot 1400.

Prof.dr. B.W. Meijer -De beeldende kunst van de renaissance in Italië en de Nederlanden in hun onderlinge relatie.

Prof.dr. J.F.J.H. Stümpel -De ikonologie en kunsttheorie vacature -De geschiedenis van de bouwkunst.

⁷⁾ In het Nederlands Instituut te Rome wordt ook onderzoek verricht. Qua formatie en financiering behoort dit onderzoek echter tot dat van de vakgroepen in Nederland of is het anderszins buiten bezwaar van het eigen budget en de eigen formatie. Wel worden, zoals ook in Florence gebeurt, studiebeurzen voor onderzoek verleend.

Eindhoven

Prof. J. Leering -Kunstgeschiedenis.

Heerlen

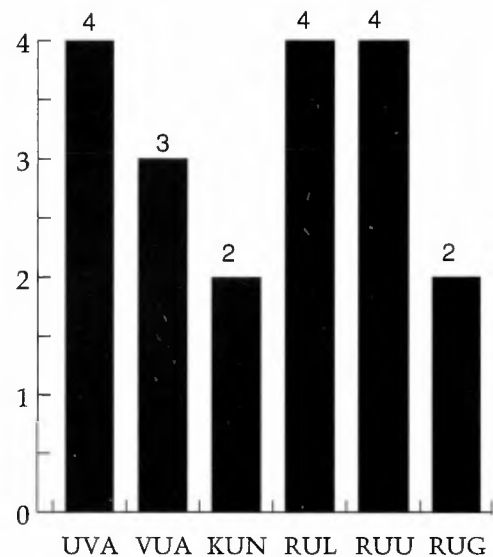
Prof.dr. R. Rolf -Kunstgeschiedenis

Het totaal aantal leerstoelen bedraagt 24 waarvan 18 voor de volle werktijd. Vergelijking met andere vakgroepen binnen de Letterenfaculteiten toont aan dat kunstgeschiedenis wat betreft het aantal leerstoelen relatief slecht bedeed is.

Aangezien de leerstoelen gering zijn in aantal, zijn in het algemeen de leeropdrachten ruim. Dit vindt zijn oorzaak in het feit dat de leeropdrachten - hoewel rekening houdend met de grote traditionele afbakeningen binnen het veld - doorgaans niet geformuleerd worden om redenen van onderzoek, maar primair gebaseerd zijn op hetgeen het onderwijs vraagt. Het is de vraag of - zoals het rapport *Tegen de stroom* bepleit - een gedifferentieerder leerstoelenbeleid, dat gebaseerd is op onderzoek, al dan niet onderschreven dient te worden.⁸⁾ In vrijwel alle vakgroepen zijn in ieder geval een leerstoel op het gebied van de geschiedenis van de beeldende kunst en een leerstoel geschiedenis van de bouwkunst, die samen de kern vormen van de leerstoelenformatie aanwezig. In een aantal gevallen zijn deze leerstoelen niet chronologisch, geografisch of anderszins afgebakend. Daarnaast is de meest voorkomende leeropdracht die van kunstgeschiedenis van de middeleeuwen.

Binnen deze algemene leerstoelen is er een beperkt aantal dat enkele specifieke (en over het algemeen eveneens internationaal gewaardeerde) specialismen vertegenwoordigt, zoals kunsthistorie in Leiden, iekologie in Utrecht, materieel onderzoek van kunstvoorwerpen in Groningen.

Het onderzoek dat met een leerstoel verband houdt, kan slechts gedeelten van de brede leeropdracht bestrijken en is in dit opzicht a fortiori enigszins pluriform. Het is kleinschalig, overwegend individueel onderzoek, overigens niet zelden met voortreffelijke resultaten. In tijdsduur bestrijkt het de ambtstermijn van de onderzoeker. Omdat door de relatief geringe omvang van het kunsthistorisch veld en daardoor het geringe aantal professorabele personen met hetzelfde specialisme, vervanging of opvolging door een persoon met hetzelfde onderzoeksterrein vaak niet mogelijk is komt er vaak bij de pensionering van de desbetreffende onderzoeker een abrupt einde binnen de vakgroep aan het specifieke onderzoek op zijn of haar gebied.

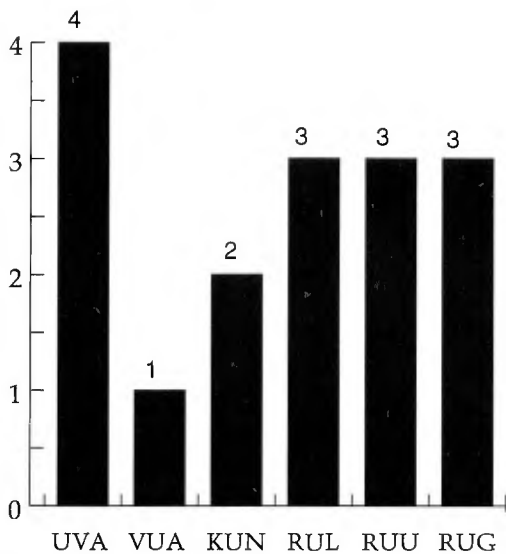
Hoogleraren Kunstgeschiedenis per universiteit in fte's in 1991-1992

Terwijl men zich in theorie wellicht landelijk een duidelijker taakverdeling van leeropdrachten zou kunnen voorstellen, zijn de mogelijkheden daartoe in de praktijk gering doordat de universiteiten op dit moment managementcapaciteiten een essentiële randvoorwaarde vinden bij leerstoel benoemingen. Voor management hebben kunsthistorici echter over het algemeen weinig ambitie. Dat neemt niet weg dat als men het onderzoek meer wil gaan sturen, er eerst een leerstoelenbeleid geformuleerd en gevoerd moet worden waarbij de continuïteit van bepaalde specialismen kan worden gewaarborgd en dat op een aantal punten kan worden uitgebreid.⁹⁾

Ook zijn, gezien vanuit het onderzoek en onderwijs, bepaalde specialismen in Nederland ondervertegenwoordigd, zoals de eigentijdse kunst, waarvoor een leerstoel gecreëerd dient te worden.

^{8.} zie *Tegen de stroom*, Nota van de Commissie Geesteswetenschappen van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, februari 1989, p.11.

^{9.} Zie ook de AWT *Jaarbeschuwing* 1991 (advies nr. 3), p. 9: 'De som van het leerstoelenbeleid van de afzonderlijke Universiteiten behoeft een finale toetsing op het punt van doelmatigheid en nationaal belang.'

Universitaire hoofddocenten Kunstgeschiedenis per universiteit in fte's in 1991-1992

Universitaire Hoofddocenten en overige onderzoekers. Universitaire Hoofddocenten spelen een belangrijke rol bij het uitbouwen van de aan de universiteiten bestaande specialismen, maar ook bij het opvullen van lacunes op bepaalde onderzoeksterreinen. Door middel van UHD-benoemingen kan een zekere continuïteit in gespecialiseerd onderzoek bewerkstelligd worden.

Op dit moment zijn er de volgende specialismen op UHD niveau:

Universiteit van Amsterdam

- Dr. R. Ruurs -Historiografie
- Dr. D. Meyers -Geschiedenis van het verzamelen
- Dr. B. Rebel -Geschiedenis van de moderne bouwkunst
- Een plaats geblokkeerd

Vrije Universiteit, Amsterdam

- Dr. P.C.J. van Dael -Beeldende kunst van de middeleeuwen

Delft

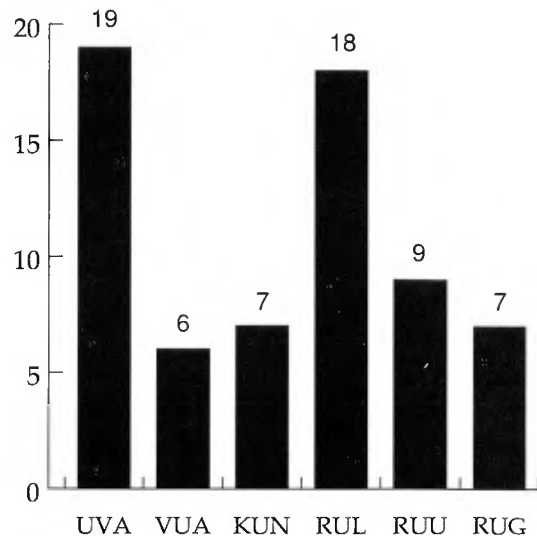
- Dr. O. Mácel -Architectuurgeschiedenis
- Dr. J. van Geest -Kunstgeschiedenis v.a. de 16e eeuw

Groningen

- Dr. M.P.J. Martens -Middeleeuwse beeldende kunst in de Zuidelijke Nederlanden
- Dr. L. de Vries -Nederlandse schilderkunst van de 17e en 18e eeuw

Leiden

- Dr. N.J. Brederoo -Moderne beeldende kunst
- Dr. T.A.P. van Leeuwen -Architectuur van de nieuwste tijd

Universitaire docenten Kunstgeschiedenis per universiteit in fte's in 1991-1992

Dr. I. Spatharakis -Vroeg-christelijke kunst en kunst van de middeleeuwen
 Geblokkeerd: -Industriële vormgeving en kunstnijverheid van de nieuwste tijd

Nijmegen

- Dr. B.J.H. Aikema -Geschiedenis en ikonografie van de Zuid Europese kunst
- Dr. H.A. Tummers -Kunstgeschiedenis van de middeleeuwen

Utrecht

- Dr. J.G.C.A. Briels -Schilderkunst 1400-1870, in het bijzonder die van de Nederlanden 1400-1630 en die van de 18e en 19e eeuw
- Dr. J. Becker -De ikonologie en kunsttheorie vanaf de 16e eeuw, in het bijzonder de relaties tussen woord en beeld

- Dr. J.A. Martis -Moderne beeldende kunst van de 19de en 20ste eeuw, in het bijzonder de kunsttheorie, kunstoverdracht, kunstonderwijs en kunstbeleid

Heerlen

- Dr. H.Th. van Veen -Kunstgeschiedenis, Italiaanse kunst

Het beeld van de onderzoeksspecialismen wordt nog rijker geschakeerd als men ook die van andere docenten erbij betreft. Daardoor worden de meeste aandachtsgebieden van de kunstgeschiedenis wel ergens in Nederland beoefend (zie ook hieronder 3.1.3). Men zal er wel over moeten waken dat dit ook in de toekomst zo blijft.

Landelijk zal moeten worden gezien welke specialismen men in het kunsthistorisch onderzoek essentieel acht en waar deze beoefend zouden moeten worden.

3.1.3

Aandachtsgebieden

Een overzicht van het aantal publikaties per aandachtsgebied wordt gegeven in bijlage 2. Hieronder worden enkele algemene kenmerken van deze gebieden aangegeven. Veel kunsthistorisch onderzoek in Nederland betreft de eigen kunst.

Vroeg-christelijke en middeleeuwse kunst

Onderzoek naar vroeg-christelijke kunst wordt aan de VU en in Nijmegen verricht. De UHD-post in Leiden voor vroeg-christelijke kunst en middeleeuwen wordt ingevuld met onderzoek naar Byzantijnse kunst.

In Nijmegen vormt de middeleeuwse kunst een sterk aandachtspunt. In Amsterdam is zeer kort geleden de leerstoel Kunstgeschiedenis van de middeleeuwen opnieuw bemand met de benoeming van een specialist in middeleeuwse handschriften. In Utrecht bestrijkt de leeropdracht middeleeuwen in het bijzonder de periode 1200-1400. In Groningen wordt onderzoek gedaan naar de Vlaamse schilderkunst in de 15e eeuw.

Hoogwaardig onderzoek is de laatste tijd gedaan naar de schatkamer van de St. Servaas; een standaardwerk over middeleeuwse modelboeken zal binnenkort in een nieuwe, aangevulde druk verschijnen.

Kunst van de nieuwe/-re tijd/-en

Alle vakgroepen bezitten een leerstoel in de kunst van de nieuwe of nieuwere tijden. Met deze wat moeizame omschrijving wordt doorgaans de periode ca. 1400-1850 bedoeld. De schilderkunst uit de 17e eeuw is traditioneel een sterk aandachtspunt bij de meeste vakgroepen. Hierover verschijnen veel publikaties. Al geruime tijd wordt er ook meer en meer aandacht besteed aan kunst uit de 16e eeuw. Dit is uitgemond in enkele grote tentoonstellingen die op hun beurt weer verdere activiteiten hebben gestimuleerd.

De Universiteit van Amsterdam herbergt het Rembrandt Research Project. Binnen het Nederlands kunsthistorisch onderzoek staat het Rembrandt Research Project (RRP) apart door zijn doorlooptijd en grootschaligheid. Wellicht wordt het juist daardoor

door derden gehouden voor het kunsthistorisch onderzoek par excellence. De ruime financiële ondersteuning van het RRP - zeker vergeleken met die van overig kunsthistorisch onderzoek in de tweede geldstroom - heeft met name uitzonderlijke resultaten gehad in termen van nieuwe kennis en internationaal prestige. Het RRP is zonder meer het kunsthistorische project met de meeste maatschappelijke uitstraling, maar er zijn ook qua omvang kleinere onderzoeken van zeker dezelfde kwaliteit en hetzelfde wetenschappelijk belang.

Het is te betreuren dat er in Nederland al tientallen jaren aan de universiteiten en daarbuiten weinig onderzoek wordt gedaan naar de beeldhouwkunst van deze periode, hoewel Nederland ook op dit gebied een belangrijk erfgoed heeft.

Prent- en tekenkunst zijn zowel aan de VU als in Leiden een sterk aandachtspunt, bij de VU met betrekking tot de ikonografie en in Leiden in verband met de daar aanwezige collectie.

In het verleden werden de meeste monografieën over Nederlandse kunstenaars van de 16e en 17e eeuw door Nederlandse geleerden geschreven. Nu lijkt Nederland deze positie te hebben afgestaan aan de Verenigde Staten en Duitsland. Dit heeft enerzijds te maken met tijdgebrek en werklast; anderzijds heeft dit soort onderzoek, naar de mening van de commissie ten onrechte, tegenwind gekregen binnen het academisch milieu in Nederland.

Kunst van de nieuwste tijd

Onderzoek aangaande de nieuwste tijd en het ontstaan van de moderne kunst wordt voornamelijk verricht in Amsterdam (Vrije Universiteit en Universiteit van Amsterdam), Utrecht en Leiden. Het onderzoek naar 'De Stijl' continueert een goede Amsterdamse traditie. De bestudering van de kunst uit de 19e eeuw is in de jaren zeventig sterk opgebloeid en geniet, evenals die van de 20e eeuw, grote belangstelling bij alle vakgroepen én buiten de universiteiten. Er bestaat hiervoor een speciaal tijdschrift, *Jong Holland*. Recent is ook op dit gebied een aantal toonaangevende proefschriften verschenen en er lopen nog verscheidene promotieonderzoeken. Op dit gebied schrijven Nederlanders wel veel monografieën.

Dat het één van de groeisectoren van het kunsthistorisch onderzoek is blijkt ook uit het grote aantal tentoonstellingen met uitvoerige catalogi van de laatste jaren waaraan op ruime schaal door academici is mee-

gewerkt. De discussies over een eventueel op te richten museum van de 19e eeuw hebben verder de aandacht gericht op het aanzienlijke 19e eeuwse patrimonium in Nederland.

Hedendaagse kunst

Onderzoek naar de hedendaagse kunst vindt plaats aan alle vakgroepen. Fotografie en film zijn een specialisme in Leiden.

Het onderzoek op het gebied van de hedendaagse kunst houdt geen gelijke tred met de grote belangstelling voor dit onderwerp van de zijde van de studenten. Bij het onderzoek komen problemen kijken die inherent zijn aan de materie zelf, zoals de geringe afstand tussen onderzoeker en het object en een nog onvolledige theorievorming. Wat dat betreft verschilt de situatie in Nederland niet met die erbuiten. Op dit gebied komt het grootste aantal begonnen, maar nimmer afgeronde dissertaties voor. Ook speelt hierbij een rol dat werkzaamheden van de kunsthistoricus in het veld zelf (musea, tentoonstellingen) teveel tijd in beslag nemen om veel ruimte te laten voor wetenschappelijk onderzoek.

Met het oog op deze problemen én de actualiteit van en de belangstelling voor hedendaagse kunst, is een nieuwe leerstoel op dit gebied een voor de hand liggend desideratum.

Italiaanse kunst

Het onderzoek in Nederland over de Italiaanse kunst kent een relatief lange en sterke traditie door de directe banden met de Nederlandse kunst en de Nederlandse collectievorming en vanwege het mondiaal belang van de Italiaanse kunst. De internationale impact van dit onderzoek is aanzienlijk (zie 5.2.2). Hier heeft in Groningen recentelijk een afname van capaciteit plaatsgevonden. Op dit moment wordt op leerstoelniveau onderzoek gedaan naar Italiaanse kunst in Leiden, Utrecht en Florence. Verder vindt dergelijk onderzoek plaats aan de Vrije Universiteit, in Nijmegen, Groningen en aan de Open Universiteit te Heerlen.

Overige buitenlandse kunst

Op het terrein van de buitenlandse kunst heeft de laatste jaren relatief de grootste vermindering van wetenschappelijk onderzoek plaatsgevonden. Aan de universiteit van Amsterdam bijvoorbeeld, zijn de Franse kunstgeschiedenis van de 19e en 20e eeuw en de Franse kunsttheorie wegevallen.

In Leiden betreft men speciaal het wegvallen van de Aziatische kunst, die was ondergebracht bij de

Oosterse talen en het instituut Kern. Dit onderzoek was speciaal in Leiden goed op zijn plaats, niet alleen vanwege de banden met de Europese kunst en de wisselwerking met de Nederlandse kunst, maar ook omdat er in Leiden een nauwe band bestond met de vakgroepen Oosterse talen. Er is in Nederland een rijk bezit aan Oosterse kunst. Zoals hierboven al is vermeld wordt in Leiden nog wel de Byzantijnse kunst onderwezen en onderzocht, waarbij speciaal de uitstraling naar het Westen de aandacht heeft. In Nijmegen wordt onderzoek gedaan over Duitse kunst, speciaal van de 19e en 20e eeuw.

De door verschillende vakgroepen waargenomen tendens om het kunstgeschiedenisonderwijs en -onderzoek te beperken tot de Nederlandse kunst geeft weinig aanleiding voor waardering. Niets reist en reisde in het verleden immers makkelijker over de grens dan kunst. Zij wordt niet tegengehouden door uitspraak, dialect of taal, maar spreekt direct tot de toeschouwer in een ander land.

Kunst ontstaat nooit geïsoleerd. De invloed van de Italiaanse kunst op de Nederlandse is genoegzaam bekend, maar die in omgekeerde richting is dat veel minder. Dit geldt ook voor de niet minder interessante invloeden van onze gotische bouwkunst op de Duitse of die van de Nederlandse 17e-eeuwse schilderkunst op de Franse uit de 18e en 19e eeuw, om slechts enkele voorbeelden te noemen. De essentiële, wijdvertakte rol van de Nederlandse kunst voor de kunst van andere landen wordt niet alleen vaak onderschat, maar krijgt in Nederland weinig aandacht.

Geschiedenis van de Bouwkunst

Met uitzondering van Nijmegen, waar tot voor zeer kort de architectuurgeschiedenis werd bestudeerd onder de paraplu van vroeg-christelijke tijd en middeleeuwen, kennen alle vakgroepen kunstgeschiedenis een ordinariaat geschiedenis van de bouwkunst. De feitelijke thematische invulling van deze ordinariaten is landelijk in de laatste jaren met opzet enigszins gespreid: middeleeuwen in Leiden, renaissance en barok in Utrecht, 19e eeuw bij de Vrije Universiteit, 20e eeuw bij de Universiteit van Amsterdam en stedsbouw en planologie vanaf ca. 1950 in Groningen. Aspecten van de geschiedenis van architectuur en stedsbouwkunde worden gedoceerd aan de Afd. Bouwkunde van de Technische Universiteit in Delft. Zeer recent is aan de Technische Universiteit in Eindhoven het ordinariaat in de architectuurgeschiedenis (0,5) opnieuw bezet. Het onderzoek over de archi-

tectuur houdt zich vooral met Nederland bezig, waarbij overigens in een aantal gevallen - bijvoorbeeld op het gebied van architectuurtheorie en stadsplanning - de internationale context wel degelijk aandacht geniet. Er wordt op dit gebied relatief hoogwaardig onderzoek verricht, waarbij met name de Nederlandse bijdrage aan plannings- en stedenbouwgeschiedenis, ook internationaal de aandacht trekt. Hetzelfde geldt voor het bouw-historisch en vooral ook bouw-iconologisch onderzoek naar de grote Nederlandse stads- en parochiekerken (St. Jan in Den Bosch; Dom van Utrecht; O.L.Vrouwe en St.Servaas te Maastricht) dat een rijke traditie in het Nederlands architectuurhistorisch onderzoek continuëert tot in de huidige tijd.

Toch is de situatie niet zonder zorg; het belang van architectuurgeschiedenis voor de maatschappij wordt nog vaak onderschat en dreigt om verschillende redenen, met name bij de overheid, enigszins uit het beeld te verdwijnen.

Kunstnijverheid

Kunstnijverheid voor de nieuwere en voor de nieuwste tijd wordt bestudeerd in Leiden, waar dit sinds de aanstelling van Prof. Lunsingh Scheurleer een speciaal aandachtsgebied is. Enige bekroonde publikaties tonen aan dat de bestudering van kunstnijverheid in Leiden algemene erkenning vindt. Ook het hier verrichte zgn 'Rapenburgproject' over de bewoningsgeschiedenis, is niet alleen in Nederland, maar ook daarbuiten uniek. Designonderzoek vindt plaats in Delft.

Theorie van de kunstgeschiedenis

De theorie van de kunstgeschiedenis is momenteel ongetwijfeld een achtergebleven gebied van de Nederlandse kunstgeschiedenis. Op dit moment wordt aan dit onderwerp aan de Universiteiten te Amsterdam, Leiden en de Erasmus Universiteit te Rotterdam op beperkte schaal aandacht besteed, terwijl het in Nijmegen bij verschillende onderdelen aan orde komt. Er vinden in het veld voortdurend methodische accentverschuivingen plaats, maar de interesse en de tijd voor het overdenken van ingrijpende methodische vernieuwingen ontbreken. In de toekomst zou hier een gerichte stimulans op zijn plaats zijn en zou hieraan ook in het onderwijs meer aandacht besteed kunnen worden. Opvallend is het gebrek aan wat in de Angelsaksische landen (speciaal in de Verenigde Staten) *Theory* heet, een amalgaam van literatuurtheorie, semiologie, antropologie en gender-studies.¹⁰⁾

Sinds enige tijd is op initiatief van de universiteiten van Leiden en Rotterdam een werkgroep actief op dit

terrein.

Geschiedenis van de kunstgeschiedenis/Historiografie
De belangstelling voor historiografie is groter dan men blijkens de enquête-antwoorden in het veld zelf denkt. In Groningen, Rotterdam, Utrecht en aan beide universiteiten in Amsterdam vindt dit soort onderzoek plaats, zowel op AIO als op post-docniveau. Bij de Leids-Rotterdamse werkgroep wordt in dit kader ook aandacht besteed aan theorievorming.

Geschiedenis van het verzamelwezen

Een internationaal sterk opkomend onderdeel van de kunstgeschiedenis is de geschiedenis van het verzamelwezen, dat sinds kort ook zijn eigen internationale tijdschrift kent. Nederlandse geleerden leverden aan dit onderzoek al lange tijd belangrijke bijdragen. Zeer kort geleden werd Nederlands onderzoek op dit gebied gepresenteerd in een tentoonstelling. De geschiedenis van het verzamelwezen is ondermeer aandachtsgebied bij de Universiteit van Amsterdam en Leiden.

Natuurwetenschappelijk onderzoek

Er is een bijzondere leerstoel voor materieel onderzoek in Groningen. Verder vormt dit een belangrijke component van het Rembrandt Research Project en van onderzoek dat in samenwerking met het Centraal Laboratorium voor Onderzoek van Voorwerpen van Wetenschap en Kunst wordt gedaan. Algemeen wordt het natuurwetenschappelijk onderzoek beschouwd als een specialisme dat bij uitstek in Nederland is opgekomen en waarin Nederlands onderzoek internationaal de toon heeft gezet. Het heeft onder andere een geheel nieuw terrein, de bestudering van de ondertekening op schilderijen, mogelijk gemaakt.

Ikonologie/Ikonografie

Van oudsher een zwaartepunt in Utrecht, dat op dit gebied een grote internationale reputatie heeft opgebouwd en nog steeds een mondiale uitstraling heeft. Er is hier in het verleden baanbrekend onderzoek verricht, dat bovendien door een aantal tentoonstellingen met begeleidende catalogi voor een breed publiek naar buiten is gekomen. In Nijmegen, waar onderzoek gebeurt t.a.v. de ikonografie bij Rembrandt, is ikonografie/ikonologie opgenomen als nadere specificatie in de omschrijving van de leerstoel Nieuwere Tijd. In Leiden is het befaamde ICONCLASS-systeem ontwikkeld (zie ook paragraaf 3.1.4., Informatica B),

¹⁰⁾ Deze ideeën zijn geopperd in een brief van Prof. dr. J. Stumpel aan de voorzitter van de commissie, 16-9-1992.

terwijl aan de VU speciaal ikonografie in de prentkunst aandacht krijgt.

Landelijke ontwikkelingen op dit gebied zijn van tweeërlei aard. Enerzijds is het ikonografisch en ikonologisch onderzoek een wezenlijke component geworden van ongeveer alle andere aandachtsgebieden.

Anderzijds is er de laatste jaren een tendens opgekomen waarin het belang van het onderwerp en de betekenis van het kunstwerk meer gesubordineerd worden gezien aan de artistieke opgaven waarvoor de kunstenaar zich gesteld ziet.

Kunsttheorie/Kunstbeschouwing

Aan deze gebieden wordt vrijwel overal aandacht besteed, zij het op zeer uiteenlopende onderdelen.

Op enkele gebieden binnen de kunstgeschiedenis zou versterking van het onderzoek op zijn plaats zijn. Dit geldt speciaal voor de theorie, de methodologie en het onderzoek naar hedendaagse kunst, waarvoor een nieuw ordinariaat is vereist. Onderzoek naar Nederlandse beeldhouwkunst zou gestimuleerd moeten worden.

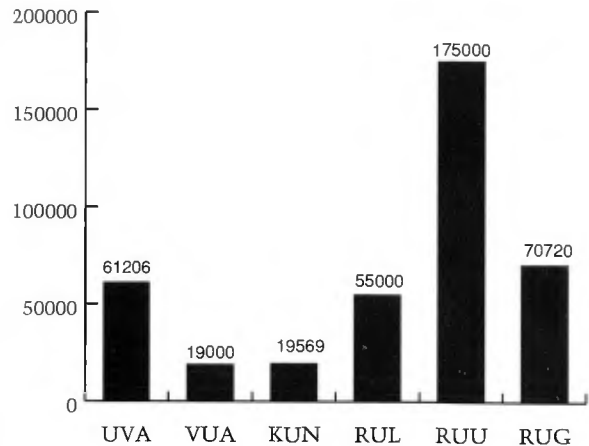
In toonaangevende landen zoals Amerika en Engeland wordt kunstgeschiedenis bestudeerd in een mondiale context. Een bredere gerichtheid op de internationale kunst is ook in Nederland op zijn plaats. Er gaat immers een niveau- en kernversterkende werking voor de bestudering van de eigen kunst van uit en het bevordert de internationale aansluiting op het vakgebied. Daarnaast is internationale verbreding ook noodzakelijk in het licht van de multiculturele samenstelling van de Nederlandse bevolking.

3.1.4

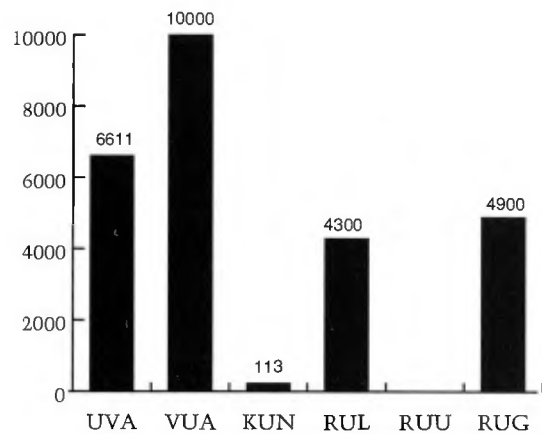
Instrumentarium

Bibliotheken

Wat het laboratorium is voor de natuurkundige, zijn de bibliotheek en de fototheek voor de kunsthistoricus. Zoals de vakgroep in Utrecht in antwoord op de enquête schreef: *Het belangrijkste instrument van de alfa-onderzoeker is nog altijd een goed geoutilleerde bibliotheek, en het is onjuist om te denken dat een privé-bibliotheekje in die behoefte zou kunnen voorzien.*¹¹ Beknibbeling op onderzoeksbibliotheken zal zeker het alfa-onderzoek in Nederland tot iets provinciaals doen degraderen. Hoewel onderzoeksbibliotheken het belang

Aantal boeken per universitaire kunsthistorische bibliotheek

Aantal periodieken per universitaire kunsthistorische bibliotheek (gegevens RUU ontbreken)

hebben van laboratoria (en daarbij veel goedkoper zijn en - mits goed bijgehouden - nooit verouderen en geringe afschrijfkosten kennen) wordt hieraan in nota's over het onderzoeksbeleid betreuenswaardig weinig aandacht besteed.

Bij het totaalbeeld van de kunsthistorische bibliotheken speelt ook de aanwezigheid van museale bibliotheken en hun omvang een belangrijke rol. De grootste landelijke universitaire bibliotheken zijn die te Utrecht (175.000 banden), Leiden (80.000) en Amsterdam (70.000); het Nederlands Instituut te

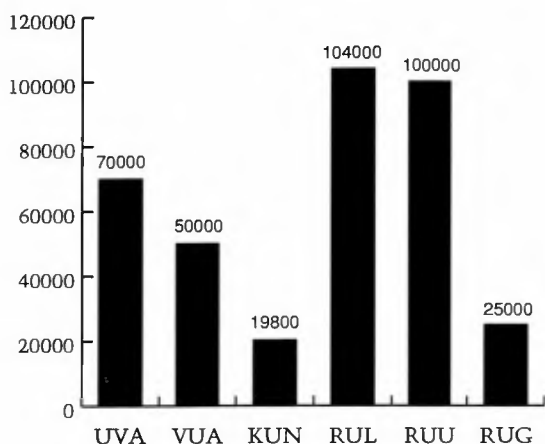
¹¹. Zie ook artikel van Prof. A. Cohen, 'Homo ex machina; reflections on the relations between the sciences and the arts' in *The Humanities in the Nineties*, 1990.

Florence heeft 60.000 banden. De grootste museale bibliotheken zijn die van het Rijksmuseum (150.000, tevens op het gebied van geschiedenis), het Museum Boymans-van Beuningen (120.000) en het Stedelijk Museum in Amsterdam (120.000).¹² Museale bibliotheken zijn vaak samengesteld met het oog op het eigen kunstbezit, openbare toegankelijkheid is meestal niet een eerste doelstelling. Bijzonder schrijnend is de situatie bij het Stedelijk Museum, waar de bibliotheek nog maar zeer beperkt voor onderzoekers en studenten toegankelijk is, terwijl het de grootste bibliotheek in Nederland is op het gebied van de moderne kunst.

De kunsthistorische verzameling van de Koninklijk Bibliotheek heeft een kleinere omvang dan diverse andere bibliotheken. Van bijzonder belang is hier de collectie van vele zeldzame drukken. Voorts bezit het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie een zeer grote bibliotheek op het gebied van Nederlandse en buitenlandse kunst (380.000) en Rijksdienst voor Monumentenzorg op het gebied van de Nederlandse bouwkunst (45.000). De laatstgenoemde bibliotheek is achter met ontsluiting (ca. 5 jaar) en moeilijk toegankelijk.

Een belangrijke, en vooral voor het publiek ontsloten bibliotheek op het gebied van architectuur en stedenbouw van de 18e en vooral 20e eeuw, bezit het Nederlands Architectuur Instituut te Rotterdam. De gespecialiseerde bibliotheek van Bouwkunde in Delft telt 40.000 banden.

De oorsprong en aanwas van de universitaire bibliotheken zijn zeer divers. Lokale tradities van het kunsthistorisch onderzoek en onderwijs, de aanwezigheid van

Budget per universitaire kunsthistorische bibliotheek

andere kunsthistorische bibliotheken ter plaatse en van specifieke leerstoelen, zoals kunstnijverheid te Leiden of Ikonologie in Utrecht, hebben daarbij een rol gespeeld.

De budgetten voor de aanschaf van boeken en tijdschriften lopen sterk uiteen: van f.19.800 voor de vakgroep in Nijmegen tot f.70.000 voor de vakgroep aan de Universiteit van Amsterdam, f.100.000 in Utrecht en f.104.000 in Leiden.

Willekeurige bezuinigingen in de jaren zeventig en tachtig hebben zowel de grote als de kleinere universitaire kunsthistorische bibliotheken getroffen. Terwijl de universiteiten verantwoordelijk zijn voor het gros van het wetenschappelijk onderzoek, worden door geen enkele universiteit aan de kunsthistorische vakgroepen voldoende middelen beschikbaar gesteld voor de daarvoor benodigde boekenaanschaf. Daarentegen beschikken met name het Rijksmuseum en het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, twee onder het Ministerie van WVC ressorterende instellingen, over middelen die een grotere, constantere en meer systematische aanschaf mogelijk maken. Deze bibliotheken hebben daardoor een centrale en nationale functie, die bijvoorbeeld in Duitsland juist door de grote universitaire instituutbibliotheken wordt vervuld.

Grote musea kunnen bovendien met in eigen beheer uitgegeven tentoonstellingscatalogi van eigen tentoonstellingen of bulletins deelnemen aan het internationale ruilverkeer, dat bestaat tussen musea. Universiteiten kunnen dat niet.

Alles bij elkaar genomen kunnen de gezamenlijke kunsthistorische bibliotheken de stroom aan publikaties niet bijhouden. Er zal dan ook met spoed moeten worden nagedacht over het opzetten van een vangnetconstructie, zodat niet opeens blijkt dat bepaalde vakgebieden niet meer worden aangekocht of zeer incompleet aanwezig zijn en dat kostbare werken nergens worden aangeschaft. Extra middelen zijn noodzakelijk om deze vangnetconstructie te laten vervullen door een of twee grotere bibliotheken.

De intensiteit van het landelijk gebruik vereist meerdere landelijke voorzieningen voor onderzoek, vooral goede bibliotheken, te concentreren rond de reeds aanwezige belangrijke kernen. Omdat de boe-

¹². Gegevens uit de enquête van de verkenningscommissie en materiaal verzameld door drs. G.J. Koot, bibliothecaris van het Rijksmuseum.

ken deels niet meer verkrijgbaar zijn en de investeringen voor het wegwerken van achterstanden te groot zijn, zijn lacunes niet meer op te vullen. Het overall uitbouwen tot een complete voorziening op het gebied van boeken is derhalve niet haalbaar. Wat wel in elke instelling kan - en minimaal nodig is - is een handbibliotheek met belangrijke overzichtswerken, monografieën en museum- en tentoonstellingscatalogi. De handbibliotheek moet aansluiten bij het onderwijs en het onderzoek van de betreffende instelling en derhalve qua omvang en breedte in overeenstemming zijn met de omvang van de verschillende vakgroepen. Daarnaast dienen de bibliotheken te groeien op basis van bij de vakgroep bestaande specialismen.

De universitaire kunsthistorische bibliotheken die qua omvang en inhoud op hun vakgebied behoren tot de internationale top, zoals die te Utrecht, moeten vanwege hun wetenschappelijke belang en de landelijke intensiteit van het bibliotheekgebruik financieel in staat worden gesteld zich op een hoog niveau te handhaven. Eveneens moeten door extra investeringen de bestanden van de grootste niet-universitaire bibliotheken sneller geautomatiseerd worden en gekoppeld worden aan het universitaire netwerk.

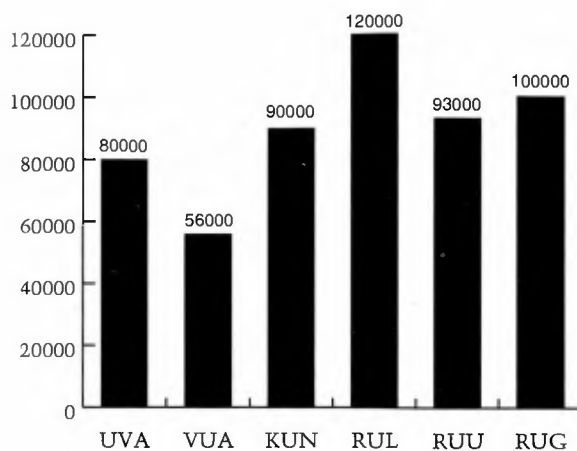
Het NWO moet mede garant staan voor het instandhouden en het accres van de kunsthistorische bibliotheken als fundamenteel onderzoeksinstrumentarium.

Fototheken en diatheken

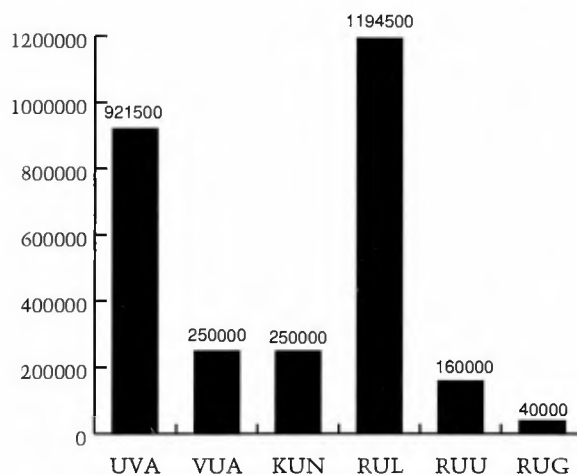
Ondanks het feit dat in de laatste decennia veel basis-materiaal door boeken en catalogi is ontsloten, is de hoeveelheid niet door publikaties ontsloten kunstwerken enorm. Goede fototheken zijn nog steeds van primordiaal belang voor het kunsthistorisch onderzoek, zoals diatheken onmisbaar zijn voor het onderwijs. De budgetten van de vakgroepen voor fototheken en diatheken lopen evenals die voor bibliotheken sterk uiteen.

De voor het onderwijs en onderzoek fundamentele fototheken en diatheken zijn vaak te weinig, en in sommige universiteiten in het geheel niet, bemand en daardoor niet toegankelijk. Belangrijke oude fototheken met uniek documentatiemateriaal verkommeren.

Wel worden sinds kort de dia-aanwinsten van een aantal kunsthistorische instituten opgenomen in databasebestanden, waarbij in Amsterdam, Utrecht en Nijmegen het door deze laatste universiteit ontworpen

Aantal dia's per universitaire kunsthistorische diatheek

Aantal foto's en platen per universitaire kunsthistorische fototheek

systeem gebruikt wordt. Hierdoor worden deze bestanden toegankelijker en zal hun bruikbaarheid in de toekomst toenemen.

De museale fotocollecties worden bepaald door het eigen kunstbezit en zijn doorgaans niet openbaar toegankelijk. De grootste kunsthistorische fotocollectie ter wereld, die van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD), omvat 3,5 miljoen foto's en reproducties betreffende de westerse schilder- en tekenkunst vanaf de late middeleeuwen tot heden. De aldaar aanwezige op microfiches opgeslagen bestanden van enkele buitenlandse instellingen omvatten samen ook enkele miljoenen foto's en repro-

ducties. Met de kunsthistorische fotocollectie van de Universiteit van Amsterdam is die van de RKD een van de weinige, grote fototheken in Nederland, die voor iedere belangstellende toegankelijk is. Het is een onderzoeksfaciliteit die niet alleen voor Nederland belangrijk is, maar ook voor het kunsthistorisch onderzoek daarbuiten. Als onmisbaar instrument voor het onderzoek zal het in het toekomstig onderzoeksbeleid een belangrijke rol moeten vervullen.

De fototheken van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) en het Nederlands Architectuur Instituut te Rotterdam (NAI), beide gericht op de bouwkunst, vormen tezamen het natuurlijke complement van het RKD. Terwijl het NAI ook blijkens de recente beleidsnota sterk gericht is op het toegankelijk maken van de gehele documentatie voor de onderzoeker, geldt voor de RDMZ hetzelfde als wat hiervoor over zijn bibliotheek werd gezegd, namelijk dat de documentatie algemeen toegankelijk gemaakt moet worden.

Gezien de wat benarde positie van de meeste universitaire fotocollecties, moet overleg hierover met spoed op gang komen. Daarbij kan het RKD een centrale rol spelen.

Overig

De Universiteit van Leiden heeft <sinds 1815>, als enige universiteit, in het Prentenkabinet een museale collectie van kunstwerken ten behoeve van de kunsthistorische studie, zoals dat in veel Amerikaanse universiteiten het geval is. Deze studiecollections kunnen van groot nut zijn voor de professionele vorming. In Nederland zijn vergelijkbare collecties die andere disciplines betreffen, de archeologische collectie van de Universiteit van Amsterdam en de volkenkundige collectie van de Universiteit van Groningen.

Informatica

Al geruime tijd vóór de grote informaticagolf zijn in de kunstgeschiedenis een aantal niet geautomatiseerde bestanden gecreëerd die van nationaal en internationaal belang is.

A. De nationale kunsthistorische bibliografie

De analytische *Bibliography of the Netherlandish Institute for Art History* (Oude kunst) werd tot 1974 verzorgd door het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie. Het materiaal tot 1985 is in ficevorm bijna gereed en wacht slechts op de middelen om

afwerking mogelijk te maken. Het *Repertorium betreffende Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst* van de Koninklijke Oudheidkundige Bond heeft bestaan tot 1970. Het KNOB zou dit graag voortzetten maar mist hiertoe de mankracht en de financiële middelen. Beide bibliografieën zijn stopgezet op het moment dat de kunsthistorische tijdschriften en kunsthistorische publikaties juist op gigantische wijze in aantal begonnen toe te nemen.

Een geïnformatiseerde nationale kunsthistorische bibliografie is een onmisbaar instrument. Een inhaalmanoeuvre om de opgelopen achterstand weg te werken is een absolute noodzaak.

B. ICONCLASS

Automatisering van deze index van thema's in de beeldende kunst met bijbehorende bibliografie, opgezet door de Leidse hoogleraar Prof.dr. H. van de Waal, is ter hand genomen door de vakgroep Computer & Letteren in Utrecht in samenwerking met de vakgroep Kunstgeschiedenis te Leiden.¹³⁾

C. Beeldbestanden

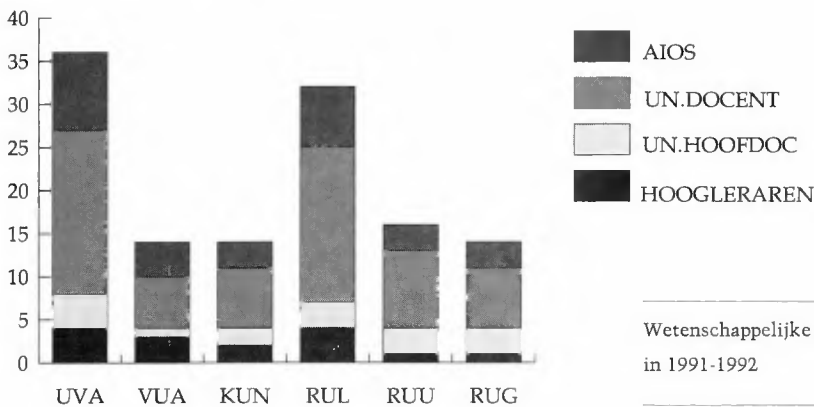
Er bestaat in Nederland een aantal qua omvang unieke en/of internationaal hooggevalueerde beeldbestanden die eveneens niet geautomatiseerd zijn:

- a) op kunstenaar geordende fototheken zoals de hierboven genoemde;
- b) op ikonografie ofwel thema geordende fotobestanden, zoals de indertijd door het RKD uitgegeven en volgens ICONCLASS geannoteerde *Decimal Index of Art of the Low Countries* (DIAL), de *Index of Christian Art* (ICONCLASS) en de *Iconographical Index* in de Letterenbibliotheek van de Rijksuniversiteit Utrecht. In Princeton is men wel met het automatiseren van de bijbehorende gegevens van de *Index of Christian Art* in een database begonnen.

Binnenkort start, noodgedwongen kleinschalig, een aan beeldopslag gekoppelde automatisering van een eerste deel van de geannoteerde fotobestanden van het RKD. Deze automatisering zal de toegankelijkheid van het materiaal voor de onderzoeker veel groter zal maken.

Gezien het belang van de bestanden zelf, lijkt automatisering hiervan, die ook voorziet in een ontsluiting

¹³. zie hierover: H. Brandhorst en P. van Huisstede, 'Iconclass in de computer', *Open, vaktijdschrift voor bibliothecarissen, Literatuuronderzoekers en Documentalisten*, 24 (1992), pp. 294-8.

Wetenschappelijke staf Kunstgeschiedenis per universiteit in fte's in 1991-1992

ting met behulp van ICONCLASS, een zaak die met gezamenlijke inspanning van de Ministeries van Onderwijs en Wetenschappen en WVC verder gelopen kan worden. In dit verband zou de bestaande samenwerking met o.a. de vakgroep Computer en Letteren van de Universiteit van Utrecht verder kunnen worden uitgebouwd. Ook het door de Europese Gemeenschap gefinancierde samenwerkingsproject tussen het RKD en de Witt Library om mogelijkheden en methoden tot automatiseringsuitwisseling te onderzoeken en waarin onder andere ook de Utrechtse vakgroep participeert, kan een goede basis vormen voor de noodzakelijk geachte verdere ontwikkelingen op dit gebied.

Wat betreft de Index of Christian Art liggen er onuitgebuide mogelijkheden voor samenwerking met Princeton University.

Bestaande samenwerking op het gebied van computergestuurde, beeldverwerkende technieken ten dienste van het architectuur- en stedenbouwhistorisch onderzoek (Groningen en Utrecht) kunnen en moeten verder worden uitgebouwd.

Voor dit alles zijn investeringen van NWO nodig in beeldverwerkende apparatuur en technieken ten behoeve van het kunsthistorisch en bouwhistorisch onderzoek.

3.1.5

Personele bezetting en financiering

Uitgedrukt in manjaren heeft het universitaire kunsthistorische onderzoek een totale omvang van 91,6. Deze zijn als volgt verdeeld: 29,5 manjaren aan forma-

tief personeel van de zes kunsthistorische vakgroepen, 1.0 te Heerlen, 2.4 te Delft, 0,6 bij het Instituut te Florence, 29 AIO's in de eerste geldstroom, 17.1 OIO's en 1 postdoc in de tweede geldstroom (deze laatste minus onderwijstijd) en 0.5 betaald uit de derde geldstroom.¹⁴⁾

In het kader van de Voorwaardelijke Financiering programma's - dus eerste geldstroom excl. Heerlen, Delft, Florence en één postdoc.) - wordt circa 4,061 miljoen door de universiteiten uitgegeven.

Aan het onderzoek in Heerlen, Delft en Florence wordt circa 157.800 besteed.

Via de Nederlandse Stichting voor Wetenschappelijk Onderzoek loopt 1,155 miljoen gulden (de kosten van 17 OIO's).

Daarmee is met het kunsthistorisch onderzoek aan de Nederlandse universiteiten in totaal circa 5.373.800 gulden (excl. de kosten van een 1 postdoc.) gemoeid. Voor onderzoek buiten de universiteiten zie hoofdstuk 4.1.

Eerste geldstroom

Eerste geldstroomonderzoek wordt door de universiteiten zelf betaald in het kader van Voorwaardelijke Financieringsprogramma's (VF). Buiten de VF-programma's om wordt bijna geen onderzoek door de universiteiten gefinancierd. Zoals gezegd zijn de meeste Assistenten in Opleiding (AIO's) aangesteld binnen de universitaire VF-programma's en interdisciplinaire onderzoeksprogramma's. In 1991 betrof het volgens een telling van de SKO, inclusief AIO-plaatsen, 38.09 manjaren¹⁵⁾.

¹⁴. Berekening op basis van opgaves in april 1992 door de vakgroepen en NWO. Zoals hierboven al is gezegd moet deze cijfers met een onzekerheidsmarge worden gelezen.

¹⁵. uit: *Evaluatie van de SKO*, 2 november 1991.

Het VF-onderzoek van de vaste universitaire staf in 1992 is volgens een berekening van de commissie, verricht op basis van door de vakgroepen aangeleverd gegevens, 41.5 manjaren ¹⁶⁾.

Tweede geldstroom

Tweede geldstroomonderzoek wordt betaald door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Het betreft hier voor een deel dissertatieonderzoek door Onderzoekers in Opleiding (OIO's) die aan de universiteiten werken. In 1992 waren dit er 17. Het totaal aantal projecten dat onder de SKO viel was 19. Hierbij zitten twee medewerkers van het Rembrandt Research Project. Voorts was er nog een door NWO gefinancierd groepsproject middeleeuwse manuscripten, waarbij geen OIO's betrokken waren. De gelden die de NWO aan kunsthistorisch onderzoek besteed zijn veel te gering. In hoofdstuk 4.3.2 wordt hierop nader ingegaan.

Derde geldstroom

Derde geldstroomonderzoek wordt gefinancierd uit externe geldbronnen. Bij bèta-onderzoek gaat het hier meestal om omvangrijke investeringen, bij alfa-onderzoek is de bijdrage daarentegen doorgaans zeer gering.

Op dit moment wordt er bij de kunsthistorische vakgroepen slechts 0,5 manjaar gefinancierd via de derde geldstroom. Dit onderzoek betreft de monumentenzorg.

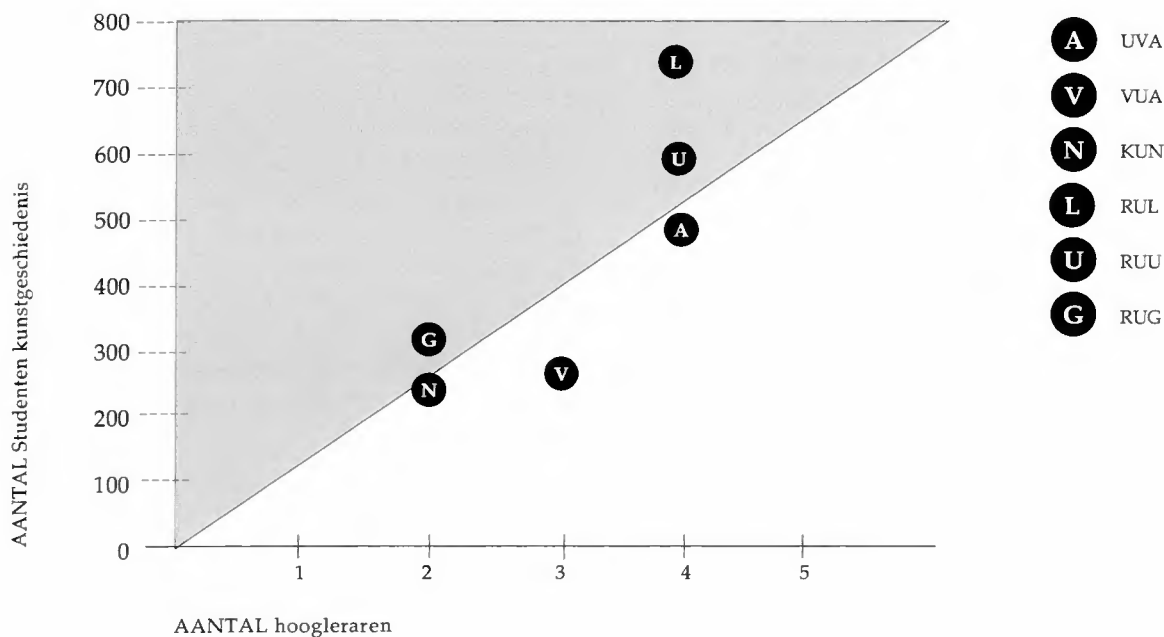
De verschillende universiteiten, c.q. vakgroepen zouden - al dan niet lokaal - beter kunnen inspelen op initiatieven op rijks- en gemeenteniveau met betrekking tot het bouwhistorisch onderzoek, bijvoorbeeld door het afsluiten van overeenkomsten voor het betaald inzetten van studenten hierbij, waarvoor o.a. bij de gemeente Utrecht mogelijkheden zijn.

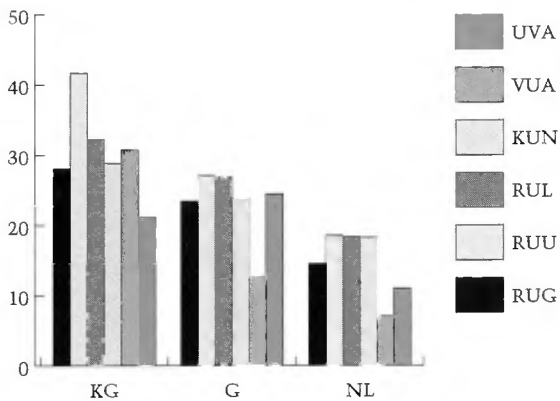
Een derde geldstroom die vaak niet onderkend wordt (vergelijkbaar met de positie van het huishoudelijk werk in het BNP) is het vele kunsthistorische onderzoek dat op eigen kosten verricht wordt, onder meer in het kader van een promotie. Op dit moment is het aantal 'vrije promovendi' gelijk aan dat van de promovendi die via universiteiten of NWO betaald worden.

In Leiden is de ratio zelfs 8 betaalde promovendi, tegenover 38 vrije promovendi.

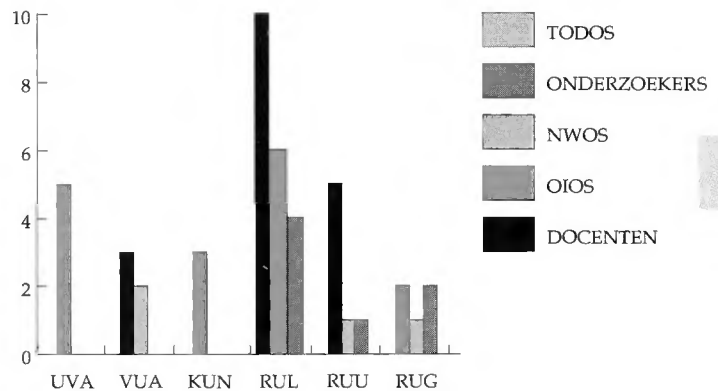
Een belangrijke recente ontwikkeling is het in het beleidsplan (1992) van het Nederlands Architectuur Instituut verwoorde voornemen om ook als studiecentrum te gaan fungeren. Daarbij kan dit instituut een taak gaan vervullen als bemiddelaar bij contractopdrachten tussen de overheid (VROM, WVC) en de universitaire instituten. Dit initiatief biedt goede perspectieven voor het inzetten van universitaire onderzoekers, die betaald worden uit de derde geldstroom.

Aantal hoogleraren Kunstgeschiedenis per universiteit afgezet tegen het aantal studenten Kunstgeschiedenis per universiteit in 1991-1992. In het gearceerde gedeelte staan de universiteiten die gemiddeld meer studenten per hoogleraar hebben.

Gemiddeld aantal studenten per fte/wetenschappelijk staf lid per universiteit bij de vakgroepen (van l. naar r.) Kunstgeschiedenis, Geschiedenis en Nederlands in 1991-1992.

Overig wetenschappelijk of onderwijzend personeel Kunstgeschiedenis per universiteit in fte's in 1991-1992

Ook liggen voor de kunstgeschiedenis in de toekomst nog goede mogelijkheden bij de door de EG aangemoedigde inventarisatie van en de zorg voor het patrimonium. Met name in het 4e kaderprogramma van de EG, Onderzoek en Ontwikkeling (1994-1998), komen hiervoor waarschijnlijk financiële middelen beschikbaar.

3.2 Hoe functioneert de kunsthistorisch onderzoeker?

De kunsthistoricus is doorgaans een bevoegen individueel onderzoeker, die het best functioneert en het meest produceert door een sterke persoonlijke betrokkenheid bij zijn of haar onderwerp. Zijn of haar individuele wetenschappelijk rendement in output en impact is daarom - zeker in het licht van de beschikbare tijd - aanzienlijk.

Het hoeft geen verbazing te wekken dat deze individualistische opstelling tot voor kort ook doorwerkte in de werkzaamheden van organisatorische aard. De activiteiten van de kunsthistoricus en van zijn vakgroep waren dermate individualistisch, dat landelijke onderzoekscohesie en samenwerking ver te zoeken waren. Vergelijking met het buitenland leert dat ook daar het kunsthistorisch onderzoek overwegend een individueel karakter heeft. Het onderzoek in groter verband heeft immers alleen zin als het onderzoeksthema daarom vraagt.

Hoe het ook zij, gezamenlijke projecten zijn in aantal groeiende. Behalve de in de paragraaf Aandachtsge-

bieden (zie 3.1.3) genoemde voorbeelden, gaat het om ondermeer het VF-project van de kunsthistorische vakgroepen van de universiteiten van Groningen, Leiden, Nijmegen en het Nederlands Interuniversitair Kunsthistorisch Instituut in Florence over Italiaanse schilderkunst in Nederlands bezit. De universiteiten van Leiden, Utrecht en de Vrije Universiteit werken samen aan de ontwikkeling van een qua opzet en inhoud nieuwe geschiedenis van de Nederlandse bouwkunst. De Technische Universiteit, Delft en de Vrije Universiteit zijn in een ver gevorderd stadium van bespreking over een gezamenlijk onderzoeksprogramma geschiedenis van de stedenbouw van de 19e/20e eeuw. Daarnaast werkt de VU samen met de Universiteit van Amsterdam aan een bij de NWO in te dienen programma voor de bestudering van de architectuur van de 19e eeuw.

Ook zijn recentelijk door de Stichting Kunsthistorisch Onderzoek initiatieven ontplooid voor twee grotere projecten, één op het gebied van de Nederlandse beeldende kunst van de 16e en 17e eeuw (Beeldtradities en betekenis in de Nederlandse kunst van de 16e tot en

16. De commissie is overigens nog via een alternatieve berekening tot een ander getal gekomen. Daarvoor heeft zij de totale stafgrootte (86,8 FTE) vermenigvuldigd met de gemiddelde geplande onderzoekstijd (34%, zie grafiek op p.28). De 29 AIO-posten moeten met 70% geplande onderzoekstijd worden vermenigvuldigd, zodat het totale AIO-onderzoek op 20,3 FTE's komt. Via deze berekening zou in 1992 de totale VF-capaciteit daarom 49,8 i.p.v. 41.5 bedragen. Klaarblijkelijk kan men in de praktijk de geplande onderzoekstijd niet waarmaken.

met de 18e eeuw door de universiteiten van Amsterdam, de Vrije Universiteit en het RKD) en één betreffende de architectuur van de 19e eeuw. Vernieuwend uit het oogpunt van interdisciplinair, geesteswetenschappelijk onderzoek, is het huidige NWO-prioriteitenprogramma *Nederlandse Cultuur in Europese Context*, waarbinnen een ruime plaats voor de kunstgeschiedenis is ingeruimd hoewel het te betreuren is dat van de acht redacteuren er slechts één kunsthistoricus is.

Kortom, de samenwerking neemt toe en er is binnen de kunsthistorische wetenschap inhoudelijk meer cohesie dan men zou vermoeden, doordat een ieder zich goed op de hoogte houdt van datgene waarmee anderen bezig zijn. Voorts is er sprake een zekere samenhang door gelijkgestemde prioriteiten, informele contacten, bezoek aan congressen en symposia, en 'Zeitgeist'.

Samenwerkingskaders en de daarbij behorende financiering moeten meer worden afgestemd op het specialisme en de rol van de individuele onderzoeker. Dat zal gebeuren als meer dan in het verleden wordt uitgegaan van de zelfstandigheid van de kunstgeschiedenis als discipline. De kunsthistorische onderzoeker dient de mogelijkheden te krijgen om in zinvolle kunsthistorische verbanden te worden opgenomen. Aangezien deze nog niet bestaan, zullen ze *ex novo* moeten worden gecreëerd. Solide inhoudelijke structuren, waarbinnen vakinhoudelijke verdieping voorop staat, bieden de voorwaarde om weloverwogen te kunnen beslissen over deelneming in interdisciplinaire onderzoeksverbanden. Dit is niet anders dan de kunsthistorische variant van wat door de RAWB 'tweesporenbeleid' wordt genoemd. 17)

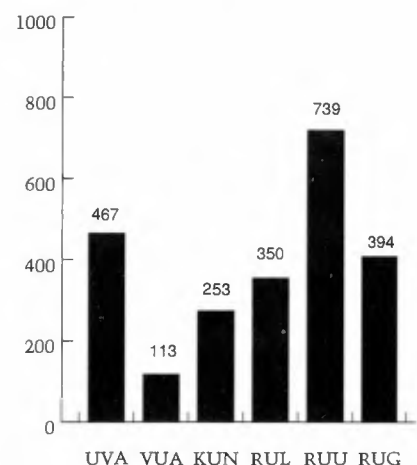
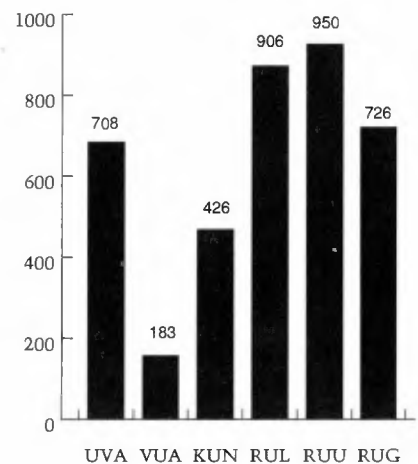
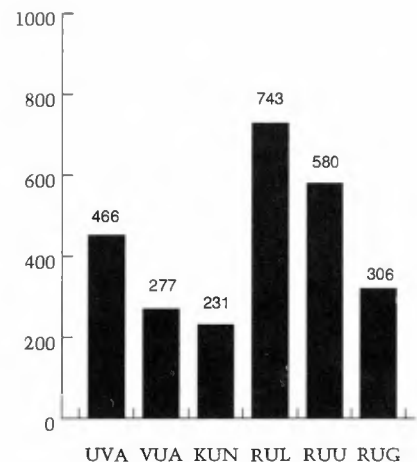
Een reëel probleem, zowel voor de individuele onderzoeker als voor de vakgroepen in hun totaliteit, is het gebrek aan administratieve en organisatorische ondersteuning van het onderzoek (en onderwijs) en aan tijdige informatie over financieringsmogelijkheden.

Een vakgroepscoördinator, die tot taak heeft het onderwijs en onderzoek organisatorisch te ondersteunen en derde-geldstroomfondsen te werven in binnen- en buitenland, is voor dit probleem de oplossing.

boven:Aantal studenten Kunstgeschiedenis per universiteit in 1991-1992

midden:Aantal studenten Geschiedenis per universiteit in 1991-1992

onder:Aantal studenten Nederlands per universiteit in 1991-1992

3.3

Enkele algemene problemen bij alle vakgroepen

3.3.1

Studentenaantallen

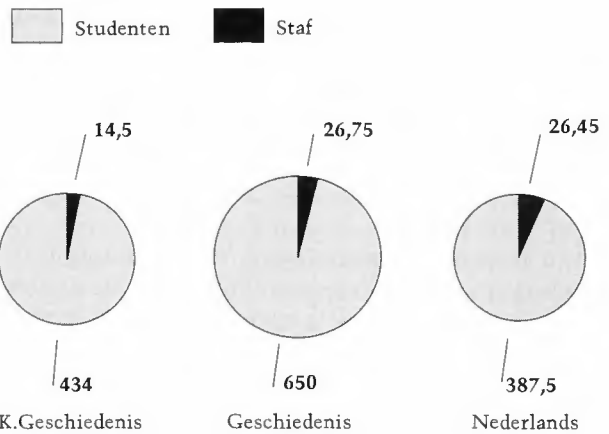
Het leek de commissie overbodig op deze plaats de moeilijke situatie van de Letteren in het algemeen te verwoorden. De rapporten 'Tegen de Stroom', en 'Baby Krishna' hebben er al voldoende op gewezen dat bij operaties als 'Selectieve Krimp en Groei' (SKG) en 'Taakverdeling en Concentratie in het Wetenschappelijk Onderwijs' (TVC) en dergelijke, de Letteren in onevenredige mate getroffen zijn. Ook de kunstgeschiedenis is door inkrimping van de middelen en de groei van de aantallen studenten niet ontkomen aan een situatie, waarbij het onderzoek steeds zwaarder onder druk staat. De grote groei van het aantal studenten is ontstaan in de jaren zeventig en tachtig, na de tijd waarin de universiteiten nog een evenredige personele groei konden verwachten. Het gevolg is dat kunstgeschiedenis een van de studies is, die wat de omvang van de staf voor onderwijs (en daarmee de mogelijkheden voor onderzoek) betreft in een te nauwe jas steekt. Maar zelfs binnen de 'uitgeklede' letterenstudies neemt kunstgeschiedenis een opvallend slecht gedeelte van de positie in. Om twee voorbeelden te noemen:

-de ratio stafleden/studenten in Leiden bij de Letteren in het algemeen is 1 staf lid op de 18 studenten; bij kunstgeschiedenis aldaar is de verhouding 1:28.5; Nederlands heeft in Leiden 1 staf lid op de 20 studenten, geschiedenis 1 op de 25.5 studenten.¹⁸⁾

-de ratio stafleden/studenten bij kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam is 1 staf lid op de 28 studenten; Nederlands aan de UvA heeft 1 staf lid op de 11 studenten (!), geschiedenis 1 op de 24.5 studenten.

Om de grote aantallen studenten te kunnen opvangen zijn in Utrecht en Leiden de formatie aangevuld met toegevoegde docenten, de zogenaamde TODO's, die bij hun aanstelling geen onderzoekstijd krijgen toegewezen. Daardoor is het totaal aan onderzoekstijd niet met deze vakgroepen meegegroeiend en derhalve de gemiddelde onderzoekstijd afgenomen.

Een mogelijkheid om de onderwijslast terug te dringen is het invoeren van een sterkere selectie binnen de studie, bijvoorbeeld op het niveau van de propaedeuse. Dit kan bovendien over de hele linie kwaliteitsverhogend

Gemiddelde studentenaantallen en stafgrootte bij de vakgroepen (van l. naar r.) Kunstgeschiedenis, Geschiedenis en Nederlands in 1991-1992.

werken. Met een selectie kan ook enigermate tegemoet worden gekomen aan wat door een hoogleraar het 'morele probleem' wordt genoemd, namelijk dat studenten kunstgeschiedenis grotendeels tot werkeloosheid in de kunstgeschiedenis dan wel tot niet-kunst-historische functies zijn 'gedoemd'¹⁹⁾.

Overigens tilt de commissie aan deze kant van het probleem minder zwaar. Steeds vaker fungeert de eerste fase van de studie kunstgeschiedenis als een algemene basisopleiding. Net zoals al jaren het geval is met rechten, bieden kunstgeschiedenis en andere studies een uitstekende ondergrond voor de meest uiteenlopende functies, waarvoor men met op de arbeidsmarkt aanwezige fondsen vaak bijgeschoold kan worden. Dat een functie niet direct aansluit bij de eerste fase van een universitaire studie is met name in Angelsakische landen in veel ruimere mate geaccepteerd.²⁰⁾

17. RAWB 77 *De toekomst van de geesteswetenschappen in Nederland*, Den Haag 1990, p.15.

18. Volgens een berekening van het faculteitsbureau van Letteren van de RUL, de commissie komt via eigen berekeningen op nog meer zeggende verhoudingen:

Kunstgeschiedenis:	1:28.6
Geschiedenis:	1:25.6
Nederlands:	1:19.3

19. zie hierover ook brief van de minister van Onderwijs en Wetenschappen aan de Tweede Kamer over vaststelling HOOP 1992, 31 januari 1992 HBO-92006628.

20 Zie Q.van Koolwijk, 'Steeds meer leren', *NRC* 30 april 1992, bijlage Onderwijs en Wetenschap p. 5.

Het verdient aanbeveling om een strengere selectie in de propaedeuse te overwegen, op voorwaarde dat hierbij het personeelsbestand, dat bij de kunstgeschiedenis toch al verhoudingsgewijs ongunstig klein is, niet ingekrompen wordt, maar eerder wordt uitgebreid.

Werklast

Vele kunsthistorici klagen erover dat het werkklimaat te veel geleden heeft onder de inkrimping van de personele middelen en de toename van de bestuurs- en overige, niet aan onderzoek gelieerde werklast.

Allerwegen kan men vernemen, dat men onder deze toenemende onderwijs- en bestuursdruk binnen werktijd nauwelijks nog toekomt aan onderzoek en dat voor heroriëntatie op en 'evaluerend nadenken' over het vak al helemaal geen tijd overblijft.

Kenmerkend voor de laatste jaren is dat hoogleraren met een te grote frequentie vroegtijdig uit hun ambt treden wegens een weezin die vooral het gevolg is van de te geringe onderzoeksruimte en van overbelasting met andere taken.

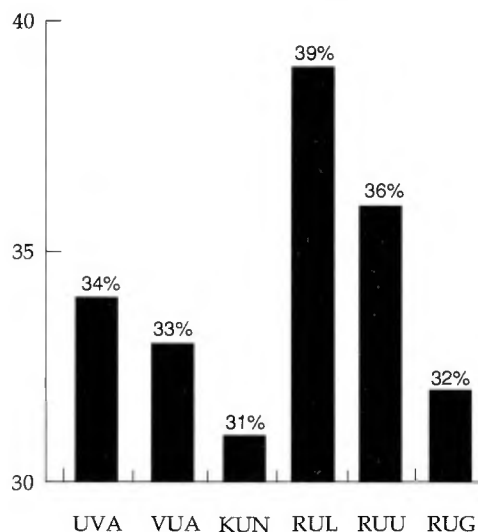
Het betreft hier in feite een vorm van kapitaalsvernietiging, want zoals het rapport *Tegen de stroom* terecht opmerkt, wordt de leeftijd van grote wetenschappelijke produktiviteit [in de geesteswetenschappen] *relatief laat bereikt en lang behouden. Eruditie, ervaring en oordeel zijn belangrijke kwaliteiten die pas langzaam worden verworven.* 21)

Er moet voor gewaakt worden dat onderzoek, door een te zware onderwijs- en bestuurslast, niet geheel voor rekening komt van (de vrije tijd van) de onderzoeker.

AIO-begeleiding

Voor alle ondervraagden binnen de vakgroepen is het streven naar een goede kwaliteit van het onderwijs en onderzoek een vast gegeven.

Het ontbreken van de middelen en een structuur voor de opleiding van AIO's wordt als een probleem ervaren. Ook wordt de wat paradoxale tendens gesignaleerd, dat meer AIO- en OIO-plaatsen niet altijd een onverdeelde zegen voor de vakgroep hoeven te zijn. De jonge onderzoekers dienen uiteraard een goede begeleiding te krijgen van de senior-onderzoekers. Het begeleiden van onderzoek neemt echter voor de senior-onderzoeker tijd in beslag die hij vrijwel uitsluitend uit zijn eigen

Geplande onderzoekstijd Kunstgeschiedenis per universiteit in procenten per fte in 1991-1992

onderzoekstijd kan halen. Daarom wordt deze begeleidingstijd regelmatig ten onrechte door de universitaire besturen aangemerkt als een onderdeel van de onderzoekstijd.

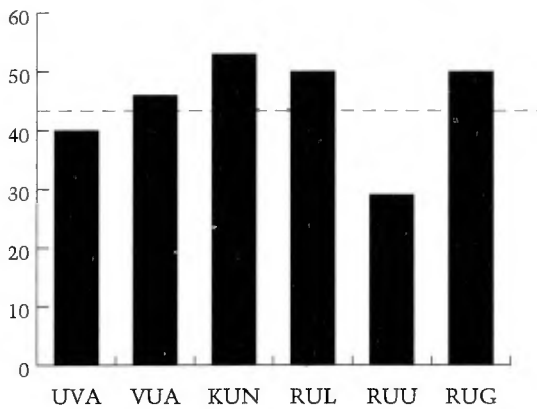
Meer mankracht en organisatie- en studiestructuur in de opleiding van AIO's zou niet alleen de jonge onderzoekers ten goede komen, maar ook tijd vrijmaken voor de senior onderzoekers.

3.3.2

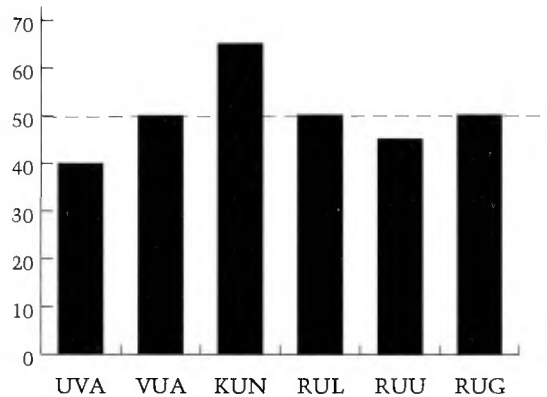
Hoeveelheid onderzoekstijd

Een goed criterium voor de wetenschappelijke productie wordt gehanteerd door de beoordelingscommissie Literatuurwetenschap, waarbij circa 2/10 manjaar ofwel 9 weken per jaar (340 uur=18,8% van de totale werktijd van 1800 uur per jaar) één goed wetenschappelijk artikel moet kunnen opleveren. Dit ene artikel zou de minimum-norm zijn, waarbij universitair personeel nog werkelijk wetenschappelijk mag worden genoemd. De meeste faculteiten hanteren een norm die hier boven ligt variërend van tot 31% in Nijmegen tot 39% (=700 uur) te Leiden. Maar zoals al bleek uit 3.1.5. noot 16 is door de werkdruk de beschikbare onderzoekstijd in werktijd lager; naar alle waarschijnlijkheid ligt deze op 350 uur, goed voor één wetenschappelijk artikel.

21. *Tegen de stroom*, p. 3.

Onderzoekstijd Kunstgeschiedenis buiten werktijd per universiteit in procenten in 1991-1992. Van het kunsthistorisch onderzoek aan, bijvoorbeeld, de UVA wordt dus 40% in 'eigen tijd' verricht.

Onderzoekstijd Kunstgeschiedenis buiten financiering per universiteit in procenten per fte in 1991-1992. Van het kunsthistorisch onderzoek aan, bijvoorbeeld, de UVA wordt dus 40% zonder vergoedingen verricht.

Uit de overzichten van de enquêtes blijkt, dat de wetenschappelijke productie vaak hoger ligt dan dit ene, in werktijd geproduceerde minimum-normartikel. Dit wil niet zeggen dat hieruit blijkt dat universiteitsmedewerkers meer onderzoekstijd hebben, maar eerder dat avonduren, weekeinden en andere vrije dagen besteed worden aan - wat men terecht ziet als een essentieel onderdeel van de universitaire bezigheden: onderzoek doen en publiceren.

Sabbaticals

Bij sommige vakgroepen is op informele wijze een verlofjaar of -trimester voor onderzoek ingevoerd. Bij de Open Universiteit is dit in de Faculteit Cultuurwetenschappen sinds kort officieel door het College van Bestuur geaccepteerd. In het buitenland behoort een sabbatical leave tot de dagelijkse praktijk.²²⁾

Een dergelijke verloftijd maakt onderzoek van wat langere adem mogelijk, iets waaraan men door de versnippering van de onderzoekstijd niet toekomt. Vrijwel overal - en met een beetje goede wil - kunnen door een relatief bescheiden ingreep de voorwaarden voor zo'n informeel verlof geschapen worden, bijvoorbeeld door een iets andere organisatie op facultair niveau van het studiejaar c.q. het onderwijs, of door modules vrij te maken. Bij een modulair systeem betekent dit, dat ieder wetenschappelijk staf lid om de beurt één of twee blokken onderwijsvrij moet krijgen.

Om de continuïteit in het onderzoek te waarborgen is het noodzakelijk dat in alle vakgroepen de moge-

lijkheid bestaat dat docenten er op zijn minst elke vijf jaar zes maanden tussen uit kunnen.

3.3.3

Tweede Fase

Een tweede fase 'lerarenopleiding Kunstgeschiedenis' is in Leiden en Utrecht aanwezig (momenteel 7 plaatsen; dit waren er 15!). Deze opleiding dreigt nu te worden opgeheven, hetgeen zou betekenen dat er in de nabije toekomst geen kunsthistorici met lesbevoegdheid zouden worden afgeleverd.

In januari 1993 start aan de RUG een onderzoeksopleiding Geesteswetenschappen (Letteren, Wijsbegeerte en Godsgelerdheid) voor AIO's en OIO's.

De AIO's worden deels direct toegewezen door de letterenfaculteiten, deels via een aantal multidisciplinaire AIO-netwerken, facultaire aandachtsgebieden en onderzoeksinstituten. Vergeleken met andere discipli-

²² In Duitsland heeft een kunsthistorisch hoogleraar om de twee jaar een half jaar verlof en een buitengewoon hoogleraar elke vier jaar. De mogelijkheden in Amerika worden bijvoorbeeld duidelijk door de wijze waarop het boek van Prof.dr. Allison Kettering, *Drawings from the Ter Borch Studio Estate in the Rijksmuseum* ('s-Gravenhage, 1988), tot stand is gekomen: van zes verschillende instanties kreeg zij grants gedurende evenzovele zomers om in Nederland onderzoek te doen, plus nog een grant van haar eigen universiteit om gedurende een sabbatical jaar in Nederland het boek te schrijven.

nes in de letterenfaculteiten zijn de voor kunstgeschiedenis beschikbare aantallen AIO's en OIO's bijzonder laag.

Zoals onder meer naar voren komt uit de bij de NWO ingediende aanvragen, bij de zwaartepunten- en de VF-programma's en elders, is het aantal AIO's en OIO's ook veel te klein in relatie tot het aantal afgestudeerden. In Nederland studeren per jaar 300 kunsthistorici af. Het percentage AIO's en OIO's hiervan is slechts 2,33.²³⁾ Voor alle studierichtingen tesamen ligt dat gemiddeld op 10%, voor sommige bèta-vakken zelfs op 40%.²⁴⁾

Het aantal gepromoveerden is, ook als men de 'vrij gepromoveerden' meetelt, te laag en de 'Nachwuchs' daardoor in gevaar. Uit de enquête blijkt dat de landelijke behoefte en opnamecapaciteit aan AIO's en OIO's ongeveer twee keer zo groot is als in de huidige realiteit het geval is. Deze behoefte is mede gebaseerd op de algemene eis bij sollicitaties, dat vakgroepmedewerkers gepromoveerd dienen te zijn. Dat er voldoende kandidaten van niveau zijn, blijkt uit het grote aantal aanvragen bij de SKO die met een A geclassificeerd worden, maar die bij gebrek aan financiële middelen niet gehonoreerd worden.

Over de huidige inrichting van de tweede fase is men over het algemeen slecht te spreken. Zoals blijkt uit het recente rapport van Research en Beleid is de uitval bij AIO-onderzoekers meer dan verwacht. Bij de letteren is deze 10.1%. Voor kunstgeschiedenis worden geen aparte cijfers gegeven.²⁵⁾

Binnen de kunsthistorische discipline is er weinig aanbod van relevant tweede fase-onderwijs door en voor kunsthistorici, terwijl dit juist de plaats en het moment zijn voor methodologische en vakinhoudelijke verdieping.

Een belangrijk deel van de opleiding van AIO's tot kunsthistorisch onderzoeker vindt momenteel plaats in multidisciplinaire facultaire onderzoeksinstituten en AIO-netwerken, zoals het netwerk 'Kunst en Cultuur'. Multidisciplinaire contacten kunnen uitermate vruchtbaar zijn. Maar wat voor de senior-onderzoeker geldt, gaat ook op voor de AIO's en OIO's: er is een gemis aan netwerken op het eigen vakgebied. Voor onderzoekers in opleiding dienen die ondermeer voor de verdieping en verbreding van de kennis en vaardigheden die voor het werk aan de universiteit of in het museum vereist zijn. Voor de internationale aansluiting op het vakgebied is professionele vorming in het

buitenland onontbeerlijk. Opleidingsmogelijkheden voor jonge onderzoekers bij Nederlandse en niet-Nederlandse instellingen in het buitenland moeten in de tweede faseopleiding worden ingebed.

Een geduchte kwalitatieve en kwantitatieve versterking van de tweede fase is een absolute noodzaak. Daarbij denkt de commissie ondermeer aan een eigen onderzoeksschool en professionele vorming in het buitenland.

3.3.4

Publikatiemogelijkheden

Veel onderzoek, waarvan - zoals hierboven reeds is gezegd - een groot deel Nederlandse onderwerpen betreft, wordt in het Nederlands gepubliceerd. Daarmee lijkt de aansluiting tot de internationale wereld van onderzoekers gemist te worden, al is dit niet zo'n groot nadeel als het op het eerste gezicht lijkt. Een aanzienlijk deel van de buitenlandse onderzoekers van Nederlandse kunst is immers onze taal machtig. Niettemin mist het Nederlandse onderzoek op deze manier toch een uitstraling naar de rest van het internationale kunsthistorische veld en daarmee naar een groter publiek, dat met zijn belangstelling voor beeldende kunst de maatschappelijke bedding vormt voor het kunsthistorisch onderzoek. Publikaties in een buitenlandse taal vormen ook een probleem vanwege de literaire eisen die daaraan worden gesteld; in tegenstelling tot de exacte vakken, waar de onderzoeker vaak zelf in een buitenlandse taal schrijft, is bij kunstgeschiedenis de (dure) hulp van een professionele vertaler onmisbaar. Zelfs de Engelstalige kunsthistorische onderzoeker werkt vaak met een editor. Gebrek aan mogelijkheden om de vertaalkosten ergens te verhalen is veel te regelmatig het struikelblok voor de realisatie van een vreemdtalige publikatie van proefschriften en andere onderzoeksresultaten. Het is een rem op carrières en internationale erkenning.

Een uitzondering op de hier beschreven situatie wordt gevormd door tentoonstellingscatalogi. De catalogus

²³. Momenteel zijn er 29 AIO's, dat wil zeggen dat er ongeveer 7 per jaar worden aangenomen; op 300 afgestudeerden is dat 2,33%.

²⁴. zie *Vorming in voren, advies van de adviescommissie onderzoeksschool*, Ministerie van O & W, 3 oktober 1990, p. 11.

²⁵. *De AIO-registratie: overzicht van gegevens*, Research voor Beleid, 1 juli 1992.

uit de jaren vijftig, een eenvoudige brochure die in een korte opsomming de actuele stand van de kennis omtrent een groep voorwerpen weergaf, heeft plaats gemaakt voor een lijvig boekwerk - vaak in het Engels - waarin oorspronkelijk, voor dat doel verricht onderzoek wordt gepubliceerd.

Ook kent Nederland onder de goede kunsthistorische tijdschriften één Engelstalig tijdschrift, *Simiolus*. Dit tijdschrift heeft de laatste jaren een grote internationale reputatie verworven en trekt meer en meer buitenlandse auteurs aan, hetgeen overigens ook voor een tijdschrift als *Oud Holland* het geval is.

Tenslotte zijn ook de mogelijkheden om boeken in het Nederlands te publiceren zeer beperkt vanwege de geringe afzetmogelijkheden in ons kleine taalgebied. Ongunstig werken uiteraard ook de hoge kosten van de illustraties.

Er is een gezamenlijke inspanning nodig van de ministeries van Onderwijs en Wetenschappen en WVC, en de musea en universiteiten om een permanent vertaalfonds in het leven te roepen. Alleen zo

kan het Nederlandse kunsthistorische onderzoek de internationale positie innemen die het verdient en het aanzien krijgen dat het in feite toekomt. Een extra financiële inspanning hiervoor zal een hoog rendement hebben.

4. Omgeving

4.1

Onderzoek aan niet-universitaire instellingen

Kunsthistorisch onderzoek speelt zich voor een belangrijk deel af buiten de universitaire instellingen, deels in nauwe samenwerking met de laatste. Drie grote niet-universitaire instellingen zijn in de eerste plaats bij het onderzoek betrokken: het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en het Nederlands Architectuur Instituut te Rotterdam (NAI). De taken van deze instellingen zijn in eerste instantie voornamelijk van documentaire, beschrijvende en registrerende aard. Daarnaast heeft ook het onderzoek dat uitgaat van de documentatie binnen de genoemde instellingen vrijwel steeds een rol van betekenis gespeeld. Ook vindt onderzoek plaats bij de onder het ministerie van WVC ressorterende musea, de grotere provinciale en gemeentemusea, de Stichting Kerkelijk Kunstbezit en, waar het monumentenzorg betreft, bij enige provincies en gemeentes.

De sterke nadruk die het ministerie van WVC de laatste jaren legt op aspecten van cultuurbehoud zou weerspiegeld moeten worden in een uitbreiding van het wetenschappelijk onderzoek op dit gebied. Dat dit niet altijd het geval is, is wellicht te wijten aan politieke prioriteiten die het departement er in het verleden toe brachten sterke nadruk te leggen op presentatie en educatie, en pas recentelijk op het behoud van de bestaande collecties.

Musea

Bij de musea is een ontwikkeling gaande waarbij steeds meer wetenschappelijk onderzoek op hoog niveau binnen de instellingen wordt verricht; hetzij door het eigen personeel hetzij door onderzoekers die voor een bepaald project worden ingehuurd, ondermeer voor het schrijven van catalogi bij grote tentoonstellingen.

Twee grote universitair-museale research-projecten van de laatste jaren zijn voorbeeldig naar buiten gekomen met de catalogi bij de Van Gogh- en Rembrandt-tentoonstellingen. Voor een groot geïnteresseerd publiek wordt het onderzoek zo gemakkelijk toegankelijk, terwijl het onderzoek door de aandacht die de pers en de media aan dit soort catalogi besteden, tevens een ruime uitstraling in de maatschappij heeft.

Het belang van wetenschappelijk onderzoek binnen

het museum wordt nog eens onderstreept in de recente beleidsnota van het Rijksmuseum te Amsterdam, waarin bovendien duidelijk wordt gepleit vóór samenwerking met de universiteiten binnen een onderzoeksschool.²⁶⁾ Het Rijksmuseum zelf schat de door de wetenschappelijke medewerkers aan onderzoek bestede tijd op 20 à 30 % van de werktijd. Hiermee komt men op dezelfde norm als de universiteiten, maar de werkdijndeling wordt niet met enige regelmaat gekwantificeerd op de wijze die daarvoor op de universiteiten gebruikelijk is.

Ook het NAI heeft met twee grote universitair-museale projecten de aandacht getrokken: "Nederlandse architectuur" (4 catalogi) en "Het Nieuwe Bouwen" (5 catalogi). Sindsdien werden om allerlei redenen geen initiatieven op vergelijkbare schaal meer ontplooid. Bij musea die hedendaagse kunst verzamelen wordt weinig wetenschappelijk onderzoek binnen de instelling verricht. Sommige museumdirecteuren beschouwen dit als een storende factor bij de kunstbeschouwing en -beleving. Wellicht hangt hiermee samen dat moderne-kunstmusea een zeer laag percentage van hun collectie beschreven hebben in bestandscatalogi (in 1970 schreef E. de Wilde dat de uitgave van een wetenschappelijke catalogus van het Stedelijk Museum te Amsterdam binnen afzienbare tijd zou uitkomen maar in 1992 is deze er nog steeds niet).²⁷⁾ Een gunstige uitzondering hierop is het Rijksmuseum Kröller-Müller.

Voor zover dit nog niet het geval is, zou wetenschappelijk onderzoek zowel bij de rijksmusea als bij de grotere stedelijke en provinciale musea een speciaal aandachtspunt zou moeten zijn.

Monumentenzorg

De decentralisatie van de monumentenzorg en de bedreiging van het wetenschappelijk onderzoek bij de Rijksdienst voor Monumentenzorg lijken zorgelijke ontwikkelingen in te luiden.

De bekende, geïllustreerde *Beschrijving der Monumenten* waarvan recentelijk nog enige uitstekende delen in verschenen, moet als belangrijk cor-

²⁶⁾ Zorg voor de Nationale Schatkamer, *Beleidsnota van het Rijksmuseum 1991-1999*, pp. 27-30.

²⁷⁾ zie ook E. van Uiter, 'De era Sandberg, De Wilde ...', *De Gids*, 105, V, mei 1992, pp. 387-391.

pus zeker gestimuleerd worden. De RDMZ zou daarvoor de mankracht en het niveau dienen te behouden.

Overig onderzoek

In Nederland wordt ook relatief veel onderzoek gedaan door onafhankelijke, free-lance onderzoekers. Hieruit komen publikaties voort die ook in het buitenland de aandacht trekken, zoals over de taxonomische aanpak van het bloemstillevens en andere studies op het gebied van de 17e-eeuwse Nederlandse kunst. Deze onderzoekers werken soms in samenwerkingsverbanden, soms onder de aegis van één van de onafhankelijke kunsthistorische bureaus die de laatste tijd opkomen. Een recente publikatie zoals *Het Grachtenboek* is een voorbeeld van het hier aanwezige potentieel.

4.2

Buitenland

Men kan het buitenlandse kunsthistorische onderzoek in twee grote eenheden indelen. In sommige landen, zoals België, Frankrijk en Italië is het overwegend gericht op de eigen nationale kunst. In Duitsland en de Angelsaksische landen heeft het onderzoek naar de kunst van andere landen de overhand. Beide invalshoeken stoelen op een lange traditie en groeien niet naar elkaar toe maar, in tegenstelling tot wat men misschien in het huidige tijdsgewricht zou verwachten, versterken zij zich juist. In Frankrijk wordt de focus van de wetenschap meer en meer geconcentreerd op *le Patrimoine* - waartoe men ook de Franse taal rekent!²⁸⁾

In Engeland en Amerika wordt het kunsthistorisch curriculum en het onderzoek in de universiteiten meer en meer uitgebreid tot de kunst van andere werelddelen, zoals Azië en Afrika.²⁹⁾ Deze ontwikkeling heeft duidelijk een maatschappelijke component: de toenemende culturele diversiteit binnen de huidige maatschappij maakt dat men niet meer genoeg heeft aan het aanbieden van de geschiedenis van één nationale identiteit.

Met de onderzoeksruimte en -capaciteit is het in het buitenland soms veel beter, soms veel slechter gesteld. Met name in de Verenigde Staten wordt de wetenschappelijke produktie gestimuleerd door de ruime mogelijkheden voor sabbaticals, de lange niet door werkdruk belaste sacrosancte 'summer term' van drie maanden, en door de vele fondsen die onderzoek onder-

steunen. De Verenigde Staten kennen ook acht instituten voor gevorderd kunsthistorisch onderzoek die gezamenlijk in een groter verband coöpereren en waar jonge en gevorderde onderzoekers ongestoord kunnen werken.

Frankrijk heeft een ruim aantal kunsthistorische onderzoekers in dienst van het CNRS. Zoals gezegd is het onderzoek daar voornamelijk gericht op de Franse kunst. Op een enkele uitzondering na heeft het universitaire onderzoek daar weinig internationale aansluiting.

In Duitsland wordt de keuze van onderzoeksonderwerpen geheel overgelaten aan de individuele onderzoeker en gezien als een privé-zaak. De aanstelling geschiedt in wezen net als in Nederland op basis van de onderwijsvraag. Wel besteden de Deutsche Forschungs Gemeinschaft, de Volkswagen- en de Thyssen Stiftung veel geld aan wetenschappelijk onderzoek.

In sommige landen komt de voor Nederland zo typerende nauwe samenwerking tussen universiteiten en musea veel minder voor.

Dit is ondermeer het geval in Duitsland en Frankrijk. In andere landen, zoals Engeland, geschiedt samenwerking op een strikt individuele basis. Alleen in de Verenigde Staten en Italië wordt er frequent samengewerkt. In de Verenigde Staten wordt in de universiteiten regelmatig gebruik gemaakt van 'guest professors' en in de musea van 'guest curators'.

Aan een aantal buitenlandse universiteiten wordt Nederlandse (en Vlaamse) kunst gedoceerd: drie in Duitsland, waarvan helaas twee binnenkort door pensionering van de hoogleraar waarschijnlijk niet meer bezet worden, drie in Engeland, twee in Italië en 31 in de Verenigde Staten. Daar waar dit gebeurt, vindt het Nederlandse onderzoek veel weerklank.

²⁸. Centre National des Recherches Scientifiques, *Rapport de Conjoncture*, 1989, hfdst. 20, 'Patrimoine culturel'.

²⁹. De Universiteit van Norwich richtte onlangs de *School of World Art* op, waar de kunstproduktie uit de hele wereld behandeld wordt.

4.3

Samenwerking

4.3.1

Samenwerking onderling, SKO, netwerken

Uit de door de commissie gehouden enquête kwam duidelijk naar voren dat de ondervraagden de samenwerking tussen de kunsthistorische vakgroepen te gering en te chaotisch vinden. 'Verbrokkeld' was een woord dat opvallend vaak gebruikt werd. Deze fragmentatie, die gedeeltelijk een natuurlijke oorzaak heeft omdat zij verband houdt met het individualistische karakter van het kunsthistorisch onderzoek, wordt door velen als ongewenst ervaren. Er is dan ook een grote behoefte aan een goed functionerend samenwerkingsverband.

Juist door het nadenken over en het oprichten van een verkenningcommissie is er een begin gemaakt met een reguliere dialoog tussen de verschillende vakgroepen en deze dialoog moet worden voortgezet. Voorgesteld wordt om het hooglerarenoverleg in de huidige vorm te continueren, waarbij het bespreken van toekomstig onderzoek en samenwerkingsverbanden een vast onderdeel op de agenda moet zijn.

Stichting Kunsthistorisch Onderzoek

Eén en ander kan niet los gezien worden van het functioneren van de Stichting Kunsthistorisch Onderzoek (SKO), dat een deel van deze centrale coördinerende rol had moeten vervullen.

De afzonderlijke vakdisciplinaire stichtingen van de Nederlandse Stichting voor Wetenschappelijk Onderzoek waren oorspronkelijk bedoeld om de landelijke cohesie binnen een bepaalde discipline te vergroten. In de Stichting Kunsthistorisch Onderzoek is daar niets van gekomen. Het in verhouding tot het aantal goedgekeurde aanvragen veel te geringe budget leidde ertoe dat er geen financiële ruimte was om naast de aanstelling van een klein aantal OIO's een bijdrage te leveren aan de sturing, coördinatie en programmering van het onderzoek. De verdeling van de beschikbare middelen ging bovendien gepaard met een langdurige en tijdrovende selectieprocedure. Hoewel twee aandachtsgebieden werden geformuleerd, en recentelijk het opstarten van twee onderzoeksprogramma's werd gestimuleerd, groeide het beeld van een organisatie die uitsluitend bezig is met een omslachtige verdeling van

een miezerig aantal OIO-plaatsen op een wijze die om verschillende redenen landelijk verzet heeft gewekt. Daarbij wordt ook gesignaleerd dat er een onvoldoende taakafbakening tussen de SKO en de universiteiten is geweest. Inmiddels is bekend dat de kleine stichtingen zoals de SKO worden opgeheven. In een nieuw op te zetten structuur is het wel noodzakelijk dat kunstgeschiedenis als eigen discipline de nodige aandacht en ondersteuning krijgt.

Zoals behalve uit de enquête van de commissie ook uit het evaluatierapport van het gebiedsbestuur Geesteswetenschappen NWO en het oordeel van een extern panel blijkt ³⁰⁾, is men alom van mening dat de nadruk op de financiering van dissertatie-onderzoek een te grote versnippering heeft veroorzaakt, waardoor het vakgebied er maar in zeer beperkte mate op vooruit gaat. Voor de diepgang en de breedheid van het onderzoek in Nederland, het bevorderen van grensverleggende resultaten en van 'Nachwuchs' zou het beter zijn als de NWO meer post-docs aanstelde. Dit mag niet ten koste gaan van de totale, toch al zeer magere AIO- en OIO-capaciteit. Voor het aanstellen van deze post-docs is dan niet meer een moeizame, langdurige procedure nodig, die eerder wordt overleefd door iemand die goed een onderzoeksformulier kan invullen dan door iemand die goed onderzoek kan doen. Een deel van de aan te stellen onderzoekers zou binnen het programma van een onderzoekschool tewerk gesteld worden. Daarnaast moet er enige ruimte blijven om onderzoekers aan te stellen die op basis van reeds geleverde briljante onderzoeksresultaten de vrijheid krijgen om hun eigen vraagstelling vorm te geven.

Een soepele aanvraag- en beoordelingsprocedure kan meer stimulans aan het onderzoek geven, met name als ook de spoeling minder dun zou zijn. Inmiddels is bij de NWO een vereenvoudiging van de procedures gestart die veelbelovend lijkt te zijn.

De door de NWO aan de kunstgeschiedenis bestede financiële middelen liggen binnen de geesteswetenschappen op het laagste niveau, bijvoorbeeld onder dat voor archeologie en geschiedenis. ³¹⁾

De recente plannen van het Algemeen Bestuur van de NWO om te komen tot een grootschaligere aanpak van

³⁰⁾ Evaluatie NWO stichtingen, 2 maart 1992.

³¹⁾ In 1991 respectievelijk SKO 1.155.000, ARCHON (Archeologie) 1.274.000, SHO (Geschiedenis) 2.588.000.

de financiering van onderzoek, kunnen ingrijpende gevolgen voor de kunstgeschiedenis hebben.³²⁾ De aan de geldgevende rol van de stichtingen te verbinden minimumomvang van de budgetten betekent het verdwijnen van de SKO als subsidieverstrekker per 1 januari 1994, waarbij de tot nu toe voor de Stichting beschikbare gelden terugvallen aan het Gebiedsbestuur. Tevens wordt daarbij aangekondigd dat, hoewel de traditionele projectfinanciering zal blijven bestaan, er steeds meer gewerkt zal worden met grootschaligere programma's. Het is duidelijk dat aan deze maatregelen voor de kunstgeschiedenis ernstige risico's verbonden zijn, enerzijds door het opgaan van de gelden van de SKO in een groter geheel, hetgeen een bedreiging kan gaan vormen voor de toekomst van vooral het zuiver kunsthistorische onderzoek, en anderzijds door het steeds meer op de achtergrond raken van kleinschalige onderzoeksprojecten, die juist bij een vak als kunstgeschiedenis niet gemist kunnen worden. Bij de verdere uitwerking van de structuurwijzigingen bij de NWO dient, wat betreft de kunstgeschiedenis, het vermijden van deze risico's een centrale plaats in te nemen.

Er zijn extra middelen of er is een herschikking van de middelen nodig om het aantal door de NWO betaalde onderzoekers in opleiding en post-docs in een juiste en redelijke verhouding te brengen tot hetgeen andere geesteswetenschappen in dit opzicht krijgen toebedeeld.

Netwerken

Hierboven (zie 3.3.3) werd al gesproken over het ontbreken van monodisciplinaire kunsthistorische samenwerkingsverbanden en over het deelnemen van kunsthistorici aan interdisciplinaire netwerken. Zoals uit een aantal recente uitspraken blijkt wordt er over de interdisciplinaire netwerken verschillend gedacht.³³⁾

Interdisciplinaire netwerken kunnen voor de tweede-fase opleiding en het kunsthistorisch onderzoek

³². Zie de brief van het Algemeen Bestuur van de NWO aan het Gebiedsbestuur voor de Geesteswetenschappen, 15 oktober 1992, nr. 92/28743 Mts, en het persbericht d.d. 14 oktober 1992.

³³. De RAWB oordeelde negatief over het nut van interdisciplinaire samenwerkingsverbanden (*De toekomst van de geesteswetenschappen in Nederland*, 1990, p. 8), maar de Commissie Geesteswetenschappen van de KNAW sprak zich daar recentelijk positiever over uit. (*De implicaties van het AIO-stelsel voor de geesteswetenschappen*, 1991, p. 14).

zonder meer hun nut hebben. Een op de eigen discipline gericht samenwerkingsverband is echter een eerste prioriteit.

4.3.2

Samenwerking met musea, monumentenzorg en andere instellingen

Musea

Wat uit de enquête overduidelijk naar voren kwam, is dat de samenwerking tussen afzonderlijke personen uit de vakgroepen en de musea veel groter is dan tussen de vakgroepen onderling. De meeste samenwerkingsprojecten tussen de kunsthistorische vakgroepen en de musea betreffen tentoonstellingscatalogi. Voor de musea ligt hier een duidelijk voordeel bij het inhuren van gespecialiseerde kennis van buiten. Voor de vakgroepen is dit een mogelijkheid hun specialismen bij een groter publiek voor het voetlicht te brengen, de hoge publikatiekosten van een afzonderlijke wetenschappelijke publikatie te omzeilen en in bepaalde gevallen hun getalenteerde studenten, c.q. recentelijk afgestudeerden te betrekken bij het uitoefenen van het métier.

Universitaire onderzoekers worden nagenoeg niet ingezet bij het vervaardigen van bestandscatalogi, terwijl juist op dit gebied bij de Nederlandse musea een schrijvende achterstand bestaat. Er is hier sprake van een zeker psychologisch effect: de conservator voelt zich 'een slechte ouder' als hij of zij zijn of háár collectie door een 'vreemde' laat beschrijven, c.q. vertoetelen. Museumdirecties vinden ook dat dit door de eigen staf moet gebeuren maar men kan niet anders dan concluderen dat conservatoren hier door de toenemende druk van tentoonstellingen en van het dagelijks management niet in voldoende mate aan toekomen.

De commissie meent dat een onderzoekschool een coördinatiepunt kan worden, niet alleen voor het gezamenlijk onderzoek van de kunsthistorische vakgroepen, maar ook voor dat van de universiteiten en musea, kortom een plaats waar vraag en aanbod in wetenschappelijke specialisaties elkaar kunnen vinden.

Monumentenzorg

Een vergelijkbare situatie als bij de musea treft men aan bij monumentenzorg. Het verschil is dat, waar bij de musea nog hoogwaardig eigen onderzoek wordt gedaan, dit bij monumentenzorg dreigt te verdwijnen.

Er is vanuit universitaire en andere kring al vaak op gewezen dat voorafgaande aan een belangrijke restauratie altijd bouwhistorisch onderzoek zou moeten worden gedaan. Dit onderzoek zou o.a. op contractbasis door de universiteiten kunnen worden verricht en zou zelfs geldbesparend kunnen werken door het geven van een goede onderbouwing aan de verdere restauratiebesluiten. Bij het maken van plannen voor stadsvernieuwing is dergelijk onderzoek nog noodzakelijker. Evenals bij het cultuurbehoud van het roerend patri-monium ziet de commissie ook hierbij het wetenschappelijk onderzoek als een essentieel onderdeel van ieder behoudsplan. Daarmee zijn grote maatschappelijke belangen gediend.

Er dient spoedig overleg te komen over een wettelijke verplichting tot bouwhistorisch onderzoek bij restauratie en stadsvernieuwing tussen het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, als verantwoordelijke voor de bebouwde omgeving, en het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur als verantwoordelijke voor de monumentenzorg.

4.3.4

Buitenlandse samenwerking

Naast samenwerking met Nederlandse onderzoeksfaciliteiten verlenende instellingen in het buitenland onderhoudt een aantal vakgroepen samenwerkingsverbanden met buitenlandse universiteiten en instellingen. Zo werkt men in Groningen samen met verscheidene buitenlandse instellingen op het gebied van stedenbouw en stadsplanning, in Leiden van oudsher met een aantal instellingen via ICONCLASS (zie bijlage I). Veel samenwerking met het buitenland loopt ook via museale contacten, vooral door het gezamenlijk werken aan tentoonstellingen. Geïstitutionaliseerde samenwerking over een groter aantal jaren is er echter nauwelijks.

Er zijn veel contacten met buitenlandse collega's met eenzelfde specialisme, ondermeer door deelneming aan buitenlandse congressen. Ook hier is een schaduwzijde: op dit moment vergoeden veel universiteiten wel het reizen naar een congres als men zelf een voordracht houdt, maar niet als men dat slechts bijwoont. Door intensieve uitwisselingen binnen het internationale tentoonstellingencircuit en de daaraan verbonden reismogelijkheden zijn de internationale contacten voor de grote en middelgrote musea aanzienlijk makkelijker

dan voor de universiteiten. Ook zijn hun maatstaven voor de financiering van reizen ruimer.

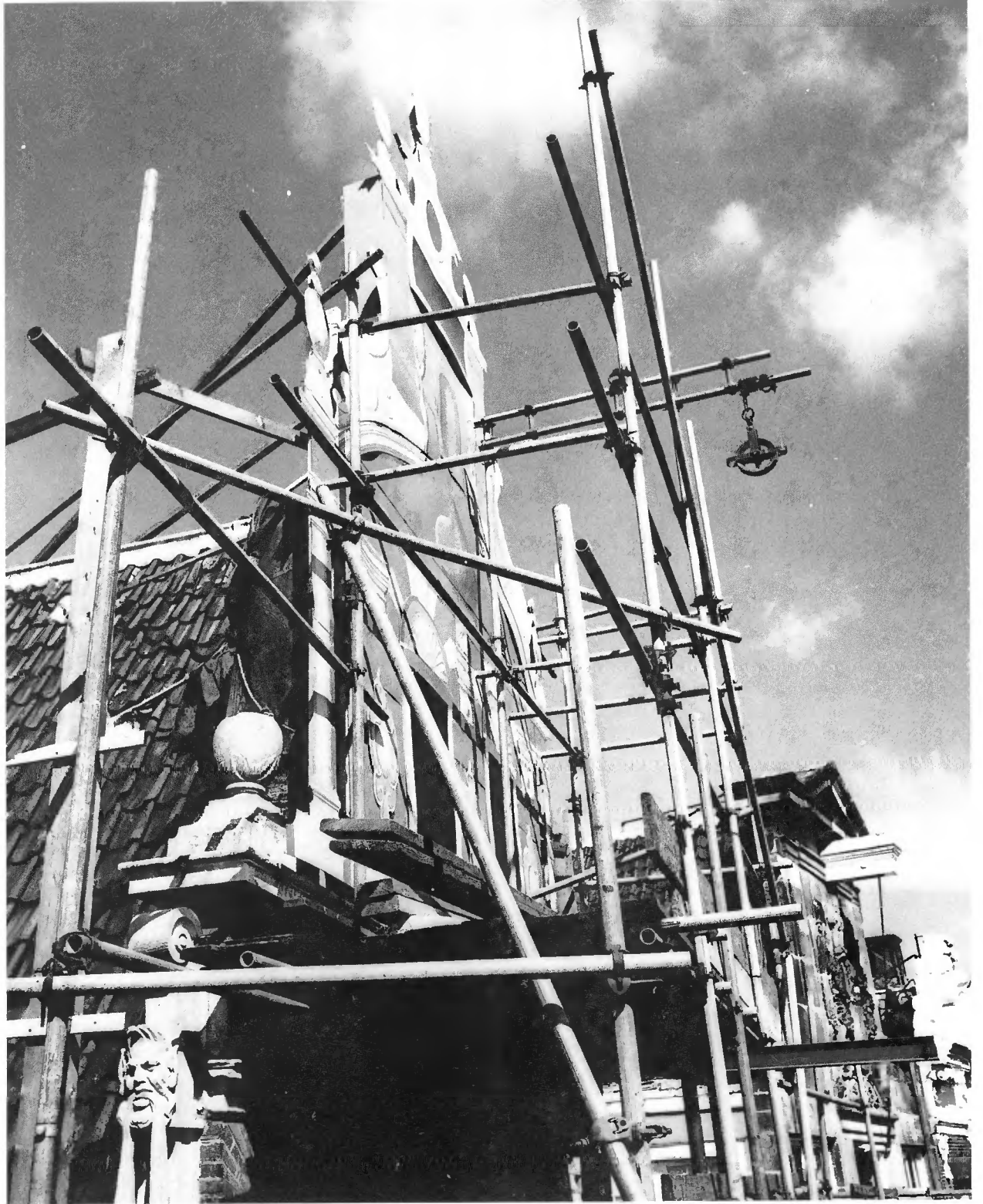
Het is voor de universiteiten zonder meer een goede investering opnieuw een ruimer reiskostenbudget in te voeren. Ook AIO's en OIO's, die hun contacten nog moeten opbouwen, zullen hier veel aan kunnen hebben.

Omgekeerd zijn de bedragen die de kunsthistorische vakgroepen ter beschikking hebben voor buitenlandse gastsprekers vaak bijzonder pover. Aan de universiteiten krijgt een gastspreker geen reis- en verblijfkosten, maar slechts f 200.- voor een lezing.

Zorgwekkende punten zijn ook het publiceren in en het deelnemen aan grote internationale series. Hoewel gebrandschilderde ramen zo'n trots deel van ons nationaal erfgoed vormen, is er nog nimmer een Nederlands deel in het internationale prestigieuze *Corpus Vitrearum* verschenen. Wel verscheen er onlangs een Tsjechisch deel!

Ook in het vermaarde *Corpus des Primitifs Flamands* is tot nu toe geen deel over de in Nederland bewaarde Vlaamse primitieven opgenomen.

Voor het internationale prestige van een wetenschap is participatie in uitgaven van grote internationale series vaak van groot belang. Het is echter voor de betrekkelijk kleine vakgroepen aan onze universiteiten, alleen al qua mankracht te veelzeggend om dergelijke projecten alleen te dragen. Deze moeten dan ook worden ondergebracht in een samenwerkingsverband zoals dat vorm kan krijgen bij een onderzoeksschool.

5. De Nederlandse onderzoeksbijdrage; materiaal voor een evaluatie

5.1

Output

Op dit moment wordt de output van vakgroepen gemeen door middel van de wetenschapsverslagen. Men zou naast deze kwantitatieve meting tevens een kwalitatieve moeten invoeren. Een goed voorbeeld levert de Engelse methode van 'assessment', waarbij aan iedere onderzoeker wordt gevraagd zijn twee beste publikaties van de laatste vier jaar op te geven. Vervolgens worden die door een landelijke commissie beoordeeld en van een cijfer voorzien.

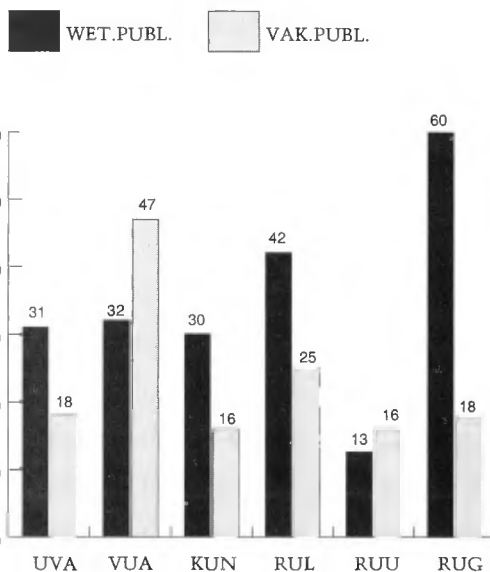
In bijlage 2 wordt een overzicht gegeven van de publikaties die het resultaat zijn van het Nederlands universitair onderzoek, ingedeeld naar vakgroep/instituut, jaar, kunsthistorische periode, nationaal of internationaal onderwerp en taal.

De gemiddelde wetenschappelijke produktie aan de Nederlandse universiteiten was in 1988 iets minder dan 3 publikaties per persoon. Bij Taal en Cultuur lag deze iets hoger, n.l. 3.5.³⁴⁾ Het cijfermateriaal laat niet toe om te beoordelen of de kunsthistorici in deze periode wellicht een groter aantal zwaardere publikaties voor hun rekening namen, zoals catalogi en boeken.

De kunsthistorische gemiddelde produktie valt uiteen in wetenschappelijke publikaties en vakpublicaties. Ten aanzien van de wetenschappelijke publikaties lag het gemiddelde in 1990/91 op 1.8 per persoon.³⁵⁾ Gezien de hoge maatschappelijke impact van de kunsthistorische, populair-wetenschappelijke bijdragen zouden (tenminste een deel van) de vakpublicaties meegeteld moeten worden bij de wetenschappelijke output; dit zou een verhoging tot een totaal gemiddelde van 3 publikaties per persoon in 1990/91 betekenen.³⁶⁾

Dit gemiddelde is gunstig als men de ongunstige situatie van de kunsthistorische vakgroepen ten aanzien van de ratio staf-studenten, de geringe externe onderzoeksfinanciering en de talloze langdurige vacatures, speciaal op ordinariaatsniveau van de laatste jaren in aanmerking neemt.

De kunsthistorische onderzoeker verdient te kunnen werken in omstandigheden die niet minder gunstig zijn dan die van andere disciplines in de letterenfaculteiten.

Totale wetenschappelijke output Kunstgeschiedenis per universiteit in 1990, uitgesplitst in wetenschappelijke publikaties en vakpublicaties.

Het scheppen van betere omstandigheden en voorwaarden waardoor de wetenschappelijke produktie in getal en kwaliteit op niveau blijft of verbetert, verdient dan ook de grootste prioriteit.

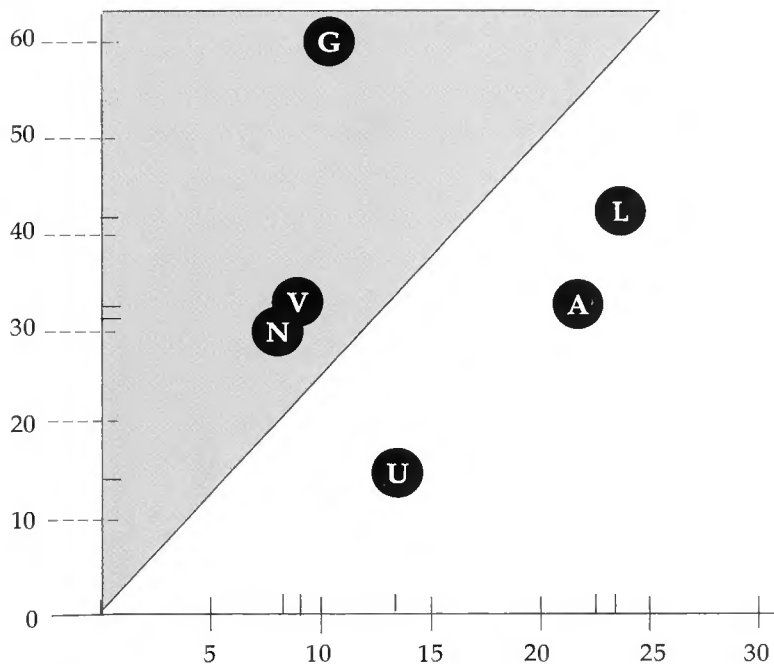
In het totaal van de wetenschappelijke produktie zullen in de toekomst ook de promotie-onderzoeken een speciaal aandachtspunt moeten zijn. Van 1980 tot 1990 vonden er in Nederland 85 kunsthistorische promoties plaats, waarvan 12 betaald door de NWO. In 1991 waren dit er 15. Er is een duidelijk stijgende lijn waar te nemen, die nog zal toenemen door de recente benoeming van een aantal hoogleraren. Toch vormt het aantal voltooide proefschriften nog steeds een laag percentage van het aantal waaraan begonnen wordt. Oorzaken hiervoor zijn het gebrek aan financierings-

³⁴. zie HOOP, op. cit. p. 53.

³⁵. 208 (publicaties) : 115,8 (formatieplaatsen wetenschappelijke staf + AIO's)

³⁶. Op grond van 140 vakpublicaties komt de commissie op een totaal van 348 publicaties in 1990/91. Deelt men dit getal door 115,8 manjaren, dan komt men op 3,01 publicaties per manjaar. Er is overigens in de verschillende vakgroepen enige discrepantie ten aanzien van wat men als wetenschappelijke publicatie en vakpublicatie beschouwt (zie pag.61).

AANTAL WETENSCHAPPELIJKE PUBLIKATIES

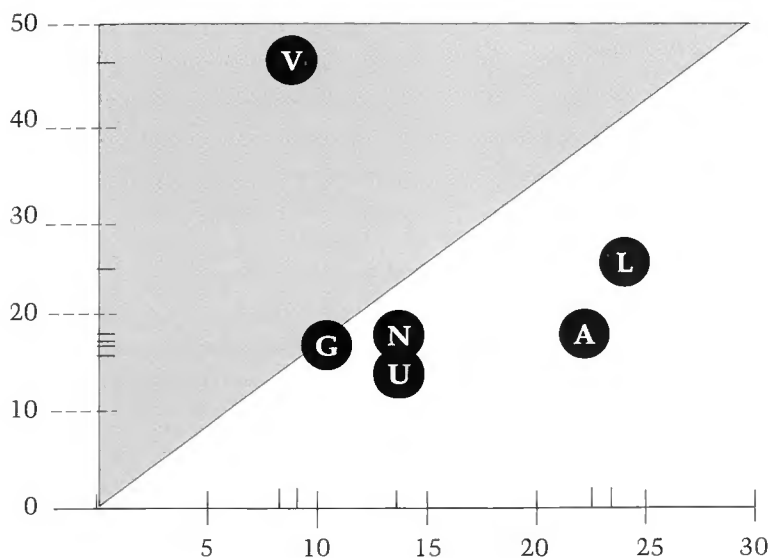
- A** UVA
- V** VUA
- N** KUN
- L** RUL
- U** RUU
- G** RUG

KUNSTGESCHIEDENIS STAF IN FTE

boven: Aantal wetenschappelijke kunsthistorische publicaties per universiteit afgezet tegen de stafgrootte Kunstgeschiedenis per universiteit in 1990. In het gearceerde gedeelte staan de universiteiten die gemiddeld meer wetenschappelijke publicaties geproduceerd hebben.

onder: Aantal kunsthistorische vakpublicaties per universiteit afgezet tegen de stafgrootte Kunstgeschiedenis per universiteit in 1990. In het gearceerde gedeelte staan de universiteiten die gemiddeld meer vakpublicaties geproduceerd hebben.

AANTAL VAKPUBLIKATIES

- A** UVA
- V** VUA
- N** KUN
- L** RUL
- U** RUU
- G** RUG

KUNSTGESCHIEDENIS STAF IN FTE

mogelijkheden en het gebrek aan universitaire banen waardoor promovendi vertrekken naar het voor hen zo aantrekkelijke veld van de toegepaste wetenschap waar, in tegenstelling tot de universiteit, de doctorstitel geen vereiste is: het museumwerk, het tentoonstellingswezen, de kunsthandel en het veilingwezen. Ook kan de commissie zich niet aan de indruk onttrekken dat de promotiebegeleiding en de 'sociale controle' te kort schieten. Dit is een algemeen euvel in Nederland bij die vakken die geen strak onderzoeks- of laboratoriumprogramma kennen.

De commissie bepleit maatregelen op vakgroepsniveau waardoor meer promovendi de finish bereiken.

Er worden bovendien in Nederland weinig spraakmakende proefschriften geschreven. De buitenlandse leden van de commissie wijten dat onder andere aan de dwangbuis van de tijdsduur voor een promotie van vier jaar en aan de nadruk die door de publikatieplicht ligt op de onderbouwing en op doorwrochte bibliografieën, ten koste van originele en creatieve ideeën. Hierboven is er reeds op gewezen dat ook de huidige NWO-procedures risicoloos onderzoek in de hand werken.

Overigens achten de buitenlandse leden van de commissie het Nederlands kunsthistorisch onderzoek van hoge kwaliteit. Ook vindt men dat de kwaliteit er de laatste 10 à 15 jaar op vooruit is gegaan. Speciaal catalogi die zijn ontstaan uit samenwerking tussen universitaire en museale onderzoekers werden als 'creatief' en 'briljant' bestempeld.

5.2

Impact

5.2.1.

Maatschappelijke impact

Kunsthistorisch onderzoek is op velerlei wijze verweven met de rest van de maatschappij. Zoals hiervoor in hoofdstuk 2.1.2 al is gesteld, kent het kunsthistorisch onderzoek een ruime maatschappelijke vraag, uitstraling en bekendheid, en daarmee heeft het een grote maatschappelijke impact. Men kan dit constateren uit het nog steeds stijgende museumbezoek - hetgeen tot uiting komt in het bezoek van honderdduizenden aan tentoonstellingen als die van Van Gogh en Rembrandt - en aan het succes van de 'Open Monumentendag' (600.000 bezoekers) en van de jaarlijkse 'Dag van de architectuur'. Ook de grote belangstelling voor kunst-

historische cursussen aan de volksuniversiteiten en andere opleidingsinstituten wijst in dezelfde richting. Andere aanwijzingen zijn de grotere frequentie dan voorheen van beeldende-kunstprogramma's op de televisie en de vele artikelen die in weekbladen verschijnen. Daarbij denke men niet alleen aan die, die naar aanleiding van tentoonstellingen worden geschreven, maar ook bijvoorbeeld aan de artikelen waarin dikwijls op recente wetenschappelijk onderzoek gestoelde museale aankopen worden gepresenteerd en besproken. De inhoud van de educatieve begeleiding van musea, kunstprogramma's en ook de artikelen in de media zijn gebaseerd op recente wetenschappelijke tendensen. Ook de in Nederland zo belangrijke kunstmarkt, het veilingwezen en het groeiend leger particuliere en bedrijfs-verzamelaars zijn afnemers.³⁷⁾

Dat met name het eigen patrimonium bij een groter publiek aanspreekt blijkt uit de fervente discussies die in de pers zijn gevoerd over de 'bedreigingen': het verkopen van twee schilderijen van Picasso, de emoties bij wellicht foutief uitgevoerde restauraties en bouwplannen die een historisch stadsbeeld lijken te verminken. Universitaire en andere kunsthistorische onderzoekers mengen zich dikwijls in deze discussies, en steeds meer docenten en jong afgestudeerden leveren een belangrijke bijdrage op het gebied van de kunst- en architectuurkritiek. Zij hebben daarmee een ruime 'populair-wetenschappelijke' productie.

De Open-monumentendagen brengen jaarlijks driekwart miljoen mensen op de been. Het onderzoek over monumentenzorg heeft verder een wijder publieksbereik in een aantal verenigingen en hun tijdschriften, *Bulletin KNOB* en *De Sluitsteen. Kunstschrift*, de voortzetting van *Openbaar Kunstbezit* en waarin van oudsher door gekwalificeerde kunsthistorici wordt geschreven, heeft een uitzonderlijk hoog abonnee-aantal van circa 16.000.

5.2.2

Wetenschappelijke impact

Wetenschappelijke impact is over het algemeen in de alfa-wetenschappen moeilijk te meten, zelfs met bibliometrische methoden. De commissie heeft uitvoe-

³⁷. Een recente tendens hierbij is het (populair)wetenschappelijke artikel in de maandbladen van de veilinghuizen, als het ware de wetenschappelijke legitimering van de handel. De opleving in de laatste tien jaar van de, niet louter als verkooptentoonstelling opgezette, kunsthistorische expositie in de kunsthandel is een vergelijkbare ontwikkeling.

rig overleg gepleegd met het Centrum voor Wetenschaps- en Technologie Studies van de Rijksuniversiteit Leiden over de mogelijkheden die een citatenonderzoek zou kunnen bieden. Het daar verrichte haalbaarheidsonderzoek wordt in bijlage 4 weergegeven. Van een dergelijk citatenonderzoek is na rijp beraad afgezien omdat aan de betrouwbaarheid van de uitkomsten getwijfeld dient te worden, onder meer om de volgende redenen:

A) *Omloopsnelheid*

De omloopsnelheid van kunsthistorische publikaties is laag. De leeftijd waarop een kunsthistorisch boek, artikel of catalogus nog volop meedraait, is daarentegen vaak benijdenswaardig. Belangrijke kunsthistorische literatuur wordt zeer lang geciteerd, zodat niet alleen in hoeveelheden per jaar maar ook in tijdsduur gemeenten zou moeten worden. Dat is met de bestaande databestanden niet mogelijk.

B) *Aard van de tijdschriften in de databestanden*

Doordat er slechts een miniem aantal serieuze Nederlandstalige kunsthistorische tijdschriften in de *Arts and Humanities Citation Index* zijn opgenomen, is het zeker dat de kunsthistorische onderwerpen die voornamelijk in Nederlandstalige tijdschriften behandeld worden een lagere dekking hebben. Door de afwezigheid van genoemde tijdschriften in de bestaande databestanden kunnen deze dan ook geen significant, laat staan een gedifferentieerd beeld opleveren³⁸⁾ van de totale Nederlandse produktie.

Zoals genoteerd is door de heer Nederhof van het Centrum voor Wetenschaps- en Technologie Studies in een brief aan de commissie d.d. 21 augustus 1992, hebben Nederlandse onderzoekers over Italiaanse kunst, geïnventariseerd door het tijdschrift *Incontri* over de periode 1980-1988, in *The Arts and Humanities Citation Index* het hoogste dekkingspercentage dat tot nu toe in dit citatenbestand door Nederlandse vakgebieden werd gescoord, al zijn ook hier fouten niet geheel uit te sluiten. Het is duidelijk dat deze hoge dekking ondermeer te maken heeft met het feit dat de artikelen veelal in een internationale taal en in internationaal gangbare tijdschriften werden gepubliceerd.

C) *Afwezigheid van boeken en catalogi*

Bij een citatenonderzoek zouden bijvoorbeeld catalogi en boeken, een belangrijk deel van de wetenschappelijke produktie, en publikaties over Nederlandse architectuurgeschiedenis, niet meegenomen kunnen worden.

D) *Vergelijking output*

Door de te geringe omvang van de vakgroepen en de daardoor relatief kleine publikatie-aantallen en om de bovengenoemde redenen, levert een citatie-analyse geen zinvolle uitkomsten op voor het beoordelen van de produktie van de vakgroepen afzonderlijk.

Tenslotte: als men het relatief kleine universitaire kunsthistorische onderzoeksveld van een afstand bekijkt, ook in zijn voortrekkersfunctie - want die is er wel degelijk -, blijkt dat er goed en zelfs opmerkelijk onderzoek gebeurt. Ook al is de wetenschappelijke impact van de publikaties niet uniform, toch verschilt de kwaliteit van de onderzoeksresultaten en verslaggeving niet werkelijk van wat in internationaal vooraanstaande tijdschriften gebruikelijk is.

5.2.3

Impact in het buitenland

In het buitenland heeft de Nederlandse onderzoeksbijdrage op bepaalde terreinen veel effect. Genoemd zijn al de huidige internationale discussies over betekenis en symboliek in landschap of genre, die ontstaan zijn naar aanleiding van geschriften van Nederlandse onderzoekers. Interpretatie van en het omgaan met infrarood-reflectografie, een onderzoeksmethode die nu wijdverbreid wordt toegepast, hebben in Nederland de eerste grote toepassing gehad.

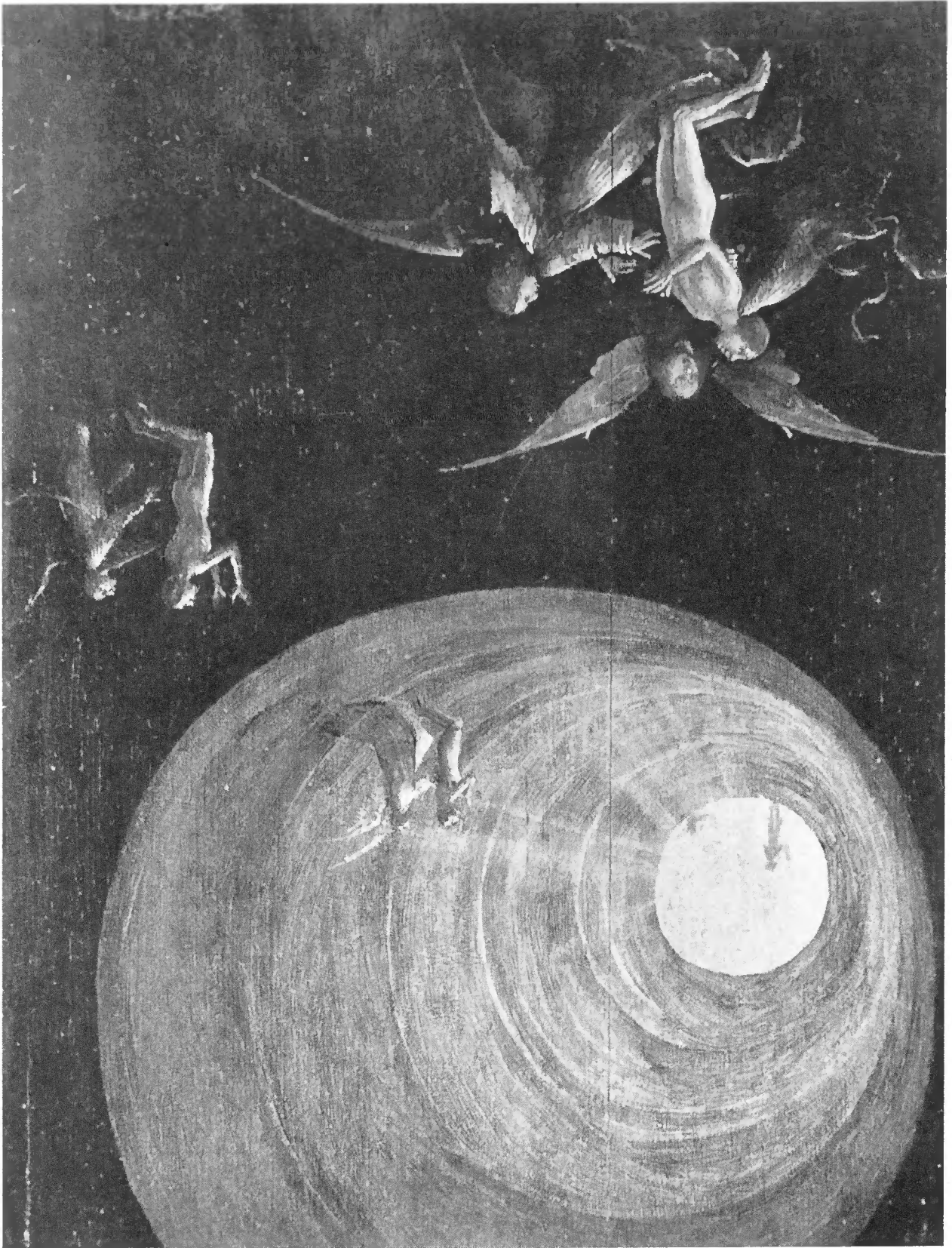
Het Rembrandt-onderzoek, waarbij de technieken van materieel onderzoek worden toegepast, heeft de discussie op gang gebracht over de mate waarin deze technieken bijdragen aan de vaststelling van toeschrijving en authenticiteit. De discussie hierover is niet alleen in talloze wetenschappelijke tijdschriften gevoerd, maar ook bijvoorbeeld in de *Times Literary Supplement* etc. Over de opvallende impact van de publikaties over Italiaanse kunst werd bij 5.2.2 een en ander opgemerkt. Enkele onderwerpen, zoals *De Stijl*, zijn Nederlandse specialiteiten par excellence geweest.

Op andere terreinen doet Nederland een respectabele inhaalmanoeuvre, zoals bij het archiefonderzoek op het gebied van de kunstnijverheid, de geschiedenis van het

38. 'Citatie-indicatoren bleken echter weinig bruikbaar om eventuele differentiatie in wetenschappelijk presteren bloot te leggen in sterk lokaal georiënteerde disciplines, vanwege de slechte dekking van door Nederlanders geredigeerde tijdschriften in de ISI en het mede daardoor zeer lage aantal citaties.' in: A.J. Nederhof, R.A. Zwaan, R.E. de Bruin, P.J. Dekker, *Productiviteit en kwaliteit in alfa- en gammawetenschappen, een haalbaarheidsonderzoek*,

verzamelwezen en het stadsonderzoek.

De frequente bijdragen van Nederlandse onderzoekers aan catalogi van tentoonstellingen in binnen- en buitenland gewijd aan Nederlandse kunst maar daarnaast ook aan die op het gebied van bijvoorbeeld Italiaanse kunst zijn eveneens van belang voor de impact van de Nederlandse kunsthistorici in het buitenland.

6. De toekomst

6.1

Vooraf: aangaande keuzen

Het stellen van thematische prioriteiten is in de kunstgeschiedenis een hachelijke zaak. Het is moeilijk hard te maken dat die ene kunstenaar of groep kunstenaars wel bestudeerd moet worden en een ander niet, of dat de ene eeuw wel van belang is en de andere niet. Ook kan men niet stellen dat architectuur belangrijker is dan schilderkunst of dat iconografie belangrijker is dan stijlgeschiedenis en/of natuurwetenschappelijk onderzoek. De maatschappelijke smaak en belangstelling verschuiven, maar zijn slechts ten dele toonaangevend. Soms wordt niet-modieus onderzoek op den duur juist de katalysator voor een maatschappelijke smaakten-dens. Dat Byzantijnse kunst op dit moment weinig algemene belangstelling lijkt te genieten, betekent niet dat de invloeden daarvan op de 10e- en 11e-eeuwse kunst in de Nederlanden niet van belang geacht worden en niet bestudeerd worden.

Onlangs is er nog eens op gewezen dat de strategische onzekerheid bij de geesteswetenschappen altijd groot is. Men weet niet welke nieuwe kennis er zal worden verworven, omdat er geen theoretische hiërarchie van problemen bestaat.³⁹⁾

Aangezien de onderzoekskwaliteit in de universiteiten door nauwelijks verschillende maatstaven niet noemenswaardig verschilt en er eigenlijk overal eerder iets bij moet dan af, kan er niets op het altaar van de heralocatie geofferd worden. Bovendien kunnen onderzoeksspecialismen niet afgestoten worden omdat de huidige situatie in eerste instantie wordt bepaald door de vraag van het onderwijs.

6.2

Een taak voor de toekomst

In de komende decennia zal een belangrijk deel van de onderzoeksinspanningen gericht moeten zijn op de wetenschappelijke analyse, bewerking, catalogisering en interpretatie van het nationale patrimonium van beeldende kunst en monumenten in Nederland, in al zijn facetten en in zijn internationale samenhang. Daarbij moet worden inbegrepen het extra-territoriaal bestaande Nederlandse patrimonium en speciale aandacht worden besteed aan de plaats van en wisselwerkingen in de Europese context. Met betrekking tot de

analyse, bewerking, catalogisering en interpretatie hiervan zijn grote achterstanden weg te werken. Van veel van de openbare collecties, ondermeer van eigentijdse kunst, moet een basiscatalogisering volgens de geijkte wetenschappelijke maatstaven nog geheel van de grond komen. Iets dergelijks geldt ook voor het openbaar kunstbezit buiten de musea.

Niet minder groot is de achterstand ten aanzien van de monumenten en de historische stedenbouw. In deze context moet ook het bouwhistorisch onderzoek, dat vooraf moet gaan aan restauraties een plaats kunnen krijgen.

Het is duidelijk dat de in het veld gewenste geïntensiverde samenwerking tussen de universiteiten en musea in Nederland en daarbuiten door een aanpak van dit soort zaken automatisch zal worden gerealiseerd.

Speciale aandacht verdient ook de kunst in België, en met name wat men de Vlaamse kunst pleegt te noemen. Als gevolg van de politieke scheiding van de twee landen in de vorige eeuw krijgen in Nederland de relaties en de oorspronkelijk gemeenschappelijke culturele identiteit met onze Zuiderburen niet de aandacht die zij verdienen.

Gezien haar centrale plaats in de Europese kunstgeschiedenis en haar belang in Nederlandse verzamelingen zal daarnaast de Italiaanse kunst - en ook haar betrekkingen met de Nederlandse kunst en omgekeerd - de vereiste aandacht moeten krijgen. De Nederlandse instituten in Florence en Rome zullen daarbij in de toekomst een belangrijke functie gaan vervullen. Daarnaast moet er ruimte blijven voor de bestudering van een aantal andere internationaal gerichte specialismen, waaronder Oosterse kunst, ondermeer in relatie tot de Nederlandse.

Dit zijn minimum-voorwaarden voor het zo noodzakelijke internationale perspectief. Als zodanig biedt dat een garantie tegen provincialistische en daardoor idiosyncratische tendensen, die met enige regelmaat vallen te constateren bij een deel van de Nederlandse kunsthistorische gemeenschap en die isolationisme in de hand werken.

³⁹⁾ Prof. dr. R.A. de Moor, 'De missie van de Universiteit', *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, nr. 54, p. 157-206.

De onderzoekschool

Hierboven werd al vermeld dat er algemeen een behoefte wordt ervaren naar een onderzoekschool, een *centrum van hoogwaardig onderzoek van waaruit een gestructureerde opleiding wordt geboden aan jonge onderzoekers.* 40)

Een nationale, op internationale leest geschoeide kunsthistorische onderzoekschool, moet een belangrijk deel van de in paragraaf 6.2 genoemde wetenschappelijke missie tot de hare maken. Deze missie is niet alleen van fundamenteel wetenschappelijk belang maar bovendien van belang voor de maatschappelijke omgeving en de cultuurbeleving. De opleiding wordt daarmee ook vrijwel automatisch afgestemd op de beroepsvelen van de onderzoeker: de universiteit, het museum en het documentatie-instituut.

De wetenschappelijke missie stoelt op gedurende lange jaren verricht onderzoek en op lopend onderzoek, en vertegenwoordigt derhalve onderzoeksgebieden waarop de deelnemende instellingen zich al bij uitstek hebben onderscheiden. Op basis hiervan zal een coherent onderzoeksprogramma geschreven moeten worden. Binnen de structuur van zo'n onderzoekschool moet ook de noodzakelijke discussie over fundamenteel onderzoek en theorievorming worden ingebouwd.

Een onderzoekschool betekent niet dat er geen onderzoek buiten de thema's van de onderzoeksmis­sie aan de universiteiten kan plaatsvinden. Juist hieraan zal bijzondere aandacht moeten worden besteed. Zonder de achtergrond van de gehele westerse kunst in haar totaliteit krijgt onderzoek naar Nederlandse kunst geen reliëf en diepte.

Op basis van de specifieke invulling van het programma moeten daarnaast tijdelijk wisselende krachten uit binnen- en buitenland voor het onderzoek en het onderwijs worden ingezet. Dat biedt ook mogelijkheden voor structurele internationalisering en een groeiende impact van het Nederlands onderzoek in het buitenland.

Zonder twijfel zal een gezamenlijke missie binnen een gezamenlijke structuur leiden tot de alom gewenste cohesie in kunsthistorisch Nederland.

Organisatie

Omdat de onderzoekschool moet ontstaan uit de

samenwerking van de vakgroepen zelf, is hiervoor géén zware administratieve structuur noodzakelijk, hoewel een al te losse band onlangs terecht door de erkenningscommissie onderzoekscholen van de hand is geweest. 41)

In een onderzoekschool dienen de facultaire en andere onderzoeksinstituten waarin de kunstgeschiedenis al meespeelt, te worden opgenomen. Een dergelijke federatief model zal spanningen met de bestaande structuren voorkomen.

Het onderzoeksprogramma en de collectieve en individuele componenten van het opleidings- en begeleidingsprogramma van de onderzoekschool moeten worden gegarandeerd door een vaste structuur van internationaal erkende specialisten uit universitaire kunsthistorische instituten in Nederland en het buitenland, en uit musea en documentatiecentra. Deze vormen de permanente componenten van de onderzoekschool.

De onderzoekschool kan tevens meewerken aan internationale netwerken in de culturele sector, zoals die gepropageerd worden door de Europese Commissie 42), waarbij instellingen als de Franse *Ecole pour le Patrimoine* en het Getty Center for Art, History and the Humanities natuurlijke partners kunnen zijn. Vanwege de verbondenheid met het kunstpatrimonium van Nederland en Vlaanderen ligt ook een band met de Belgische universiteiten en kunsthistorische instellingen (het Rubenianum) voor de hand.

Ook het inspelen op de stimuleringsmogelijkheden vanuit de Nederlands-Franse onderzoeksovereenkomst die door de NWO beheerd worden, behoort tot de mogelijkheden.

Daarbij moet getracht worden de zware nadruk die nu

40. Zie brief van de minister van Onderwijs aan de Tweede Kamer d.d. 13 mei 1991, HW/BV/CAB-9104.3164. In HOOP 1990 (herhaald in HOOP 1992) wordt het onderzoeksbeleid in de geesteswetenschappen ingedeeld in drie groepen disciplines, waarbij kunstgeschiedenis moet worden gerangschikt onder categorie a.

disciplines waarvoor het natuurlijke zwaartepunt van de wetenschapsbeoefening in Nederland ligt, en waarvoor Nederland bijzondere verantwoordelijkheid draagt, zoals Neerlandistiek en Nederlandse geschiedenis, hoewel kunstgeschiedenis hier niet specifiek genoemd wordt.

41. Brief aan de colleges van bestuur, 28 september 1992, ECOS/108.

42. zie *De culturele actie in de Europese gemeenschap, Nieuwe Gezichtspunten*, commissie van de Europese Gemeenschappen S.E.C. ('91) 2121.

in het 4e kaderprogramma ligt op de technologie van het cultuurbehoud van het patrimonium enigszins om te buigen naar onderzoek van dat patrimonium zelf.⁴³⁾ Tevens zou de onderzoeksschool moeten bevorderen dat er op kunsthistorisch terrein binnen de European Science Foundation gezamenlijk Europees onderzoek van de grond komt. Gezien de al bestaande internationale verbanden kan de architectuur van de 19e en begin 20e eeuw hiervoor een aangewezen studieobject zijn.

Wisselplaatsen

Zonder het door vervanging vrijmaken van onderwijstijd lijkt het onmogelijk vanuit de Nederlandse instellingen in voldoende mate senior-onderzoekers in het onderwijs van een onderzoeksschool in te zetten. Die vervanging kan slechts deels tot stand worden gebracht door de ongetwijfeld voor alle betrokkenen verrijkende uitwisseling van onderzoekers in universiteiten en musea. Op deze wijze zouden ook onderzoekers die bij het Nederlands Instituut voor Voortgezet Wetenschappelijk Onderzoek op het gebied van de Mens- en Maatschappijwetenschappen (NIAS) werken binnen de eigen vakgroep vervangen moeten worden, evenals zij die een sabbatical krijgen. De commissie stelt voor hiervoor een aantal wisselplaatsen te creëren, die kunnen worden ingezet voor de tijdelijke vervanging van anderen.

De verhouding van individueel onderzoek en onderzoek in groter verband zal zich in een dergelijke structuur op natuurlijke en evenwichtige wijze laten invullen in individuele of gezamenlijke activiteiten, al naar gelang het programma dat vraagt.

De inbreng van facultaire AIO's en via de NWO aangeestelde OIO's spreekt hierbij voor zich, maar ook zou bekeken moeten worden of de financiering mede gedragen kan worden door die instellingen, die behoefte hebben aan goed opgeleide onderzoekers. Bestaande samenwerkingsverbanden van universiteiten en WVC-instellingen moeten beter gestructureerd en geformaliseerd worden. Bij musea worden al jarenlang beginnende (en soms ervaren) onderzoekers op contractbasis ingeschakeld. Een aantal van hen kan in de toekomst wellicht op deze wijze zonder verdere kosten in de onderzoeksschool te werk worden gesteld als AIO en OIO.

Daarnaast is een extra voorziening voor een aantal post-doc onderzoekers een even noodzakelijke als stimulerende injectie.

6.4

Aanbevelingen

Onderzoek

Onderzoeksschool

De commissie is van mening dat het hoogst noodzakelijk is om over te gaan tot de oprichting van een onderzoeksschool voor de kunstgeschiedenis:

- om een forum te hebben voor kwalitatief hoogwaardig onderzoek,
- om achterstanden weg te werken bij de wetenschappelijke bewerking en analyse van ons kunstpatrimonium,
- om veelomvattender onderzoek te kunnen doen en aandacht te kunnen besteden aan onderwerpen die nu tussen de wal en het schip vallen,
- om de opleiding van AIO's en OIO's meer diepgang en een betere structuur te geven dan de vakgroepen c.q. onderzoeksinstituten met hun overbelaste tijdschema's dat momenteel kunnen,
- om een internationaal georiënteerde scholing te kunnen bieden ten behoeve van een goede Nachwuchs,
- om een centraal zichtbaar punt te hebben waar de maatschappij haar vragen tot onderzoek aan kan richten,
- om op Europees en internationaal niveau een duidelijk aanspreekpunt te hebben, waar ook buitenlandse onderzoekers en instellingen zich tot kunnen wenden en waarin zij kunnen participeren.

In een onderzoeksschool moeten de afzonderlijke vakgroepen met ten minste één zwaartepunt van internationale reputatie participeren, terwijl ook musea dit kunnen doen. Het RKD, de RDMZ en het NAI dienen eveneens te participeren en voor de onderzoeksschool als documentatiecentra te fungeren. Ook is deelname van Nederlandse onderzoeksinstellingen in het buitenland gewenst.

De commissie meent dat de vakgroepen, de musea en de onderzoeksinstituten zelf de programmatische zwaartepunten moeten aanwijzen waarmee zij in zo'n onderzoeksschool willen participeren, maar hierin zouden bijvoorbeeld architectuur, schilderkunst, tekenkunst, kunstnijverheid, ikonologie en methodologie een plaats kunnen krijgen.

⁴³. zie concept 4e kaderprogramma Onderzoek en Ontwikkeling 1994-1998, 29 september 1992, p. 23.

Verder onderzoek

Buiten de onderzoeksschool moet er ruimte overblijven voor individueel, organisatorisch niet te zwaar ingebed onderzoek.

Speciaal het ongebruikelijke, onverwachte en risicodragende onderzoek kan in Nederland een steuntje in de rug gebruiken, onder andere van de universiteiten en van NWO.

Continuïteit in specialismen

Landelijk moet door de kunsthistorische vakgroepen worden bezien welke specialismen men in kunsthistorisch onderzoek essentieel acht en waar die beoefend zouden moeten worden.

Bescherming puur wetenschappelijk onderzoek

Zowel de overheid als de universiteiten zullen er zorgvuldig op moeten toezien dat de kunsthistorische kernactiviteiten door vermaatschappelijking en popularisering in de knel komen.

Onderzoeksbeoordeling

Naast de wetenschapsverslagen zou de Engelse methode van 'assessment' ingevoerd kunnen worden.

Hierbij wordt aan iedere onderzoeker gevraagd zijn twee beste publikaties van de laatste vier jaar op te geven die vervolgens door een landelijke commissie worden beoordeeld en met een cijfer gewaardeerd.

Organisatie

Beleidsafstemming

De verschillende beleidsniveau's dienen beleid, financiering en samenwerkingkaders beter af te stemmen op de rol van de individuele onderzoeker en op die van de kunstgeschiedenis als zelfstandige discipline.

Hooglerarenoverleg

Aanbevolen wordt om het sinds kort bestaande incidentele hooglerarenoverleg te institutionaliseren in de vorm van een halfjaarlijkse bijeenkomst.

Het bespreken van nieuw en lopend onderzoek, samenwerkingsverbanden en de landelijke verdeling van onderzoeksspecialismen moeten vaste onderdelen van de agenda zijn.

Curriculumaanpassingen

De kunsthistorische vakgroepen dienen een nationale commissie in het leven te roepen die op basis van een landelijke vergelijking voorstellen doet voor een aangepaste opzet van de propaedeutische, die door grotere efficiëntie van het onderwijsprogramma meer onderzoeks-

tijd vrijmaakt voor de stafleden van de verschillende vakgroepen.

Sabbatical leave

Om een zekere continuïteit in het onderzoek te waarborgen en publikaties van langere adem mogelijk te maken, is het noodzakelijk dat in alle vakgroepen de mogelijkheid bestaat dat de docenten op zijn minst elke vijf jaar zes maanden verlof krijgen voor het doen van onderzoek.

Vakgroepscoördinator

Een reëel probleem, zowel voor de individuele onderzoeker als voor de vakgroepen in hun totaliteit, is het gebrek aan organisatorische en administratieve ondersteuning van het onderzoek - en onderwijs - en het tijdig geïnformeerd worden over financieringsmogelijkheden. Het aanstellen door de faculteiten van een vakgroepscoördinator, te weten een kunsthistoricus met managementervaring, voor tenminste de halve werkdag, die tot taak heeft het onderwijs en onderzoek organisatorisch te ondersteunen en derde-geldstroomfondsen te werven in binnen- en buitenland, is voor dit probleem een oplossing.

Fondsenwerving

De verschillende universiteiten, c.q. vakgroepen zouden - al dan niet lokaal - beter kunnen inspelen op initiatieven op rijks- en gemeenteniveau met betrekking tot het bouwhistorisch onderzoek, bijvoorbeeld door het afsluiten van overeenkomsten voor het betaald inzetten van studenten hierbij, waarvoor o.a. bij de gemeente Utrecht mogelijkheden zijn.

De kunsthistorische onderzoeksschool zou de financiële mogelijkheden bij de door de EG aangemoedigde inventarisatie van en de zorg voor het patrimonium moeten onderzoeken. Met name in het 4e kaderprogramma van de EG, Onderzoek en Ontwikkeling (1994-1998) komen hiervoor de financiële middelen beschikbaar.

Belangenbehartiging

De Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici zou meer moeten gaan optreden als belangenbehartiger, hetgeen in het verleden maar zelden is gebeurd. Als vakvereniging zou zij zich ondermeer sterk kunnen maken voor de oplossing van reële problemen betreffende het onderzoek, de arbeidsmarkt, de publicatie-rechten en mogelijkheden, en de fondsvorming voor vertalingen. Daarbij ligt het voor de hand samen te werken met de Stichting voor Postdoctoraal

Kunsthistorisch Onderzoek die nu reeds aan belangenbehartiging werkt.

Instrumentarium

Bibliotheken

Minimaal is voor elke universiteit een handbibliotheek met belangrijke overzichtswerken, monografieën, museum- en tentoonstellingscatalogi noodzakelijk.

Deze dient aan te sluiten bij het onderwijs en het onderzoek, in overeenstemming te zijn met de omvang van de vakgroepen en voorts te groeien op basis van de bij de vakgroep bestaande specialismen.

Qua omvang en inhoud op vakgebied tot de internationale top behorende kunstgeschiedenis universitaire bibliotheken, zoals die te Utrecht, moeten vanwege hun wetenschappelijke belang en de landelijke intensiteit van het bibliotheekgebruik financieel in staat worden gesteld om zich op hoog niveau te handhaven. NWO moet een belangrijke rol gaan spelen bij het instandhouden en het accres van de kunsthistorische bibliotheken.

Het openbaar toegankelijk maken van niet-universitaire bibliotheken, zoals die van het Stedelijk Museum, Amsterdam of de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, evenals van het documentatiemateriaal van de laatste instelling, is voor het kunsthistorisch onderzoek een noodzaak.

Er is een goed georganiseerd bibliotheekoverleg noodzakelijk. Hier moet een gezamenlijk, afgestemd aanschafbeleid voor de komende jaren worden geformuleerd, waarbij de aandachtsgebieden, die corresponderen met universitaire aandachtsgebieden of museaal collectie-beleid, per instelling als uitgangspunt worden gehanteerd.

Bovendien moet er met extra middelen een vangnetconstructie komen, zodat niet opeens hele gebieden van de kunstgeschiedenis binnen de gezamenlijke Nederlandse bibliotheken blijken te ontbreken.

De bestanden van de grootste niet-universitaire bibliotheken zullen door automatisering moeten worden ontsloten, teneinde koppeling van de catalogi aan het universitaire netwerk mogelijk te maken.

Hiervoor zijn extra investeringen nodig.

Automatisering

De automatisering van de geannoteerde fotobestanden van het RKD zal, gekoppeld aan een ontsluiting met behulp van ICONCLASS, door een gezamenlijke inspanning van de Ministeries van Onderwijs en Wetenschappen en WVC uitgebreid en versneld moeten worden. Hierbij kan de bestaande samenwerking

met o.a. de vakgroep Computer en Letteren van de Universiteit van Utrecht verder worden uitgebouwd. Voor de Index of Christian Art zijn er mogelijkheden voor verdere samenwerking met de Princeton University.

Bestaande samenwerking op het gebied van stadsplanning (Groningen) en bouwhistorisch onderzoek (Utrecht), waarbij de automatisering ook een rol speelt, kan verder worden uitgebouwd. Hiervoor zijn investeringen van de NWO nodig in beeldverwerkende apparatuur en technieken ten behoeve van het kunsthistorisch en bouwhistorisch onderzoek.

De kunsthistorische bibliografie

Een geïnformatiseerde nationale kunsthistorische bibliografie is een onmisbaar instrument. Een inhaalmanoeuvre met betrekking tot de opgelopen achterstand in de *Bibliography of the Netherlandish Institute for Art History* (uitgave gestopt in 1974, materiaal op fiches beschikbaar tot 1985) en het *Repertorium betreffende Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst* is een absolute noodzaak. Deze zou gezamenlijk door het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en het Ministerie van WVC gefinancierd moeten worden.

Deelname aan internationale series

Deelname aan series zoals het *Corpus Vitrearum* of het *Corpus des Primitifs Flamands* moet bevorderd worden en kan worden ondergebracht bij een onderzoekschool. Voor het internationale prestige van de kunstgeschiedenis is dit van groot belang.

Publikatie-vertaalfonds

Een gezamenlijke inspanning van de ministeries van O & W en WVC, de musea en de universiteiten voor het oprichten van een permanent vertaalfonds is noodzakelijk om een verdere brug te slaan naar het internationale aanzien en de internationale positie die het Nederlandse onderzoek in feite toekomt.

Opleiding

Selectie

Om de onderwijslast terug te brengen is het invoeren van een sterkere selectie binnen de studie, bijvoorbeeld op het niveau van de propaedeuse, noodzakelijk.

Dit kan kwaliteitsverhogend werken, op voorwaarde dat hierbij het personeelsbestand, dat bij de kunstgeschiedenis toch al verhoudingsgewijs ongunstig klein is, niet ingekrompen wordt, maar eerder wordt uitgebreid.

Tweede fase

Om jonge onderzoekers een betere kunsthistorische opleiding te kunnen bieden is een duchtige kwantitatieve en kwalitatieve versterking van het tweede fase onderwijs een absolute noodzaak.

De NWO

Gezien de niet geringe achterstand die de kunstgeschiedenis heeft, dient er een aanvulling te komen op het huidige te geringe aantal kunsthistorische AIO- en OIO-plaatsen, zodat voldoende 'Nachwuchs' wordt gewaarborgd. Daarnaast moet een aantal post-doc-plaatsen worden gecreëerd, die de continuïteit in het kunsthistorisch onderzoek mede waarborgen.

NWO-procedure

Een aanzienlijke verkorting en vereenvoudiging van de aanvraag- en beoordelingsprocedure voor OIO's bij de NWO, zoals deze zeer recentelijk is voorgesteld, is noodzakelijk.

AIO- en Post-doc-aanstellingen

Gezien de achterstand die kunstgeschiedenis heeft dienen er meer kunsthistorische AIO's door de universiteiten te worden aangesteld. Daarvoor zullen ook extra middelen van de overheid nodig zijn.

Voor de diepgang en breedheid van het onderzoek in Nederland, het bevorderen van grensverleggende resultaten en van de 'Nachwuchs', zou het beter zijn als de NWO meer post-docs aanstelde.

Samenwerking

Onderzoek in de WVC-instellingen

De sterke nadruk die het ministerie van WVC de laatste jaren legt op aspecten van cultuurbehoud en cultuurbeheer zou weerspiegeld moeten worden in een verruiming van de mogelijkheden voor wetenschappelijk onderzoek bij de WVC-instellingen en de overige musea.

Uitwisseling met musea

Er moeten voor universitaire onderzoekers, museumconservatoren en medewerkers bij monumentenzorg, bibliotheken en documentatie-instituten mogelijkheden geschapen worden om enige tijd van plaats te ruilen (gastdocenten en gastconservatoren). Hierdoor kunnen de instellingen tijdelijk specialismen binnenhalen die men zelf niet in huis heeft. Daardoor kan ook het onderwijs profiteren van mensen die uit het beroepsveld komen. Bekeken moet worden of een dergelijke uitwisseling ook met het buitenland kan worden opge-

zet als een soort Erasmusprogramma voor onderzoekers.

Wisselplaatsen

Er zijn minimaal zes formatieplaatsen nodig die als 'wisselers' kunnen worden gebruikt voor de vervanging van onderzoekers die een sabbatical krijgen of die anderszins vrijgesteld worden voor werkzaamheden ten behoeve van onderzoek van langere adem, onder meer in de onderzoekschool en in musea. Daarmee is per vakgroep één formatieplaats gemoeid. Het ligt in de lijn van de desiderata aangaande het onderzoek en de uitwisseling tussen de universiteiten en musea dat, naast een bijdrage hiervoor vanwege het Ministerie van O & W, het Ministerie van WVC aan een dergelijke verruiming van de mogelijkheden voor onderzoek en uitwisseling bovendien een eigen extra bijdrage levert.

7. Summary

The report of the foresight committee for art history reviews the state of academic art-historical research in the Netherlands. This has been done on the basis of a survey among the various faculty departments and interviews with all parties concerned. Research takes place under relatively unfavourable circumstances. Also, the instruments for research such as libraries and photograph files are under great pressure. Although art-historical research is individualistic by nature, the general opinion appears to be that research in the Netherlands lacks the necessary cohesion. In the light of these adverse conditions the scientific output is surprisingly good. Dutch research is not only concomitant with international standards, but has in some areas and at particular moments also taken the lead.

The level of cooperation between universities and museums is remarkable. Art-historical research also plays an important part in other segments of society, such as art auctioning, art dealing, tourism, the recreational field and the media. It is an important element in our national identity and contributes to the quality of our daily life.

The most important recommendation of the foresight committee concerns the foundation of a research school, so that art-historical research can be clustered instead of being ranged under interdisciplinary research structures, as was the case until now. The research school will not only provide an international platform for high-quality research, but it will also allow better post-graduate training in both the quantitative and qualitative sense.

The committee makes the following recommendations:

Research

Research school

The committee deems it necessary to found a research school for art history, in order to

- have a forum for high-quality research;
- make good the arrears in the scientific investigation and analysis of our artistic heritage;
- make more comprehensive research possible and to enable focusing on those subjects which now fall by the wayside;

- give the training of Phd students more depth and structure than the faculty departments c.q. research institutes with their overloaded schedules are now able to do;
- offer an internationally-oriented education for the benefit of a fertile future;
- have a visible, central point to which society can turn with its requests for research;
- have a clear point of address on both the European and the international level which can also be approached or participated in by foreign researchers and institutions.

In a research school the individual faculty departments must participate with at least one main item of international reputation, while museums too can do this. The Netherlands Institute for Art History, the Netherlands Department for the Conservation of Historical Buildings and Sites and the Netherlands Architecture Institute are to participate as well and are to function as documentation centres for the research school. Participation of Dutch research institutions abroad is also desirable.

The committee is of the opinion that the department faculties, the museums and the research institutes should indicate the main items with which they wish to participate, but that the arts of painting and drawing, applied art, architecture and town planning, iconography and iconology, and methodology must in any case be included.

Further research

Sufficient room should remain outside of the research school for individual research which is not embedded in other organisations. Unusual, unexpected and risk-bearing research especially could do with more support in the Netherlands.

Continuity in specialisms

It must be ascertained nationwide which specialisms in art-historical research are considered essential and where these should be practised.

Protection of pure scientific research

Both the central government and the universities must take utmost care that the basic art-historical activities do not get trapped by socialisation and popularisation.

Research assessment

Besides the scientific reports, the English method of assessment could be introduced. Every researcher would be asked to submit his/her two best publications of the last four years, which would then be judged and graded by a national committee.

Organisation

Targeting of policy

The various policy levels, concerned with university research, must further adapt policy, funding and cooperative structures to the role of the individual researcher and to the role of art history as an independent discipline.

Professorial consultations

It is recommended that the recent incidental professorial consultations be institutionalised in the form of biannual meetings. Discussions on new and current research, cooperative structures and the national apportionment of research specialisms should become a fixture in the agenda.

Curricular adjustments

The art-historical faculty departments should found a national committee which on the basis of nationwide comparison makes proposals for an adjusted first-year curriculum that, through greater efficiency in the educational programme, leaves the staff members of the various faculty departments more time for research.

Sabbatical leave

To ensure a certain continuity in the research and to facilitate publications of longer duration, it is necessary that the teaching staff of all faculty departments can take a six-month leave at least every five years for research purposes.

Faculty department coordinator

A real problem for both the individual researcher and the faculty departments as a whole is the lack of organisational and administrative support of research - and education - and the lack of timely information on financing possibilities.

The appointment of a faculty department coordinator, if possible an art historian with managerial experience, for at least half the working hours, whose activities would include the organisational support of education and research and the procurement of funds from third parties both at home and abroad, would be the solution to this problem.

Raising of funds

The different universities, c.q. faculty departments, could react more constructively to initiatives on the central or local government level with respect to architectural-historical research, e.g. through concluding agreements whereby students are paid for their help.

The art-historical research school should investigate the financial possibilities for the EC-encouraged listing and preserving of the cultural heritage. The 4th EC framework programme, Research and Development (1994-1998), in particular provides for financial means to this end.

Promotion of interests

The Association of Netherlands Art Historians should be far more active as a promoter of interests than was the case in the past. As a union it could among other things make out a case for the solution of realistic problems concerning research, the labour market, publication rights and possibilities, and the creation of funds. The Association would have to do this in cooperation with the Foundation for Postgraduate Art-Historical Research which is already active as a promoter of interests.

Instrumentarium

Libraries

A minimal requisite for every university is a reference library with important general works, monographs, and museum and exhibition catalogues. These libraries should correspond with teaching and research and the size of the faculty departments and should expand according to the specialisms of these departments. It is adamant that the university art-history libraries which are rated among the international top in both size and contents, like the one in Utrecht, be financially able to maintain their high standards in view of their scientific value and the high frequency of visitors from everywhere in the country. The Netherlands Organisation for Scientific Research must play an important part in the maintenance and growth of the art-history libraries.

Public accessibility of non-university libraries like those of the Stedelijk Museum, Amsterdam or of the Department for the Conservation of Historical Buildings and Sites - as well as the documentary material of this last institution - is a must for art-historical research. Well-organised library consultations are also necessary. A joint acquisition policy must be formula-

ted for the coming years, in which the special attention fields which correspond with those of the universities or with the collection policies of the museums must be maintained as starting point per institution. Extra means must be used to build a safety net so that whole areas of art history do not suddenly appear to be missing in the collective Dutch libraries. Moreover, extra investments to give computerised access to the largest non-university libraries are necessary to facilitate the linking of the catalogues to the university network.

Computerisation

The computerisation of the annotated photograph files of the Netherlands Institute for Art History, linked to a computer network with the assistance of ICON-CLASS, will have to be extended and accelerated by the joint efforts of the Ministry of Education and Science and the Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs.

The present cooperation with among others the faculty department Computer and Literature of the University of Utrecht can be further expanded within this scope.

For the Index of Christian Art additional cooperation with Princeton University must be sought.

Existing cooperation in the field of urban planning and architectural-historical research where computerisation also plays a part, can be developed further. This requires investments by the Netherlands Organisation for Scientific Research in image-processing equipment and techniques on behalf of art-historical and architectural-historical research.

Art-historical bibliography

A computerised national art-historical bibliography is an indispensable instrument. An overtaking manoeuvre with respect to the falling behind of the Bibliography of the Netherlands Institute for Art History (publications halted in 1974, material on filing cards available until 1985) and in the Repertorium concerning Netherlands Monuments of History and Art is an absolute necessity. This would have to be financed by the Ministry of Education and Science and the Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs.

Participation in international series

Participation in series like *Corpus Vitrearum* or *Corpus des Primitifs Flamands* must be encouraged and can be accommodated in a research school. This is of great importance to the international prestige of art history.

Fund for publications and translations

A joint effort by the Ministry of Education and Science and the Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs, the museums and the universities to create a permanent translations fund is necessary to advance the international prestige and position which Dutch research in fact deserves.

Training

Selection

In order to lessen the educational burden, stricter selection must be applied within each subject, e.g. based on the first-year results. This could improve the quality.

Second phase of university education

In order to offer young researchers a better art-historical education, a thorough quantitative and qualitative reinforcement of the Ph. D. programmes of university is a prerequisite.

Netherlands Organisation for Scientific Research

In view of art history's considerable backlog, the present insufficient number of Phd students should be supplemented so that a fertile future is ensured.

A number of postgraduate positions which guarantee the continuity of art-historical research must also be created.

Procedure of the Netherlands Organisation for Scientific Research

As has recently been proposed, a considerable reduction and simplification of this organisation's application and assessment procedure for Phd students must be introduced.

Appointment of Phd students

In view of art history's considerable backlog, more room should be made available by the universities for Phd students. The depth and breadth of research in the Netherlands, the promotion of revelatory results and a fertile future would all profit by the appointment of more postgraduates by the Netherlands Institute for Scientific Research.

Cooperation

Research in institutions under the Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs

The strong emphasis placed by the Ministry on aspects of cultural conservation and management should be reflected in an expansion of the opportunities for scien-

tific research in Ministry institutions and other museums.

Exchange with museums

Opportunities must be created for university researchers, museum conservators, and the staff of the Department for the Conservation of Historical Buildings and Sites, libraries and documentation institutes to exchange places for some time. Thus the various institutions can temporarily acquire expertise they do not dispose of themselves. Educational institutions too can benefit by those active in the professional field. It should be examined whether such an exchange could also be set up with other countries as a sort of Erasmus programme for researchers.

Exchange posts

There must be a minimum of six permanent posts to be used as substitutes for researchers on sabbatical leave or otherwise exempted for long-term research work, among others in the research school and in museums. This would entail one permanent post per faculty department. If the desiderata concerning the expansion of research and the exchange between universities and museums are to be fulfilled, the Ministry of Health, Welfare and Cultural Affairs must moreover make an extra contribution of its own to this end.

Bijlagen

Bijlage 1

Specialisaties en samenwerkingsverbanden

In deze bijlage wordt een overzicht gegeven van de antwoorden die de kunsthistorische vakgroepen op de volgende vragen van de Verkenningcommissie-enquête hebben gegeven:

- op welke gebieden munt uw instelling uit?
- welke gebieden van onderzoek, vertegenwoordigd in Uw instelling, zijn uniek voor Nederland?
- welke gebieden van onderzoek zijn bij Uw instelling sinds 1985 verdwenen en welke erbij gekomen?
- welke gebieden van onderzoek dienen er in ieder geval in uw instelling vertegenwoordigd te zijn? Waarom?
- op welke onderzoeksgebieden kent Uw instelling internationale samenwerkingsverbanden en met wie?

I.1

Op welke gebieden munt uw instelling uit?

Universiteit van Amsterdam:

Geen gegevens binnengekomen.

Vrije Universiteit Amsterdam:

- Nederlandse kunst van de 16e eeuw;
- ikonografie/ikonologie;
- prentkunst;
- Nederlandse kunst van de late 19e en de 20e eeuw;
- Nederlandse architectuur en stedenbouw van de 19e en vroeg 20e eeuw;
- tuinarchitectuur.

Nijmegen:

- religieuze kunst van de middeleeuwen in Nederland en het 'Nachleben' daarvan;
- ikonologie en functie van beeldende kunst in Renaissance en Barok vooral in Italië en de Nederlanden;
- architectuur, beeldende kunst en toegepaste kunst van de tweede helft van de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw, in het bijzonder in Nederland en Duitsland.

Leiden:

- Italiaanse en Nederlandse beeldende kunst van de 16e t/m de 18e eeuw;
- systematisch-ikonografisch onderzoek, gericht op

uitbreiding en verbetering van ICONCLASS en als een vervolg op de geautomatiseerde ontsluiting van de classificatie door de Iconclass Research en Development Group (IRDG), in samenwerking met de vakgroep Computer en Letteren van de RUU;

- theoretische kunstgeschiedenis;
- onderzoek van de Nederlandse bouwkunst in alle perioden;
- kunstnijverheid en industriële vormgeving, geplaatst in een brede, cultuur-historische context;
- geschiedenis van de prent- en tekenkunst en de fotografie;
- geschiedenis van de vroeg-christelijke, van de Koptische, van de Byzantijnse en van de middeleeuwse beeldende kunst en kunstnijverheid;
- geschiedenis van de beeldende kunst van 1850 tot en met heden, waaronder film.

Utrecht:

- Nederlandse kunst van de Nieuwere Tijd;
- verschillende terreinen van de ikonologie.

Groningen:

- Italiaanse schilderkunst van de late middeleeuwen en de vroege renaissance;
- historisch stedenbouwkundig onderzoek;
- natuurwetenschappelijk onderzoek van kunstvoorwerpen.

I.2

Welke gebieden van onderzoek, vertegenwoordigd in Uw instelling, zijn uniek voor Nederland?

Universiteit van Amsterdam:

- middeleeuwse geïllustreerde handschriften volgens codicologische en ikonografisch-ikonologische invalshoeken;
- historiografie en theoretische reflectie op kunst en kunstgeschiedenis;
- geschiedenis van de presentaties van beeldende kunst, museologie;
- geschiedenis van verzamelaars en verzamelingen;
- geschiedenis van de Nederlandse kunstkritiek;
- geschiedenis van kunsttheoretische begrippen in relatie tot kunstwerken en instituties op cultureel gebied;
- restauratiefilosofie;
- architectuurgeschiedenis van de 19e- en 20e eeuw;

- vrouwenstudies kunstgeschiedenis.

Vrije Universiteit Amsterdam:

- vroeg-christelijke kunst;
- christelijke ikonografie;
- (ikonografie van de) prentkunst 15e t/m de 17e eeuw;
- 'De Stijl';
- relaties architectuur, stedenbouw en landschap;
- tuinarchitectuur;
- Nederlands glas-in-lood.

Nijmegen:

- stadscultuur in de late middeleeuwen, 's-Hertogenbosch;
- pelgrimstekens en profane insignes uit de late middeleeuwen en renaissance;
- inventarissen van kerken en kloosters tot ca. 1600;
- neogotiek;
- Nederlandse monumentale schilderkunst van de middeleeuwen;
- Engelse en Nederlandse grafsculptuur van de late middeleeuwen;
- laat-middeleeuwse houtsculptuur in de Lage Landen en het Nederrijnse gebied;
- Venetiaanse kunst;
- ikonografie en functie van de Italiaanse schilderkunst van de renaissance en barok;
- ikonografie van Nederlandse 17e-eeuwse kunst;
- Caravaggio;
- Duitse schilderkunst van de 19e eeuw;
- kunstonderricht en kunstnijverheid in Nederland rond 1900;
- Duitse architectuur in de eerste helft van de 20e eeuw;
- Duitse beeldhouwkunst van de eerste helft van de 20e eeuw;
- het Academisme in de schilderkunst van de 19e eeuw.

Leiden:

- Italiaanse kunst;
- de methode van onderzoek betreffende de interpretatie van de Nederlandse kunst van de 17e eeuw;
- ICONCLASS-onderzoek;
- mathematische beeldanalyse;
- bouwkunst van de middeleeuwen;
- ikonologie van de architectuur;
- geschiedenis van de kunstnijverheid en de industriële vormgeving;
- prentkunst en tekenkunst op leerstoelniveau en fotografie;

- vroeg-christelijke, Koptische en Byzantijnse kunst;
- theorievorming op het gebied van de moderne beeldende kunst.

Utrecht:

- ikonologie;
- kunsttheorie.

Groningen:

- natuurwetenschappelijk onderzoek van kunstvoorwerpen m.b.v. infrarood-reflectologie;
- onderzoek met behulp van beeldverwerkingstechnieken naar de historische ontwikkeling van de stad.

I.3

Welke gebieden van onderzoek zijn bij Uw instelling sinds 1985 verdwenen en welke erbij gekomen?

Universiteit van Amsterdam:

Verdwenen zijn:

- actuele kunst;
- Vlaamse primitieven;
- kunstgeschiedenis van Latijns Amerika;
- Franse kunsttheorie.

Vrije Universiteit Amsterdam:

Verdwenen zijn:

- inrichting van het protestantse kerkinterieur (op stafniveau, wel nog aanwezig via promovendi);
- glas-in-lood (deels).

Sinds 1985 zijn erbij gekomen:

- Nederlandse kunst en ikonografie van de 16de eeuw;
- prentkunst;
- boekillustratie;
- geschiedenis van de stedenbouw.

Nijmegen:

n.v.t.; gesteld kan worden dat vijf jaar geleden de nu ten einde lopende onderzoeksprogramma's werden geformuleerd op basis van toen aanwezig potentieel; de betreffende programma's zijn grotendeels geëffectueerd en hebben de onderzoekszwaartepunten versterkt.

Leiden:

Verdwenen zijn:

- oude Christelijke kunst op leerstoelniveau;
- munt- en penningkunst.

Bijgekomen zijn:

- theoretische kunstgeschiedenis;
- middeleeuwse bouwkunst;

- automatisering in de kunstgeschiedenis;
- byzantinologie
- kunstmanagement
- ikonologie van de architectuur

Utrecht:

Verdwenen zijn, geheel of gedeeltelijk:

- onderzoek op het terrein van de archeologie;
- onderzoek op het terrein van de Aziatische Kunst;
- beeldhouwkunst;
- de decoratieve kunsten, in het bijzonder van de 17e t/m de 19e eeuw.

Groningen:

Het onderzoek naar de vroeg-Italiaanse schilderkunst is enigszins op de achtergrond geraakt door het vertrek van de hoogleraar. Deze is echter nog aan de vakgroep verbonden en begeleidt enkele promovendi op dit gebied.

Versterkt is:

- 15e-eeuwse Nederlandse/Vlaamse schilderkunst.

I.4

Welke gebieden van onderzoek dienen er in ieder geval in uw instelling vertegenwoordigd te zijn? Waarom?

Universiteit van Amsterdam:

Geen gegevens binnengekomen.

Vrije Universiteit Amsterdam:

In de huidige situatie is de breedte van het onderzoek door de verschillende specialisaties voldoende gegarandeerd; wel is er aan de VU behoefte aan onderzoek op het gebied van de bouwkunst van de late middeleeuwen.

Nijmegen:

De onder punt I.1 genoemde drie gebieden, die tezamen omschreven kunnen worden onder de noemer 'ikonologie en functie van beeldende kunst met inbegrip van de architectuur en met een bijzonder accent op de religieuze aspecten'.

De redenen waarom:

- 1) Een dergelijk breed maar toch in zijn zwaartepunten gericht onderzoek over deze problematiek vindt aldus niet elders in Nederland plaats;
- 2) dit soort onderzoek is buitengewoon actueel en sluit aan bij recente internationale ontwikkelingen;
- 3) kwaliteit en capaciteit voor een dergelijk programma zijn op het instituut aanwezig.

Leiden:

Alle.

Utrecht:

Met het oog op de kwaliteit van de opleiding moet tenminste onderzoek van de middeleeuwen, de bouwkunst en de kunst van de nieuwere en nieuwste tijd op niveau worden behartigd; gelet op het onderzoekinstrumentarium in de vakgroep moet daar nog het volgende aan worden toegevoegd: de ikonologische collectie is van een dergelijke betekenis, dat het ondenkbaar zou zijn als op dit gebied geen onderzoek zou worden verricht; hetzelfde geldt voor het onderzoek naar de Nederlandse kunst van de 17e eeuw (waar tevens de foto-collectie een belangrijks instrument is).

Groningen:

De geschiedenis van architectuur en stedenbouw en de geschiedenis van de beeldende kunst dienen in elk geval vertegenwoordigd te zijn, daar dit onderzoek als waarborg wordt beschouwd voor de uitvoering van het vigerende onderwijsprogramma. Als tweede reden dienen te worden vermeld de vele landelijke en vooral regionale contacten, die de laatste decennia zijn opgebouwd. Mede gezien deze contacten is het niet altijd gewenst te veel te profileren en is men zelfs genoodzaakt een breed scala aan thema's te bereiken. Voorts moet natuurwetenschappelijk onderzoek van kunstvoorwerpen vertegenwoordigd zijn. Hierbij wordt gedacht aan de verregaande samenwerking met diverse musea in West-Europa. Tenslotte moet worden opgemerkt dat er op het gebied van natuurwetenschappelijk onderzoek een hechte eenheid bestaat tussen onderwijs en verricht onderzoek.

I.5 Op welke onderzoeksgebieden kent Uw instelling internationale samenwerkingsverbanden en met wie?

Universiteit van Amsterdam:

Geen gegevens binnengekomen

Vrije Universiteit:

Hoogleraar en UHD leiden het Nederlandse comité van het internationale project Corpus Vitrearum. Er zijn goede connecties met de Amerikaanse organisatie Historians of Netherlandish Art, en met buitenlandse musea waar aan tentoonstellingen wordt meegewerkt (in recente jaren o.a. Glasgow en Institut Néerlandais, Parijs). Hier geldt echter dat het nauwelijks geformaliseerde samenwerkingsverbanden betreft.

Nijmegen:

- religieuze kunst;
- Engelse grafsculptuur: Church Monuments Society, London;
- Neogotiek; Kadoc, Leuven;
- pelgrimstekenonderzoek: contact met internationaal forum op dit gebied (Engeland, Frankrijk, Duitsland, Denemarken, Zweden, België);
- ikonologie en functie: Fondazione G. Cini te Venetië; IRE te Venetië; Fondazione Palazzo Capello te Venetië; Wolfenbüttel, Herzog A. Ulrich Bicl.; Londen, Warburg Institute; Roma, Ned. Inst.;
- architectuur, beeldende kunst en toegepaste kunst: Bauhaus-Archiv, Berlijn; TH, Darmstadt, Bartning-Archiv.

Utrecht:

Zowel op het terrein van de bouwkunst, de middeleeuwse kunst, de 17e-eeuwse beeldende kunst, als de ikonologie zijn er ettelijke contacten met buitenlandse onderzoekers en instellingen.

Leiden:

- middeleeuwse bouwkunst: indien onder geïnstitutionaliseerde verbanden de (officieel aangemelde/goedgekeurde) betrokkenheid bij promotie-onderzoek wordt verstaan, dan is er samenwerking met Prof.dr. Cord Meckseper (T.U. Hannover), Prof.dr. H.J. Kunst (Marburg) en dr. Rolf Lauer (Dombauverwaltung, Köln);
- kunstnijverheid: V & A London (Furniture History Society), Universität Heidelberg; Prof J.M. Fritz, Albany Institute of History and Art (NY) en het Institut für mittelalterliche Realienkunde Oesterreichs, Krems;
- Nederlandse kunst: samenwerking i.v.m. wetenschappelijke begeleiding tentoonstellingsprojecten in Worcester (Mass.) (Worcester Art Museum), Atlanta (High Museum of Art), Londen (Royal Academy) en Keulen (Walraff-Richartz-Museum); voorts zeer intensieve contacten met vele collagae aan universiteiten in de VS;
- Italiaanse kunst: Bologna, Universiteit Pinacoteca Nazionale, Accademia Clementina; Venetië, Biblioteca Correr; Bassano, Biblioteca Civica; Roma, Enciclopedia Italiana; San Antonio (USA), Trinity University, Art Departement;
- Iconclass: samenwerking met Bildarchiv Foto Marburg, Paul Getty Museum, alsmede de vele andere gebruikers van Iconclass in Europa en Amerika;
- handschriftkunde: met Oxford;
- Koptisch: met IFAO/Koptische kerk in Egypte;

- geleerden, directeurs van verschillende bibliotheken en musea in België, Bulgarije, Canada, Duitsland, Egypte, Engeland, Frankrijk, Griekenland, Italië, Joegoslavië, Oostenrijk, Polen, Rusland, USA en Zweden. In de meeste gevallen gaat het niet om een geïnstitutionaliseerde samenwerking, maar om regelmatig terugkerende, wisselende vormen van samenwerking;
- op fotografisch terrein samenwerking via lidmaatschappen met European Society for the History of Photography, de History of Photography Group (USA) en de Deutsche Gesellschaft für Photographie;
- prenten-tekeningen: samenwerking met andere prentenkabinetten in binnen- en buitenland;
- moderne beeldende kunst: Bologna en Rome.

Groningen:

- Institut Francais d'Architecture te Parijs;
- Prof.dr. Bernardo Secchi, afd. Stedebouw en stadsplanning van het Instituto Universitario di Architettura di Venezia;
- Laboratoria de Urbanismo, Escuela Tecnica Superior de Arquitectura, Barcelona, Spanje;
- I.I.S.R.O., Kath. Universiteit van Leuven, België;
- Technische Universiteit Budapest LETT 6, proj.nr. 8.8;
- bouwhistoricus J. Holst in Lübeck en Dr. F. Kaspar van de universiteit Münster;
- samenwerking met Prof.dr. Molly Faries, Indiana University, Bloomington, Indiana, U.S.A., op het gebied van materieel onderzoek van Noord-Europese schilderijen uit de 15e en 16e eeuw;
- Prof.dr. R. van Schouten, Université Catholique de Louvain (Louvain-la-Neuve, België), in een door N.W.O. gesteund project over de ondertekening bij Rogier van der Weyden en de Meester van Flémalle;
- Bij het onderzoek van J.L. de Jong naar oude thema's met nieuwe betekenissen in de Italiaanse schilderkunst (ca. 1400-1700) vervult het Istituto Olandese te Rome een belangrijke bemiddelende rol (LETT 6, proj.nr. 38);
- Kunsthistorisches Institut der Universität München (LETT 3, proj.nrs. 41);

Bijlage 2

Publikaties van de kunsthistorische vakgroepen in 1986-1990

De publikaties van de verschillende vakgroepen uit de periode 1986-1990 zijn aan de hand van de wetenschappelijke jaarverslagen onderzocht op onderwerp en op taal. Het ging in totaal om 1512 publikaties, waarvan 943 wetenschappelijke publikaties, en 569 vakpublikaties. Er is als volgt gerubriceerd:

A. PERIODEN

1. *Middeleeuwen (500-1500)*
2. *Nieuwe Tijd (1500-1800)*
3. *Nieuwste Tijd (1800-heden)*

B. KUNSTCATEGORIEËN

1. *Schilder-, teken en prentkunst* (ook muurschilderkunst, miniaturen en boekillustratie)
2. *Beeldhouwkunst*
3. *Bouwkunst en stedebouw* (ook tuinarchitectuur gerekend)
4. *Kunstnijverheid*
5. *Fotografie en film*
6. *Theorie en kunstbeschouwing* (ook opvattingen over en waardering voor een bepaalde periode, stijl, kunst of kunstenaar; de geschiedenis van de kunstwetenschap en geleerden; beschouwingen over esthetiek en kunstkritiek; genres, terminologie; methodologie; restauratie-ethiek; verband beeldende kunst en andere disciplines)
7. *Ikonografie en ikonologie*
(in feite is het ikonografisch en ikonologisch onderzoek wezenlijk component van bijna alle aandachtsgebieden. Onder de rubriek 'ikonografie/ikonologie' zijn echter alleen de publikaties opgenomen die - volgens de titel - uitdrukkelijk een ikonografisch thema behandelen. Zodra in de titel van de publikatie een kunstenaar of kunstwerk met name genoemd werd, is het onder schilderkunst, beeldhouwkunst of architectuur of kunstnijverheid geplaatst)
8. *Museologie en de geschiedenis van het verzamelen*
9. *Kunst(enaar) en samenleving* (hieronder zijn zaken als kunsthandel, overheidszorg, mecenaat, kunstonderwijs, gilden en academies opgenomen)
10. *Overige rubrieken*

C. LANDEN

1. *Nederlands onderwerp*
2. *Italiaans onderwerp*
3. *overige onderwerpen*

D. TAAL

1. *Nederlandse taal*
2. *Overige talen*

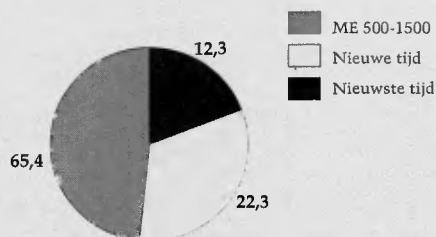
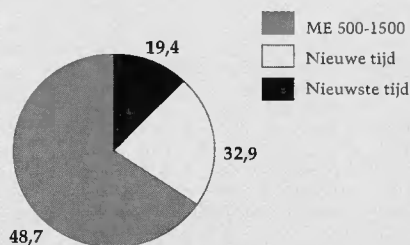
Telkens is er onderscheid gemaakt tussen 'wetenschappelijke publikaties' en 'vakpublikaties'. Hierbij is de onderverdeling zoals die in de jaarverslagen is gemaakt, overgenomen. De niet-gepubliceerde dissertaties zijn apart vermeld. De gepubliceerde dissertaties zijn in de tabellen opgenomen.

Enkele opmerkingen:

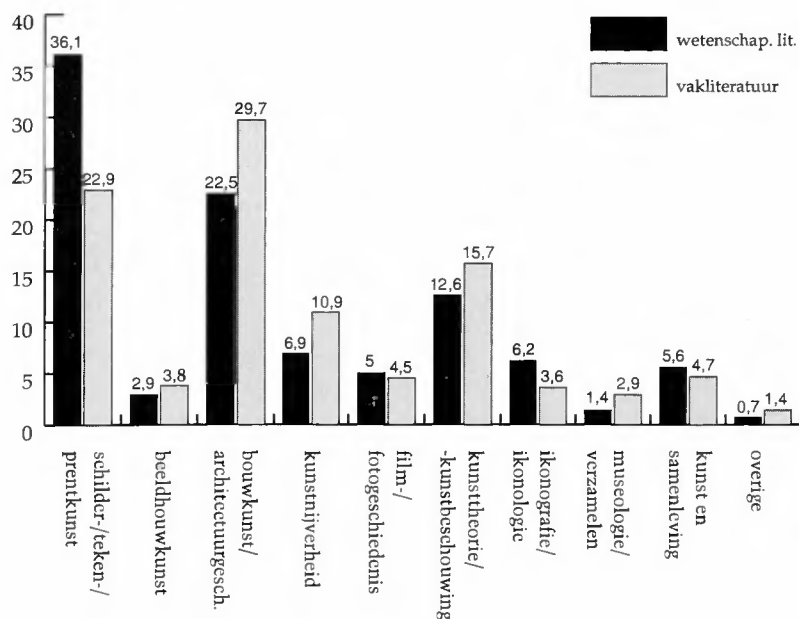
- De ene universiteit bakent de categorieën 'wetenschappelijk' en 'vak' anders af dan de andere. Artikelen in het tijdschrift *Archis* worden bijvoorbeeld door de Universiteit van Amsterdam bij de 'wetenschappelijke publikaties' vermeld, terwijl de Rijksuniversiteit Groningen en de Vrije Universiteit deze tot de 'vakpublikaties' rekenen.
- Bij de tellingen is geen rekening gehouden met de omvang van de publikaties, wat hier en daar een vertekend beeld kan geven. Voorbeeld: een lijvig deel van het *Corpus of Rembrandt Paintings* (820 pagina's, UVA) staat als één publikatie vermeld en staat dus gelijk aan een publikatie van slechts enkele pagina's in een tijdschrift of bundel.
- Soms worden van één bundel alle bijdragen apart vermeld, inclusief het redactiewerk en het voorwoord. Zo wordt bijvoorbeeld de bundel *Aan de oorsprong van de schilderkunst/ The Birth of Panelpainting* (RU Groningen, 1989) zestien keer vermeld en als zestien publikaties genoteerd.
- Ook komt het voor dat hetzelfde onderzoek meerdere malen als publikatie vermeld staat omdat het bijvoorbeeld in verschillende talen, edities of tijdschriften is verschenen.
- De niet door de eigen staf van dienstverlenende instellingen, zoals de instituten te Florence en Rome, maar aldaar door derden geschreven publicaties zijn alleen meegeteld voorzover zij deel uitmaken van het onderzoek van de vakgroepen en derhalve bij deze laatste meeberekend.

Kunsthistorische Publicaties van de Universiteiten van Nederland in 1986-1990

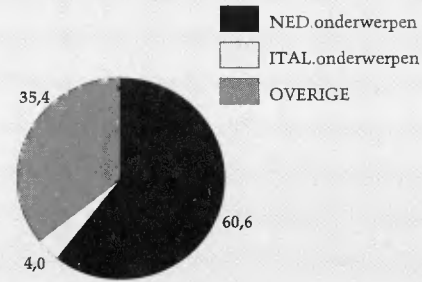
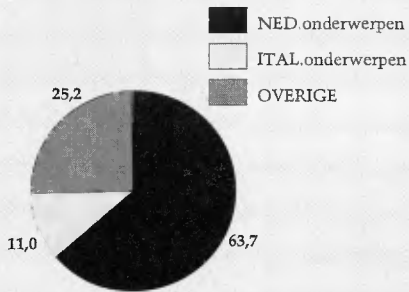
	W.	%	V.	%
I				
middeleeuwen 500-1500	183	19,4	70	12,3
nieuwe Tijd 1500-1800	301	31,9	127	22,3
nieuwste Tijd na 1800	459	48,7	372	65,4
totaal	943		569	

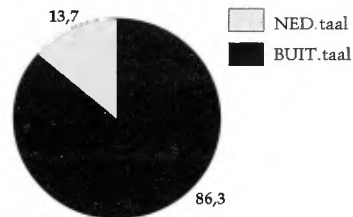
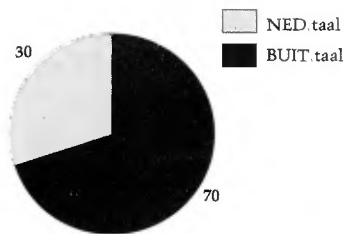
	W.	%	V.	%
II				
schilder-/teken-/prentkunst	339	36,1	133	22,9
beeldhouwkunst	27	2,9	22	3,8
bouwkunst/architectuurgeschiedenis	211	22,4	172	29,6
kunstnijverheid	65	6,9	63	10,9
film-/fotogeschiedenis	47	5,0	26	4,5
kunsttheorie/-beschouwing	118	12,6	91	15,7
ikonografie/ikonologie	58	6,2	21	3,6
museologie/geschiedenis v/h verzamelen	13	1,4	17	2,9
kunst en samenleving	53	5,6	27	4,7
overige	9	0,9	8	1,4
totaal	940		580	

		W.	%	V.	%
III	nederlandse onderwerpen	601	63,7	344	60,6
	italiaanse onderwerpen	104	11,0	23	4,0
	overige	238	25,2	201	35,4
totaal		943		568	

		W.	%	V.	%
IV	nederlandse taal	659	69,9	491	86,3
	buitenlandse taal	284	30,1	78	13,7
totaal		943		569	

Publikaties 1986 - 1990 per universiteit

	UvA		VUA		KUN		RvL		RUU		RUG		Tot.	
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v
m.e. 500-1500	14	2	11	4	35	21	39	19	25	14	59	10	183	70
nieuwe tijd 1500-1800	55	26	52	31	40	17	75	19	44	21	35	13	301	127
nieuwste tijd 1800-nu	139	73	72	94	27	18	96	52	17	27	108	108	459	372
<hr/>														
schilder/teken/ prentkunst	78	45	60	48	36	12	63	5	29	10	73	13	339	133
beeldhouwkunst	6	5	4	4	6	1	7	5	2	2	3	5	28	22
bouwkunst/ stedebouw	28	9	34	34	18	23	32	14	15	15	84	77	211	172
kunsthistorie	4	2	15	10	18	14	17	20	11	10	-	1	65	57
film/foto	3	3	-	-	-	-	44	21	-	-	-	2	47	26
theorie + beschouwingen	56	26	7	24	13	9	29	14	9	12	4	6	118	91
ikonografie/ ikonologie	12	2	9	5	3	-	11	8	14	4	9	2	58	21
museologie/ verzamelen	5	7	3	1	-	-	1	1	-	3	4	5	13	17
kunst + samenleving	16	2	5	3	2	3	5	-	8	4	17	15	53	27
overige	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	8	8	9	11
<hr/>														
nederlands onderwerp	112	53	119	99	61	38	140	44	63	49	106	61	601	344
italiaans onderwerp	4	1	2	1	20	6	16	3	2	1	60	11	104	23
overige	92	47	14	29	21	12	54	43	21	12	36	59	238	202
<hr/>														
nederlands	153	91	97	110	71	49	151	77	61	49	126	115	659	491
buitenlands	55	10	38	19	31	7	59	13	25	13	76	16	284	78

A. Perioden

Universiteit van Amsterdam											
	1986		1987		1988		1989		1990		tot
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
m.e. 500-1500	3	0	3	1	1	0	3	0	4	1	16
nieuwe tijd											
1500-1800	10	3	12	6	8	8	15	4	10	5	81
nieuwste tijd											
1800-nu	35	16	33	14	27	16	27	15	17	12	212
totaal	48	19	48	21	36	24	45	19	31	18	309
Vrije Universiteit											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
m.e. 500-1500	0	0	2	0	6	2	3	2	0	0	15
nieuwe tijd											
1500-1800	15	1	10	1	12	10	4	3	11	16	83
nieuwste tijd											
1800-nu	14	18	10	9	11	25	16	11	21	31	166
totaal	29	19	22	10	29	37	23	16	32	47	264
Katholieke Universiteit van Nijmegen											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
m.e. 500-1500	4	2	12	2	6	8	4	5	9	4	56
nieuwe tijd											
1500-1800	7	2	2	2	9	1	7	5	15	7	57
nieuwste tijd											
1800-nu	8	8	2	1	5	0	6	4	6	5	45
totaal	19	12	16	5	20	9	17	14	30	16	158
Rijksuniversiteit Leiden											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
m.e. 500-1500	11	0	9	1	8	3	8	9	3	6	58
nieuwe tijd											
1500-1800	2	3	14	6	16	3	23	4	20	3	94
nieuwste tijd											
1800-nu	17	8	21	10	24	13	15	5	19	16	148
totaal	30	11	44	17	48	19	46	18	42	25	300
Rijksuniversiteit Utrecht											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
m.e. 500-1500	1	1	7	6	5	7	11	0	1	0	39
nieuwe tijd											
1500-1800	10	5	13	4	9	2	2	2	10	8	65
nieuwste tijd											
1800-nu	3	7	2	6	5	1	5	5	2	8	44
totaal	14	13	22	16	19	10	18	7	13	16	148
Rijksuniversiteit Groningen											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
m.e. 500-1500	5	0	4	0	7	8	29	1	14	1	69
nieuwe tijd											
1500-1800	3	2	9	4	0	3	11	2	12	2	48
nieuwste tijd											
1800-nu	19	11	10	26	22	28	23	28	34	15	216
totaal	27	13	23	30	29	39	63	31	60	18	333

Nederlands Interuniversitair Kunsthistorisch Instituut Florence											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
m.e.500-1500	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	2
nieuwe tijd											
1500-1800	3	-	9	-	9	-	6	1	7	4	39
nieuwste tijd											
1800-nu	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
totaal	3	1	9	-	9	-	7	2	7	4	42
Technische Universiteit Delft, Bouwkunde											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
m.e.500-1500	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
nieuwe tijd											
1500-1800	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
nieuwste tijd											
1800-nu	5	2	11	17	13	24	5	7	8	8	100
totaal	5	2	12	19	13	24	5	7	8	8	103
Open Universiteit, Heerlen											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
m.e.											
500-1500	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	3
nieuwe tijd											
1500-1800	2	1	1	3	-	1	-	1	-	1	9
nieuwste tijd											
1800-nu	-	4	-	1	-	1	-	1	1	1	9
totaal	2	6	1	4	-	3	-	2	1	2	21

B. Rubrieken

Universiteit van Amsterdam											
	1986		1987		1988		1989		1990		tot.
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
schilder-/teken-/prentkunst	18	7	17	11	11	10	20	8	12	9	123
beeldhouwkunst	2	4	1	0	1	0	2	0	0	1	11
bouwkunst/stedebouw	9	2	8	1	5	4	4	2	2	0	37
kunstnijverheid	1	0	2	1	0	0	0	1	1	0	6
film/foto	1	1	0	0	1	2	1	0	0	0	6
theorie + beschouwing	13	4	12	8	12	4	11	3	8	7	82
ikonografie/ikonologie	2	0	3	0	2	1	2	1	3	0	14
museologie/verzamelen	1	1	2	0	2	3	0	3	0	1	13
kunst(enaar) en samenleving	1	0	3	0	2	0	5	1	5	1	18
overigen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
totaal	48	19	48	21	36	24	45	19	31	19	310

Vrije Universiteit											
	1986		1987		1988		1989		1990		tot.
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
schilder-/teken-/prentkunst	16	10	8	7	12	13	7	4	17	14	108
beeldhouwkunst	0	1	1	0	2	2	1	0	0	1	8
bouwkunst/stedebouw	10	3	4	0	5	9	5	5	10	17	68
kunstnijverheid	1	4	4	0	4	1	4	1	2	4	25
film/foto	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
theorie + beschouwing	1	1	1	3	1	8	3	6	1	6	31
ikonografie/ikonologie	1	0	2	0	3	3	2	0	1	2	14
museologie/verzamelen	2	0	0	0	0	1	1	0	0	0	4
kunst(enaar) en samenleving	0	0	2	0	2	0	0	0	1	3	8
overigen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
totaal	31	19	22	10	29	37	23	16	32	47	266

Katholieke Universiteit Nijmegen

	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
schilder-/teken-/prentkunst	6	1	4	0	7	1	4	3	15	7	48
beeldhouwkunst	1	0	1	1	2	0	0	1	1	0	7
bouwkunst/stedebouw	6	11	2	1	6	4	4	3	0	4	41
kunstnijverheid	1	0	6	3	5	2	4	2	6	2	31
film/foto	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
theorie + beschouwing	2	0	2	0	1	2	4	4	4	3	22
ikonografie/ikonologie	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3
museologie/verzamelen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
kunst(enaar) en samenleving	1	0	0	0	1	0	0	0	0	3	5
overigen	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
totaal	19	12	15	5	22	9	16	14	27	19	158

Rijksuniversiteit Leiden

	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
schilder-/teken-/prentkunst	3	2	13	1	15	0	15	2	17	0	68
beeldhouwkunst	1	2	1	0	0	1	1	2	4	0	12
bouwkunst/stedebouw	6	2	10	4	12	3	3	1	1	4	46
kunstnijverheid	3	1	1	3	1	5	10	7	2	4	37
film/foto	10	2	13	4	12	5	5	1	4	9	65
theorie + beschouwing	6	2	4	3	3	4	6	1	10	4	43
ikonografie/ikonologie	1	0	0	2	4	0	4	2	2	4	19
museologie/verzamelen	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2
kunst(enaar) en samenleving	0	0	2	0	0	0	2	0	1	0	5
overigen	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	3
totaal	30	11	44	17	48	19	46	18	42	25	300

Rijksuniversiteit Utrecht

	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
schilder-/teken-/prentkunst	4	1	8	2	6	1	1	4	10	2	39
beeldhouwkunst	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	4
bouwkunst/stedebouw	1	1	1	3	5	4	4	2	2	7	30
kunstnijverheid	0	3	5	4	3	1	3	0	0	2	21
film/foto	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
theorie + beschouwing	2	4	3	3	1	2	3	1	0	2	21
ikonografie/iconologie	4	1	3	2	3	1	4	0	0	0	18
museologie/verzamelen	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	3
kunst(enaar) en samenleving	2	2	2	1	1	0	2	0	1	1	12
overigen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
totaal	14	13	22	16	19	10	18	7	13	16	148

Rijksuniversiteit Groningen

	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
schilder-/teken-/prentkunst	5	0	9	2	5	7	37	2	17	2	86
beeldhouwkunst	0	1	0	2	0	1	0	1	3	0	8
bouwkunst/stedebouw	20	9	7	18	14	24	15	18	28	8	161
kunstnijverheid	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
film/foto	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2
theorie + beschouwing	0	0	0	1	1	2	1	2	2	1	10
ikonografie/iconologie	1	0	2	0	0	1	2	0	4	1	11
museologie/verzamelen	0	0	0	1	1	0	2	2	1	2	9
kunst(enaar) en samenleving	0	0	2	2	6	4	6	5	3	4	32
overigen	1	3	3	1	2	0	0	1	2	0	13
totaal	27	13	23	30	29	39	63	31	60	18	333

Nederlands Interuniversitair Kunsthistorisch Instituut Florence											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
schilder-/teken-/prentkunst	1	1	5	-	7	-	4	5	5	4	28
beeldhouwkunst bouwkunst/stedebouw	2	-	2	-	1	-	3	-	-	-	8
theorie + beschouwing	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
kunst(enaar) en samenleving	-	-	1	-	1	-	-	1	2	-	5
totaal	3	1	9		9		7	2	7	4	42

Technische Universiteit Delft, Bouwkunde											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
bouwkunst/stedebouw	5	2	11	14	9	19	5	7	8	8	88
kunstnijverheid	-	-	1	3	-	3	-	-	-	-	7
theorie + beschouwing	-	-	-	2	4	2	-	-	-	-	8
totaal	5	2	12	19	13	24	5	7	8	8	103

Open Universiteit, Heerlen											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
schilder/teken/ prentkunst	1	2	-	-	-	-	-	1	1	1	6
bouwkunst/stedebouw	-	4	-	3	-	2	-	-	-	-	9
kunstnijverheid	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	2
theorie + beschouwing	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
museologie/verzamelen	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
kunst(enaar) en samenleving	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
totaal	2	6	1	4	-	3	-	2	1	2	21

C. Landen

Universiteit van Amsterdam											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
nederlands onderwerp	20	8	26	8	22	15	25	7	19	15	165
italiaans onderwerp	3	1	0	0	0	0	1	0	0	0	5
overige	25	10	22	13	14	9	19	12	12	3	139
	48	19	48	21	36	24	45	19	31	18	309
Vrije Universiteit											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
nederlands onderwerp	27	18	18	9	26	28	20	11	28	33	218
italiaans onderwerp	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	3
overige	2	1	4	1	2	9	2	5	4	13	43
	29	19	22	10	29	37	23	16	32	47	264
Katholieke Universiteit Nijmegen											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
nederlands onderwerp	10	12	10	4	11	2	10	9	20	11	99
italiaans onderwerp	4	0	1	0	4	2	4	2	7	2	26
overige	5	0	5	1	5	5	3	3	3	3	33
	19	12	16	5	20	9	17	14	30	16	158
Rijksuniversiteit Leiden											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
nederlands onderwerp	18	8	32	8	32	11	31	8	27	9	184
italiaans onderwerp	0	0	1	1	6	2	5	0	4	0	19
overige	12	3	11	8	10	6	10	10	11	16	97
	30	11	44	17	48	19	46	18	42	25	300
Rijksuniversiteit Utrecht											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
nederlands onderwerp	9	11	16	15	14	6	11	3	13	14	108
italiaans onderwerp	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	3
overige	5	2	6	0	3	4	7	4	0	2	33
	14	13	22	16	17	10	18	7	13	16	146
Rijksuniversiteit Groningen											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
nederlands onderwerp	19	6	14	18	21	19	20	12	32	6	167
italiaans onderwerp	2	0	5	1	6	7	33	2	14	1	71
overige	6	7	4	11	2	13	10	17	14	11	95
	27	13	23	30	29	39	63	31	60	18	333

Nederlands Interuniversitair Kunsthistorisch Instituut Florence											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
nederlands onderwerp	1	1	3		3				1	2	11
italiaans onderwerp	2		6		6		6	2	5	2	29
overige							1		1		2
	3	1	9		9		7	2	7	4	42

Technische Universiteit Delft, Bouwkunde											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
nederlands onderwerp	1	1	8	6	3	5		2	1	1	28
italiaans onderwerp				2	1						3
overige	4	1	4	11	9	19	5	5	7	7	72
	5	2	12	19	13	24	5	7	8	8	103

Open Universiteit, Heerlen											
	1986		1987		1988		1989		1990		
	w	v	w	v	w	v	w	v	w	v	
nederlands onderwerp	-	3	-	3	-	-	-	2	1	1	10
italiaans onderwerp	2	-	1	-	-	-	-	-	-	1	4
overige	-	3	-	1	-	3	-	-	-	-	7
	2	6	1	4	-	3	-	2	1	2	21

D. Taal

Universiteit van Amsterdam											
1986		1987		1988		1989		1990			
w	v	w	v	w	v	w	v	w	v		
nederlands	43	18	33	16	23	22	32	17	22	18	244
buitenlands	5	1	15	5	13	2	13	2	9	0	65
	48	19	48	21	36	24	45	19	31	18	309
Vrije Universiteit											
1986		1987		1988		1989		1990			
w	v	w	v	w	v	w	v	w	v		
nederlands	22	15	19	8	20	32	16	13	20	42	207
buitenlands	7	4	3	2	9	5	7	3	12	5	57
	29	19	22	10	29	37	23	16	32	47	264
Katholieke Universiteit Nijmegen											
1986		1987		1988		1989		1990			
w	v	w	v	w	v	w	v	w	v		
nederlands	12	12	14	5	12	7	12	11	21	14	120
buitenlands	7	0	2	0	8	2	5	3	9	2	38
	19	12	16	5	20	9	17	14	30	16	158
Rijksuniversiteit Leiden											
1986		1987		1988		1989		1990			
w	v	w	v	w	v	w	v	w	v		
nederlands	24	9	34	15	33	15	29	18	31	20	228
buitenlands	6	2	10	2	15	4	17	0	11	5	72
	30	11	44	17	48	19	46	18	42	25	300
Rijksuniversiteit Utrecht											
1986		1987		1988		1989		1990			
w	v	w	v	w	v	w	v	w	v		
nederlands	9	10	15	13	11	7	15	4	9	15	110
buitenlands	5	3	7	3	6	3	3	3	4	1	38
	14	13	22	16	19	10	18	7	13	16	148
Rijksuniversiteit Groningen											
1986		1987		1988		1989		1990			
w	v	w	v	w	v	w	v	w	v		
nederlands	19	11	13	25	24	36	29	27	41	16	241
buitenlands	8	2	10	5	5	3	34	4	19	2	92
	27	13	23	30	29	39	63	31	60	18	333
Nederlands Interuniversitair Kunsthistorisch Instituut Florence											
1986		1987		1988		1989		1990			
w	v	w	v	w	v	w	v	w	v		
nederlands	1	1	2				2	1		4	11
buitenlands	2		7		9		5	1	7		31
	3	1	9		9		7	2	7	4	42
Technische Universiteit Delft, Bouwkunde											
1986		1987		1988		1989		1990			
w	v	w	v	w	v	w	v	w	v		
nederlands	2	1	7	14	7	15		3		1	50
buitenlands	3	1	5	5	6	9	5	4	8	7	53
	5	2	12	19	13	24	5	7	8	8	103
Open Universiteit Heerlen											
1986		1987		1988		1989		1990			
w	v	w	v	w	v	w	v	w	v		
nederlands	-	6	1	4	-	1	-	1	1	2	16
buitenlands	2	-	-	-	-	2	-	1	-	-	5
	2	6	1	4	-	3	-	2	1	2	21

Bijlage 3

Overzicht gesprekken commissie

De Verkenningcommissie vergaderde zes maal plenair. Afzonderlijke gesprekken werden gevoerd met:

28 januari	Koninklijke Academie van Wetenschappen
21 februari	Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen (installatie commissie)
26 februari	Hooglerarenconvent
7 april	Vrije Universiteit Amsterdam
8 april	Rijksuniversiteit Leiden
	Universiteit van Amsterdam
9 april	Katholieke Universiteit Nijmegen
10 april	Erasmus Universiteit
	Rijksuniversiteit Utrecht
8 januari	Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie
19 mei	Hooglerarenconvent
21 mei	Rijksmuseum Amsterdam
22 mei	Rijksuniversiteit Groningen
7 september	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
11 september	Overlegcommissie Verkenningen
29 september	European Science Foundation
8 oktober	Museum Boymans-van Beuningen
9 oktober	Hooglerarenconvent
	Sectie kunstmusea Nederlandse Museumvereniging
11 oktober	Overleg met buitenlandse leden
19 oktober	Technische Universiteit Delft
20 oktober	Stichting Kunsthistorisch Onderzoek
23 oktober	Open Universiteit Heerlen
13 november	Stichting Postdoctoraal Kunsthistorisch Onderzoek

Bijlage 4

De mogelijke toepassing van bibliometrische methodes op het gebied van de kunstgeschiedenis: een kleine haalbaarheidsstudie 1)

Doel van deze haalbaarheidsstudie is na te gaan in welke mate on-line databestanden (zoals de Arts & Humanities Citation Index) een bijdrage kunnen leveren aan het werk van de Verkenningcommissie voor de Kunstgeschiedenis, met name waar het produktiviteit en impact van Nederlandse wetenschapsbeoefenaars betreft, alsmede de tracering van internationale samenwerkingsverbanden zoals blijkt uit gezamenlijke publikaties. Tevens wordt onderzocht in hoeverre de bestanden geschikt zijn voor het maken van internationale vergelijkingen. Daartoe wordt geïnventariseerd welke relevante bestanden voorhanden en toegankelijk zijn, of gegevens zodanig zijn opgeslagen dat relevante analyses kunnen worden verricht, en, indien achterhaalbaar, hoeveel Nederlandse publikaties opgenomen zijn.

1. RILA

Het kunsthistorische 'Repertoire International de la Littérature de l'Art' (RILA) publikatiebestand is on-line toegankelijk via de host DIALOG, onder de naam 'Art Literature International'. Voor het construeren van bibliometrische indicatoren is het bestand beperkt bruikbaar. Het bestand bevat geen apart veld voor auteursadressen, zodat Nederlandse publikaties niet goed traceerbaar zijn. Wel is het adres (althans, de stad van de uitgever van de publikatie opgenomen. Nederland huisvest echter enkele belangrijke internationale uitgevers (zoals Elsevier), waardoor buitenlandse publikaties kunnen voorkomen onder een Nederlands uitgeversadres. Gezien ook andere vergelijkbare foutenbronnen lijkt het uitgeversadres geen goede basis om bijvoorbeeld de produktie van Nederlandse artikelen te schatten. Wel kan, in combinatie met het taalveld, een indicatie worden verkregen van Nederlandstalige bij een uitgever met een Nederlands adres verschenen artikelen. Zelfs dan kunnen ook Belgische artikelen worden meegenomen. Het bestand is niet geschikt voor het maken van internationale vergelijkingen of voor het traceren van internationale samenwerking.

Publikaties kunnen verder getraceerd worden via de velden voor auteursnamen en tijdschrifttitel.

De enige vorm van receptie van werk die via RILA kan worden nagegaan is die in (boek)besprekingen (er is een 'reviewer name' veld, waarin ook de naam van het tijd-

schrift apart doorzoekbaar is, evenals het jaar waarin de bespreking heeft plaatsgevonden).

2. *Artbibliographies Modern*

Dit bestand heeft een vergelijkbare opzet (en problematiek) als de RILA, maar richt zich vooral op de 19e en 20e eeuw. Dekking van architectuur hield op vanaf volume 19 (1988). Het bestand heeft een vergelijkbare omvang als de RILA (ruim 100.000 records vanaf 1974) en breidt jaarlijks met ongeveer 12.000 records uit (RILA met ongeveer 9000). Het bestand is on-line toegankelijk via DIALOG.

3. *De Arts & Humanities Citation Index (A&HCI)*

De Arts & Humanities Citation Index (A&HCI) is on-line toegankelijk via de host DIALOG. De A&HCI bevat een auteursadresveld waarin meer dan één adres opgenomen kan zijn, zodat in principe internationale samenwerking kan worden getraceerd. Tevens bevat het een 'land van auteurs' veld, waarin de landnamen goed maar niet perfect zijn gestandaardiseerd. Een praktisch probleem is echter dat bijna 60% van de publikaties van de A&HCI geen adres bevat. De dekking van adressen stijgt wanneer alleen de meest gangbare wetenschappelijke (tijdschrift)publikaties, namelijk artikelen, 'letters', 'notes' en 'reviews' (geen boekbesprekingen) worden bekeken: daarvan heeft gemiddeld bijna 52% een adres. Ten einde populair-wetenschappelijke publikaties en niet-inhoudelijk wetenschappelijk werk te vermijden, kunnen alleen die publikaties worden meegenomen die referenties naar literatuur bevatten. In dat geval stijgt de dekking van adressen naar 57%. Voor de periode 1980-1989 is gekeken wat deze cijfers voor kunstgeschiedenis zijn. Daartoe werden de tijdschriften die in de A&HCI ofwel onder 'history of art' ofwel onder 'architecture' ingedeeld zijn, gecombineerd. Deze combinatie wordt verder met 'kunstgeschiedenis' aangeduid. Wederom werden slechts de vier voornoemde categorieën artikelen meegenomen, althans voorzover deze referenties bevatten. Voor kunstgeschiedenis bleek slechts 26,5% van deze artikelen voorzien te zijn van een adres. In totaal werden 84 artikelen met een Nederlands adres gevonden, hetgeen ongeveer 5% is van alle Nederlandse artikelen in de A&HCI. Het werkelijke aantal kan hoger

liggen, daar in deze gegevens artikelen in tijdschriften die ook in een andere A&HCI categorie voorkomen, slechts voor 0,5 zijn meegeteld.

Indien de adresloze artikelen worden inbegrepen bij het wereldtotaal, vertegenwoordigen Nederlandse artikelen 0,23% van de wereldproductie op het gebied van kunstgeschiedenis in de A&HCI, of, indien alleen artikelen met adres worden meegenomen, ongeveer 0,9% van de wereldproductie. Mogelijk is dit echter een onderschatting, want Nederlandstalige artikelen zijn in het algemeen in de A&HCI beduidend onder het gemiddelde van een adres voorzien. Overigens is het Nederlandse aandeel van 0,9% vrijwel gelijk aan het gemiddelde Nederlandse aandeel in de hele A&HCI (0,96%) indien gecorrigeerd wordt voor de afwezigheid van een adres.

Een meer uitgebreide analyse dan hier mogelijk is, is vereist om tot een verantwoorde interpretatie van genoemde getallen en percentages te komen. Daarvoor vormen ongepubliceerde CWTS-data uit een internationaal vergelijkende studie van productie in de A&HCI een goede uitgangsbasis (Noyons & Nederhof, 1990), al dan niet na updating.

Citatie-analyse

Ten einde de mogelijkheden en de zinvolheid van citatie-analyse na te gaan, is de impact van 20 Nederlandse hoogleraren in de kunstgeschiedenis en de architectuur nagegaan. De steekproef betreft citaties zoals die door de A&HCI in de periode juli 1990 - juni 1991 zijn geregistreerd. Deze registratie betreft alleen citaties die worden gegeven in door de A&HCI gedekte brontijdschriften, zoals onder andere de Nederlandse tijdschriften *Oud Holland* en *Simiolus*. Wel dekt de A&HCI alle referenties die in brontijdschriften zijn opgenomen, ongeacht medium of soort. Citaties naar boeken, hoofdstukken, artikelen in andere dan brontijdschriften, bijdragen aan proceedings en ook ongepubliceerd werk kunnen derhalve worden nagegaan.

In genoemde periode werden 14 hoogleraren in totaal 36 maal geciteerd, terwijl 6 hoogleraren niet werden geciteerd. De meest geciteerde hoogleraar werd vijf maal aangehaald. Van de 36 citaties zijn zes van boek-

besprekingen afkomstig. Tabel 1 geeft de verdeling van de citaties over de tijd.

Gezien de vaak veronderstelde lange levensduur en trage diffusiesnelheid van wetenschappelijk werk in de alfawetenschappen, is het opvallend dat ouder werk relatief weinig wordt aangehaald. Slechts twaalf van de 27 citaties afkomstig uit artikelen betreffen werk van 1981 of ouder, terwijl de meerderheid van de citaties (N=15) gericht is op werk van de laatste tien jaar. Acht van de 15 citaties hebben zelfs betrekking op de laatste vijf jaar.

De geciteerde publikaties in boekbesprekingen betreffen ofwel recent verschenen boeken (waarschijnlijk de besproken boeken), dan wel veel ouder werk (waarschijnlijk relevant werk op het terrein van het besproken boek).

Het betrekkelijk geringe aantal gevonden citaties hoeft niet te betekenen dat het werk van Nederlandse kunsthistorici een lage impact heeft. Het is zelfs mogelijk dat de impact van het Nederlandse werk hoog is vergeleken met de impact van buitenlandse kunsthistorici, omdat de absolute hoogte van de impact wordt bepaald door factoren zoals het aantal tijdschriften met referenties dat wordt bestreken door de A&HCI, maar ook specifieke gebiedskenmerken.

Over de zinvolheid van een eventuele citatie-analyse kan het volgende worden gesteld. Indien de aantallen citaties een ruwe indicatie geven van de mate waarin de academisch bedreven kunstgeschiedenis in Nederland wordt geciteerd, dan lijkt het slechts op hoog geaggregeerd niveau mogelijk om significant van nul verschillende resultaten te verkrijgen, ook als met een flinke marge van onzekerheid rekening wordt gehouden.

De aantallen citaties worden namelijk klein indien citaties naar publikaties alleen in de eerste vijf jaar na verschijnen worden meegeteld en als voor de berekening van bepaalde internationale indicatoren alleen citaties naar tijdschriftartikelen meetellen.

In Tabel 1 zijn slechts acht citaties (boekbesprekingen daargelaten) 5 jaar oud, waarvan slechts een deel artikelen in A&HCI brontijdschriften betreft. Deze laatste

Tabel 1 Verdeling van citaties over tijd

Bron citatie	Periode								
	z.d. ²	<71	<76	<81	<86	86	87	88	89
Artikelen e.d.	3	4	2	6	7	2	3	3	0
Boekbespreking	1	1	0	0	0	0	1	1	2

kunnen worden gebruikt om een internationale standaard te verkrijgen door het aantal citaties naar een Nederlands artikel te vergelijken met het gemiddelde aantal dat alle (ook niet-Nederlandse) artikelen in hetzelfde tijdschrift behalen. In deze beschouwing is verdisconteerd dat het aantal citaties zal toenemen doordat ook het werk van universitaire (hoofd)docenten wordt betrokken in de analyse en tevens doordat van alle publikaties citaties voor vijf jaar zullen worden gevolgd (in Tabel 1 wordt dit nu slechts volledig voor publikaties uit 1986 gedaan, publikaties uit bijvoorbeeld 1988 missen een deel van het citatiejaar 1990, evenals 1991 en 1992).

Voor de Nederlandse kunstgeschiedenis als geheel kan een citatie-analyse zinvolle uitkomsten opleveren, op het niveau van de gemiddelde vakgroep lijkt dit door de kleine aantallen twijfelachtig. Wel kunnen vakgroepen die veel en weinig bijdragen aan het resultaat van Nederland als geheel worden onderscheiden.

Alternatieve citatiebronnen

Het is in principe mogelijk om een citatie-analyse te verrichten waarbij niet de A&HCI, maar alternatieve bronnen, zoals catalogi van tentoonstellingen, tijdschriften of (hand)boeken als bron van referenties dienen. Een belangrijk praktisch probleem is dat dergelijke analyses handmatig zullen moeten worden verricht, hetgeen meestal zeer arbeidsintensief en tijdrovend is. Verder zal het niet eenvoudig zijn op verantwoorde wijze een afbakening van bronnenmateriaal te maken. Daarnaast kunnen zich validiteitsproblemen voordoen: niet voor alle kunsthistorische onderwerpen zullen geregeld in statistisch voldoende mate wetenschappelijk verantwoorde tentoonstellingscatalogi (of handboeken) verschijnen. Het zou niettemin de moeite waard kunnen zijn om na te gaan in hoeverre resultaten verkregen via alternatieve citatiebronnen overeenkomen met resultaten van een citatie-analyse via de A&HCI.

4. Aanbevelingen

Aanbevolen wordt, op het niveau van de Nederlandse kunstgeschiedenis een citatie-analyse te verrichten, bijvoorbeeld voor publikaties uit de periode 1980-1989 (indien citaties gedurende de eerste vijf jaar na verschijnen worden gevolgd, dan worden de publicatiejaren 1980-1987 bestreken).

Een punt van overweging is, om de Nederlandse productiecijfers in de A&HCI voor de periode 1980-1989/1991 te vergelijken met die van andere landen.

Er zijn data voor West-Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Zwitserland, België, Zweden, Canada, de VS, Japan en de landengroepen West-Europa, Scandinavië, Oost-Europa, Latijns-Amerika, Zuid- en Zuidoost-Azië, Afrika en het Midden-Oosten, en Noord-Amerika.

¹ Dit haalbaarheidsonderzoek is gedaan op verzoek van de verkeningscommissie door het Centre for Science and Technology Studies van de Rijksuniversiteit te Leiden.

² z.d. staat voor: zonder datum.

Bijlage 5

Instellingsbesluit voor de Verkenningcommissie voor de Kunstgeschiedenis

De minister van Onderwijs en Wetenschappen, kenmerk WB91079733, Zoetermeer, 5 december 1991.

Overwegende:

a) dat bij de huidige politieke internationale ontwikkelingen sprake is van sociale en culturele verschuivingen die gepaard gaan met vraagstukken rond culturele identiteit en dat daarbij de betekenis van de historische dimensie extra aandacht verdient;

b) dat door de KNAW en de RAWB respectievelijk AWT in diverse rapporten (het rapport over de Geesteswetenschappen 'Tegen de Stroom' en de rapporten van de RAWB 'Missiepatroon van niet universitaire onderzoeksinstituten' (1988) en 'De Toekomst van de Geesteswetenschappen in Nederland' (1990)) is gewezen op de noodzaak te zorgen voor een kwalitatief goed en kwantitatief voldoende kennispotentieel, en hier wat betreft de sector cultuur/cultureel erfgoed extra aandacht aan besteed dient te worden, en dat de RAWB hiertoe expliciet aanbeveelt een Verkenning in de kunstensector uit te voeren;

c) dat ontwikkelingen in de organisatie en financiering van de wetenschappelijke infrastructuur (onderzoekscholen, bekostiging, internationalisering, etc.) een nader onderzoek naar de specifieke kenmerken van het vak kunstgeschiedenis van belang maken;

Besluit:

artikel 1

Er is een Verkenningcommissie voor de kunstgeschiedenis, hierna te noemen de commissie.

artikel 2

1. De commissie maakt een beschrijving van het kunsthistorisch onderzoek in Nederland en let daarbij op:

- a. de functie ten aanzien van het nationale cultureel erfgoed in verhouding tot de aandacht voor de buitenlandse cultuur;
- b. de (internationale) profilering van (de resultaten van) het wetenschappelijk onderzoek binnen en buiten de wetenschappelijke wereld;
- c. de wetenschapsintrinsieke factoren en diverse externe invloeden die bepalend zijn (geweest) op de ontwikkeling van het kunsthistorisch onderzoek in Nederland.

2. De commissie traceert en analyseert internationale (culturele en wetenschappelijke) ontwikkelingen die relevant zijn voor het kunsthistorisch onderzoek in Nederland;

De commissie besteedt daarbij ook aandacht aan de ontwikkelingen in andere disciplines die voor het kunsthistorisch onderzoek van belang kunnen zijn.

3. De commissie formuleert aanbevelingen ten aanzien van de gewenste inhoudelijke ontwikkeling en omvang van het Kunsthistorische onderzoek voor de komende 10 à 15 jaar in ons land en tracht de daarvoor noodzakelijke voorwaarden aan te geven.

Daarbij besteedt de commissie afzonderlijk aandacht aan de twee volgende aspecten:

- a. de wetenschappelijke infrastructuur (geldstromen, diversiteit van onderzoeksinstellingen, zwaartepunten, etc.);
- b. de bredere inbedding van het onderzoek (musea, bibliotheken, archieven, collecties, publieke belangstelling).

De commissie brengt een tussenrapportage uit in mei 1992 met het oog op het Strategisch Beleidsdocument Verkenningen, en brengt haar eindrapport uiterlijk in november 1992 uit aan de minister van Onderwijs en Wetenschappen.

artikel 3

1. De commissie bepaalt haar eigen werkwijze met inachtneming van het bepaalde in het derde lid.
2. De commissie kan overleg plegen met en advies vragen aan derden, binnen de ruimte die de begroting haar toestaat.
3. Het beheer van de stukken van de commissie geschiedt met inachtneming van ter zake geleden bepalingen van het Besluit algemene secretariële aangelegenheden rijksadministratie (Stb. 1980, nr. 182) overeenkomstig de bij het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen geldende regels. Na de opheffing van de commissie wordt het archief overgedragen aan de onderafdeling centrale archiefbewaarplaats van evengevoerd ministerie.

artikel 4

1. De commissie bestaat uit drie leden en onder wie de voorzitter.
2. Tot leden van de commissie worden benoemd: Prof.dr. B.W. Meijer (voorzitter), Prof.dr. P.W.M. de

Meijer, dr. R.E.O. Ekkart.

3. De commissie wordt in haar werkzaamheden bijgestaan door een forum van drie buitenlandse deskundigen, aan te wijzen door de commissie.

artikel 5

De commissie heeft een eigen secretariaat.

artikel 6

1. De kosten van de commissie komen, voor zover vooraf goedgekeurd, voor rekening van de minister.
2. Onder deze kosten worden in ieder geval verstaan:
 - a. kosten voor vergaderingen en materiële ondersteuning;
 - b. een vergoeding voor de voorzitter en overige leden voor te maken reis- en verblijfkosten;
 - c. de kosten verbonden aan het secretariaat;
 - d. de kosten van publikatie van het eindrapport.

artikel 7

Deze regeling treedt in werking per 1 januari 1992.
De commissie is ingesteld voor de duur van 1 jaar.

artikel 8

Deze beschikking wordt bekend gemaakt in het officiële publikatieblad van het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen alsmede in de Nederlandse Staatscourant en in afschrift gezonden aan de Algemene Rekenkamer.

Afschrift zal gezonden worden aan:

- voorzitter en leden van de commissie
- voorzitters van de colleges van Bestuur van de instellingen voor wetenschappelijk onderwijs
- de president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
- de voorzitter van de Adviesraad voor Wetenschap en Technologie
- de voorzitter van het bestuur van de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
- de voorzitter van de Adviesraad Hoger Onderwijs
- de voorzitter van de Vereniging van samenwerkende Nederlandse Universiteiten
- de voorzitter van de Onderwijsraad
- de president van de algemene Rekenkamer

dr.ir. J.M.M. Ritzen

Toelichting bij beschikking Instelling Verkenningcommissie Kunstgeschiedenis

1. Kunstgeschiedenis:

a. Kunstgeschiedenis: een algemene karakteristiek.

Kunstgeschiedenis is de geschiedschrijving van de beeldende kunst, alsmede van architectuur, stedenbouw en kunstnijverheid/design. Als historische discipline probeert zij de 'historische veranderingen van bepaalde kunstvormen' te beschrijven en interpreteren, waar bij op uiteenlopende wijzen gebruik gemaakt kan worden van inzichten en methoden van andere wetenschapsgebieden (de historische bijvoorbeeld, waar de kunstgeschiedenis deel van uitmaakt, de natuurwetenschappen, maar ook de ruimtelijke wetenschappen, de informatica).

In het recente verleden is herhaaldelijk geprobeerd om de kunstgeschiedenis onder één noemer te brengen met andere disciplines: namelijk die van algemene kunstwetenschappen, analoog aan bijvoorbeeld het vak algemene literatuurwetenschap, waarbij in dit geval gedacht wordt aan het samengaan met bijvoorbeeld muziek- en theaterwetenschappen. Anderzijds is er een tijd lang ook gespeeld met de gedachte, het begrip kunst te vervangen door een neutraler begrip als visuele communicatie, waardoor de kunstgeschiedenis een plaats zou kunnen krijgen binnen disciplines als massacommunicatie of zelfs cultuursociologie. Het is van belang om te onderstrepen dat de kunstgeschiedenis een historische discipline is; dat zij zich bezighoudt met de geschiedschrijving van artefacten of dit nu schilderijen, beelden, gebouwen of voorwerpen van kunstnijverheid zijn.

Zij bestudeert deze niet alleen als objecten of voorwerpen van materiële cultuur met een specifieke sociale en economische geschiedenis, maar probeert daarvan ook de functionele en intellectuele context te begrijpen, waarbij onder andere gebruik gemaakt wordt van technisch (materiële aspecten), stilistisch, iconografisch en iconologisch onderzoek. De kunstgeschiedenis kenmerkt zich dus door een historische interesse, specifiek gericht op artefacten, en deze combinatie vormt al zeer lang de basis van een eigen wetenschapstraditie. De kunstgeschiedenis in Nederland kent een lange traditie van internationaal hoogstaand onderwijs en onderzoek. Het feit dat juist deze traditie in Nederland bestaat is voor een belangrijk deel het gevolg van de essentiële bijdrage die de Nederlanden op het gebied van de beeldende kunst hebben geleverd aan de

Europese cultuur, en van de aanwezigheid van ook internationaal als uiterst waardevol erkende voorwerpen op het gebied van beeldende kunst, architectuur en kunstnijverheid.

Een van de taken van een Verkenning Kunstgeschiedenis is het in kaart brengen van de Nederlandse kunstgeschiedenis in internationaal perspectief, waarbij de inhoudelijke ontwikkelingen het uitgangspunt vormen, maar ook organisatorische, infrastructuurle en financiële aspecten aan bod zullen moeten komen. Gepoogd zal worden deze ontwikkelingen in hun context te bezien en te beschrijven met het oog op de komende tien jaar.

b. Kunsthistorisch onderzoek, maatschappij en verkenning

De maatschappelijke uitdaging aan het vak is op dit moment bijzonder groot en neemt nog steeds toe. Was tot aan de zestiger jaren kennis van de geschiedenis van de beeldende kunst en architectuur iets dat beperkt bleef tot een kleine kring van bevoorrechten, de 'elite' zoals kunsthistorici dat noemen, sinds kort maken kunst, architectuur en kunstnijverheid gewoon deel uit van de massacultuur. De musea zijn in de ware zin van het woord warenhuizen van kunst geworden, in toenemende mate middelpunt van massale kunstbeleving.

Ook de media (kranten, t.v., radio) hebben kunst als 'item' ontdekt en, tenslotte, de weerslag van deze groeiende belangstelling voor allerlei manifestaties en uitingen van beeldende kunst en architectuur vinden we terug in de nog steeds groeiende aantallen eerstejaars die zich inschrijven aan de universiteiten. Ook de toenemende internationalisering heeft de aandacht op het eigen culturele erfgoed, waaronder de vele kunstobjecten vergroot. (Zie bijvoorbeeld de beleidsnotitie 'Deltaplan voor de Cultuur' van WVC.)

Een van de achtergronden om een project Verkenningen te beginnen is, dat de kunsthistorici, zowel binnen de musea als universiteiten, zich realiseren dat deze gewijzigde maatschappelijke omstandigheden een aantal nieuwe uitdagingen stellen aan kunsthistorisch onderzoek (en onderzoeksgebonden onderwijs) maar dat zij tevens een aanslag kunnen betekenen op de aanwezige ruimte voor fundamenteel onderzoek en theorievorming.

De uitdagingen van het kunsthistorisch onderzoek hangen dus met deze maatschappelijke situatie samen, maar zijn daar niet geheel van afhankelijk.

Kunsthistorisch onderzoek is niet enkel gebonden of

toegepast, al zou men kunnen zeggen dat in de naaste toekomst dat in toenemende mate het geval zal zijn: de maatschappelijke vraag naar nieuwe inzichten, nieuwe samenhangen, betekenisgeving, zou niet alleen het kunsthistorisch onderzoek wel eens fors onder druk kunnen zetten, maar kan ook, dankzij de massale belangstelling voor museale presentatie en voor monumenten een forse aanslag gaan doen op het conserveren, restaureren, beschermen, etc. Bovendien kan de toenemende vraag naar meer informatie, naar publicaties, visuele overdracht, etc., leiden tot meer activiteiten van wellicht populair-wetenschappelijke aard die evenwel, willen deze van kwalitatief aanvaardbaar gehalte zijn, gebaseerd moeten zijn op een brede stroom van fundamenteel wetenschappelijk onderzoek. Al met al zijn er dus een aantal redenen om vragen te stellen over de huidige en de toekomstige positie van het Nederlands kunsthistorisch onderzoek.

Verkenningen zou meer helderheid kunnen verschaffen over een aantal kwesties:

- 1) Bepalen van de wenselijkheid van al dan niet grotere afstemming van het kunsthistorisch onderwijs en onderzoek op de maatschappelijke vraag zoals die tot uitdrukking komt in tendensen en ontwikkelingen zowel binnen de musea als binnen de media.
- 2) Het opsporen van trends en richtingen, en van de sterke en zwakke kanten van het bestaande kunsthistorisch onderzoek in Nederland.
- 3) Het aangeven van visies en suggesties voor beleidslijnen voor het kunsthistorisch onderzoek voor de komende 10 jaar, die een kader zouden moeten bieden voor de voortschrijdende specialisering van het vak en daarvoor de organisatorische, bestuurlijke en financiële aspecten bieden.

2. Waarom is het wenselijk om het wellicht wat zware instrument van het project Verkenningen in te zetten voor de Kunstgeschiedenis?

a. Eén argument voor een wat gerichtere bestandsopname van de kunstgeschiedenis houdt verband met de internationale positie van de Nederlandse kunstgeschiedenis. Niet zozeer vanuit de vraagstelling: verliezen we terrein (bijv. op gebied van bestudering van Nederlandse kunst en architectuur) als wel vanuit de noodzaak aan te geven aan welke gebieden extra aandacht dient te worden geschonken, wil Nederland internationaal (blijven) meedoen.

b. Een ander argument is gebaseerd op de volgende overweging. Vanuit de verschillende ministeries,

VROM en vooral ook WVC, worden in toenemende mate nota's en beleidsstukken geschreven met plannen, opties en keuzes m.b.t. de beeldende kunsten, architectuur en kunstnijverheid in Nederland ('Architectuurnota', 'Deltaplan voor de Cultuur', etc.). Er komen nieuwe instellingen: musea, instituten, die in steeds sterkere mate de groeiende maatschappelijke betekenis van kunst in de meest brede zin van het woord illustreren. Hetzelfde geldt voor de media: dag-, weekbladen, radio, televisie.

De Nederlandse kunsthistorici constateren een dreigende breuk tussen enerzijds de veranderde maatschappelijke context van kunst, architectuur en kunstnijverheid en anderzijds de wijze waarop het kunsthistorisch onderwijs en onderzoek in Nederland is geregeld en georganiseerd. Daardoor blijft de inhoudelijke bijdrage van het vak aan de maatschappelijke herwaardering van tal van facetten van de kunst, enigszins achter. Zij denken dat daar een aantal oorzaken voor zijn aan te wijzen die grotendeels te maken hebben met de institutionele kaders waarin in Nederland de kunstgeschiedenis wordt beoefend (universiteiten, musea, bijzondere instituten). Verkenningen zou haarscherp bij de bestaande infrastructuur op het gebied van onderwijs, onderzoek en (museale) presentatie in beeld moeten brengen en met voorstellen voor eventuele bijstelling moeten komen.

3. De kunsthistorische regio

Om een plan met dergelijke doelstellingen te kunnen uitvoeren, moet een kaart worden gemaakt van de kunsthistorische geografie van Nederland. Het gaat om het in beeld brengen van de wijze waarop de kunstgeschiedenis in Nederland zowel inhoudelijk als organisatorisch in elkaar steekt, zowel binnen de universiteiten als in instellingen van nationaal en lokaal kunstbeleid (WVC, e.a.). Welke instellingen/instituten daaromheen cirkelen (Rijksdienst Monumentenzorg (RDMZ), Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD), Nederlands Instituut Rome (NIR), Nederlands Interuniversitair Kunsthistorische Instituut Florence (NIKIF), etc.). Twee vragen lijken vooralsnog voorop te staan:

- Welke functies dienen de Faculteiten te vervullen voor kunsthistorisch onderzoek? (Hoe reëel is de vrees voor een gradueel verdwijnen van de kunsthistorische identiteit op het gebied van onderzoek en onderwijs, gezien de groeiende tendens binnen Letterenfaculteiten om kunstgeschiedenis te laten

opgaan in het groter geheel van de zog. cultuurwetenschappen?).

- Voor de musea geldt: in hoeverre laat het nationale en lokale kunst- en cultuurbeleid ruimte voor bijv. specifiek onderzoek voor experimenten op het vlak van presentatie, beeldverwerking, conserveren, etc.? Hetzelfde geldt voor de kunsthistorische afdelingen van de RDMZ, voor het functioneren van RKD, Instituten in Florence en Rome. Aandacht dient ook te worden besteed aan de Sectie Kunst- en architectuurgeschiedenis van de Technische Universiteit Delft (TUD) en van de Technische Universiteit Eindhoven (TUE). Tenslotte: bij deze inventarisatie zou met name ook gekeken moeten worden naar de verhouding tussen universitaire (onderzoek-)opleiding en museale (onderzoek-)praktijk. In het algemeen bestaat de indruk dat op de diverse bestuurlijke niveaus te weinig kennis bestaat van wat plaats vindt binnen het kunsthistorisch onderzoek, zowel binnen de universiteiten als de musea.

4. Een afgeleide van de geografische verkenning is het taxeren van de bestaande infrastructuur.

a. Beschikken Nederlandse kunsthistorici over een adequate infrastructuur, in de zin van overleg-organen, verenigingen, tijdschriften, uitwisselingsprogramma's, etc. Zo ja, hoe wordt die gebruikt? Onder 'infrastructuur' zouden we ook willen begrijpen het al dan niet kunnen beschikken over centrale voorzieningen op het gebied van bibliotheken, beeldcollecties van wetenschappelijk niveau.

b. In hoeverre is de infrastructuur gekoppeld aan internationaal georiënteerde netwerken?

Bijlage 6

De OCV-aanpak voor verkenningen

De Verkenningscommissie voor de kunstgeschiedenis had haar eerste gedachten al ruim op papier gezet vóórdat de Overlegcommissie Verkenningen in oktober 1992 haar eerste rapport *Kompas en kijker; kader voor verkenningen van wetenschap en technologie* het licht liet zien. Overleg met de OCV toonde dat haar ideeën buitengewoon interessant zijn om structuur te brengen in het wetenschapsbeleid. Zij onderscheidt het onderzoek gericht op:

draagvlak	opleiding en vorming, met inbegrip van de opleiding van nieuwe generaties wetenschappelijk onderzoekers
kernactiviteiten	het goed functioneren van de afzonderlijke profit- en non-profitsectoren
maatschappijvraagstukken	sectordoorsnijdende vraagstukken die de kwaliteit van de samenleving als geheel raken.

Toepassing van deze begrippen voor de kunstgeschiedenis leidt tot de navolgende matrix:

	Huidige situatie	Trends
draagvlak	21 leerstoelen (excl. Delft, Eindhoven en Heerlen) 2600 studenten (excl. idem) 29 AIO's	internationalisering
kernactiviteiten	musea monumentenzorg RKD uitgeverijen media	meer aandacht voor milieu en gebouwde omgeving toename vrije tijd
maatschappijvraagstukken	nation. identiteit europese integratie	identiteitsvragen belangrijker door europeanisering en mondialisering

Een nadere uitwerking van het door de OCV gehanteerde vraag-aanbod principe wordt gegeven in 2.1.2. Aan het uitwerken van verschillende toekomstscenario's, een ander principe van de OCV, is de Verkenningscommissie niet toegekomen.

Lijst van afkortingen

AIO	Assistent in opleiding
AWT	Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid
KNAW	Koninklijke Academie van Wetenschappen
NAI	Nederlands Architectuur Instituut
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
RDMZ	Rijksdienst voor de Monumentenzorg
RKD	Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie
OCV	Overlegcommissie Verkenningen
OIO	Onderzoeker in opleiding
SKO	Stichting voor Postdoctoraal Kunsthistorisch Onderzoek
VF	Voorwaardelijke Financiering
VROM	Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu
WVC	Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

Fotoverantwoording:

Omslag: Rob Scholte, *Museumstuk* (1991),
foto: Rijksdienst Beeldende Kunst

p. 8: Jacques Villon, *Le chef d'oeuvre*, 1905

p. 12: Thomas Couture, *De Realist*, 1865,
foto: Van Gogh Museum

p. 31 + 32: monstrans vóór en na restauratie,
foto: Rijksdienst Beeldende Kunst

p. 38: proefmodel voor de restauratie (1967-1971) van
de geveltop van het Bartolottihuis, Herengracht 170-
172, foto: Topografische Atlas van de Gemeentelijke
Archiefdienst Amsterdam

p. 44: Hieronymus Bosch, *Het Paradijs*, Palazzo
Ducale, Venetië

p. 56: de tentoonstelling 'De Wereld binnen
Handbereik' in het Amsterdams Historisch Museum,
26/6-11/10-1992, foto: AHM